

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет водного господарства
та природокористування

Навчально-науковий інститут права

Офіс реформ Рівненського регіонального відділення
Асоціації міст України

Західний регіональний центр з надання
безоплатної вторинної правової допомоги

Матеріали
Регіональної науково-практичної конференції

***«АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ»***

14 березня 2024 року

Рівне - 2024

Адміністративно-територіальна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи: *Матеріали регіональної науково-практичної конференції, м. Рівне, 14 березня 2024 р. / за заг. редакцією А. В. Матвійчука. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2024. 253 с.*

Рекомендовано Вченою радою Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування, протокол № 7 від 19 березня 2024 року.

Організаційний комітет он-лайн конференції

1. Мошинський Віктор Степанович – доктор сільськогосподарських наук, професор, ректор Національного університету водного господарства та природокористування (НУВГП), Голова організаційного комітету конференції.

2. Цимбалюк Валерій Іванович – кандидат юридичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту права НУВГП, співголова організаційного комітету конференції.

3. Матвійчук Андрій Васильович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП, співголова організаційного комітету конференції.

4. Міщук Інна Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування

5. Кафарський Володимир Іванович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

6. Мельничук Юлія Іванівна – кандидатка філософських наук, доцентка, завідувачка кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

7. Гришко Вікторія Іванівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності Навчально-наукового інституту права НУВГП.

© Рівне, Навчально-науковий інститут права
Національного університету
водного господарства та природокористування, 2024.

ЗМІСТ

<i>Програма Регіональної науково-практичної конференції «Адміністративно-територіальна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи»</i>	C. 8
<i>Кафарський В. І. КРИЗА СУСПІЛЬНОГО ОBOB'ЯЗКУ ЯК ПРАВОВА І ЕТНОДУХОВНА ПРОБЛЕМА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД</i>	C. 18
<i>Матвійчук А. В. МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ</i>	C. 24
<i>Теремецький В. І., Якушин А. О. ВИЗНАННЯ ПРАВочИНУ НЕДІЙСНИМ З ПІДСТАВ ЙОГО ФІКТИВНОСТІ</i>	C. 29
<i>Цимбалюк В. І., Захарчук О. З., ДО ПИТАННЯ НАПРЯМІВ СПІВПРАЦІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	C. 33
<i>Батрин О. В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ</i>	C. 37
<i>Васильєв С. В. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ПРАЦІ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ІЗ МОБІНГОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</i>	C. 43
<i>Вікторчук М. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ</i>	C. 47
<i>Вовк Ю. Є. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАНОГО ЦЕНТРУ УНР В ЕКЗИЛІ У 1948- 1992 РОКАХ</i>	C. 50
<i>Дерев'янко Н. З. ПЕРСПЕКТИВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ</i>	C. 55
<i>Дума В. В. СТРАХУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИВАБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ</i>	C. 59

- Корнєва Т. В.
ПЕРСПЕКТИВИ ПІДТРИМКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА РЕАЛЬНИЙ РЕСУРС ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ С. 62
- Матвійчук О. В.
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ С. 66
- Міщук І. В., Киричук Б. С.
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ УКРАЇНИ У ВИПАДКАХ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ С. 69
- Поліухович О. І., Сахнюк В. В.
ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ С. 74
- Приварський Ю. Ю.
ОБЛАСНІ ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ І ОБЛАСНІ РАДИ: СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ С. 79
- Риженко І. М.
ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ С. 83
- Рогозіннікова К. С.
ВПЛИВ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СУСПІЛЬСТВІ С. 86
- Сахнюк В. В.
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА С. 89
- Смаль І. І.
КУЛЬТУРА ВИКРИТТЯ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ С. 93
- Ткачук В. Є.
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НАРОДУ НА ВЛАДУ С. 96
- Цимбалюк В. І., Лашкевич М. В.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ С. 101

Яковчук Я. В. <i>ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ І ОБЛАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД І ПОТЕНЦІАЛ</i>	C. 104
Галаша Г. П. <i>ЄВРОПОЛ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КРАЇНАХ-УЧАСНИЦЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ</i>	C. 111
Давидюк П. П., Блошкіна О. О. <i>ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВСТАНОВЛЕНИХ ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОГО ОБЛІКУ</i>	C. 119
Давидюк П. П., Лисий В. І. <i>КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ</i>	C. 124
Ковалевич С. П., Цевух А. І. <i>БУЛІНГ ТА КІБЕРБУЛІГ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ</i>	C. 131
Пасічник В. Б. <i>ДО ПИТАННЯ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ</i>	C. 134
Подвірна О. В., Попчук Д. О. <i>ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ</i>	C. 139
Головко Б. Ю. <i>СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ</i>	C. 145
Іванов С. С. <i>АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ</i>	C. 148
Климюк В. В. <i>ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»</i>	C. 152
Комшелюк А. А. <i>СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА: ІДЕОЛОГІЯ І НОРМАТИВНЕ ВИРАЖЕННЯ</i>	C. 156
Коновеичук Х. Б. <i>ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО</i>	

<i>САМОВРЯДУВАННЯ</i>	C. 159
Курилас В. В. <i>ДЕЛЕГУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ</i>	C. 166
Левчук А. О. <i>ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЕЛЕКТРОНИХ РЕЄСТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</i>	C. 171
Маркуц С. О. <i>ОРГАНИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОКРУЖНИХ СУДІВ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ</i>	C. 175
Матвієнко О. В. <i>НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ</i>	C. 178
Оксимчук А. О. <i>ПОНЯТТЯ «ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ»: ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАНЬ</i>	C. 181
Павлюк Н. С. <i>СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ЯК СФЕРА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГРОМАД</i>	C. 184
Прилепа В. В. <i>СТАРОСТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРАВОВИЙ СТАТУС</i>	C. 187
Савченко Р. А., Цибенко О. В., Тищенко М. В. <i>МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ</i>	C. 191
Сивицький В. С. <i>ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРОБЛЕМАТИКА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ</i>	C. 197
Тишкун І. Б. <i>ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ</i>	C. 201
Фурманюк С. В. <i>ВОЛОНТЕРСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ</i>	C. 205

Багатко А. С. <i>РОЛЬ СУДОВОЇ БУХГАЛТЕРІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЄВОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО СЕРЕДОВИЩА</i>	C. 209
Біба М. Ю. <i>ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ</i>	C. 211
Вознюк С. С. <i>РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ СТРАТЕГІЧНО ВАЖЛИВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ</i>	C. 214
Киричук Б. С. <i>МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА ЛОКАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ</i>	C. 219
Красько З. В. <i>ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ГРОМАДИ</i>	C. 224
Остапович А. О. <i>ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ В ДІЮЧІЙ СИСТЕМІ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН</i>	C. 228
Рибак С. Я. <i>ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ ІЗ ЦИФРОВИМ ШАХРАЙСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ</i>	C. 235
Сидорова Д. С. <i>ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ</i>	C. 240
Царук І. В., Рогозіннікова К. С. <i>ВПЛИВ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК НА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ЮРИДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА</i>	C. 244
Чулій А. В. <i>ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ І ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ</i>	C. 248

ПРОГРАМА

Регіональної науково-практичної конференції

«АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ»

Вітальні звернення:

Мошинський В. С., д.с.-г.н., професор, ректор Національного університету водного господарства та природокористування

Сорока В. С., к.с.-г.н., доцент, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи НУВГП

Савіна Н. Б., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків НУВГП

Цимбалюк В. І., к.ю.н., професор, Заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права НУВГП

Пленарне засідання (доповідачі)

Яковчук Я. В., голова Сарненської районної ради
*ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ*

Курилас В. В., фахівець з комунальних послуг, аспірант кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

*ДЕЛЕГУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ*

Пилипчук С. К., керівник Місцевої асоціація органів місцевого самоврядування «Об'єднані територіальні громади Рівненщини»
*СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДИ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ*

Цимбалюк В. І., к.ю.н., професор, Заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права НУВГП

Захарчук О. З., к.ю.н., провідний спеціаліст відділу кодифікації, звітності та узагальнення судової практики Львівського апеляційного суду

ДО ПИТАННЯ НАПРЯМІВ СПІВПРАЦІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дуліба Є. В., д. ю. н., доцентка, професорка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Кафарський В. І., д. ю. н., професор, професор кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

КРИЗА СУСПІЛЬНОГО ОBOB'ЯЗКУ ЯК ПРАВОВА І ЕТНОДУХОВНА ПРОБЛЕМА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Матвійчук А. В., д. філос. н., професор, професор кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Киричук Б. С., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА ЛОКАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Вознюк С. С., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ СТРАТЕГІЧНО ВАЖЛИВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Матеріали для секційних засідань

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: поточний стан і перспективи

Деревянко Н. З., д. ф. в галузі права, завідувач кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука
ПЕРСПЕКТИВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Корнєва Т. В., к. ю. н., доцентка, доцентка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП
ПЕРСПЕКТИВИ ПІДТРИМКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА РЕАЛЬНИЙ РЕСУРС ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Приварський Ю. Ю., к. ю. н., доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП
ОБЛАСНІ ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ І ОБЛАСНІ РАДИ: СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Рогозіннікова К. С., к. ю. н., доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП
ВПЛИВ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СУСПІЛЬСТВІ

Ткачук В. Є., к. ю. н., доцент, завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права Національної академії наук України
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НАРОДУ НА ВЛАДУ

Швець О. М., к. ю. н., доцент, в. о. завідувачки кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Коновейчук Х. Б., аспірантка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП
ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Маркуц С. О., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука
ОРГАНИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОКРУЖНИХ СУДІВ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСІДЖЕННЯ

Павлюк Н. С., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТКУ ЯК СФЕРА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГРОМАД

Сивицький В. С., аспірант кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРОБЛЕМАТИКА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Тишкун І. Б., аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Академії праці, соціальних відносин і туризму
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Багатко А. С., здобувачка вищої освіти другого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП
РОЛЬ СУДОВОЇ БУХГАЛТЕРІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЄВОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО СЕРЕДОВИЩА

Красько З. В., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП
ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА СОЦІУМ: МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2. Правові аспекти діяльності у сфері публічного адміністрування

Батрин О. В., к. ю. н., суддя Печерського районного суду м. Києва
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Васильєв С. В., к. ю. н., доцент, доцент кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ПРАЦІ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ІЗ МОБІНГОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторчук М. В., к. ю. н., доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Дума В. В., к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

СТРАХУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИВАБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Матвійчук О. В., к. е. н., фахівець Центру підтримки України Муніципального центру соціального захисту в Сопоті (Республіка Польща)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Міщук І. В., к. ю. н., доцент, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

Киричук Б. С., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ УКРАЇНИ У ВИПАДКАХ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Сахнюк В. В., д. ф. в галузі права, старша викладачка кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Слободенюк І. В., к. ю. н., доцент кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Смаль І. І., к. філос. н., доцентка кафедри теорії держави і права та філософії юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

КУЛЬТУРА ВИКРИТТЯ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Пасічнюк В. Б., заступник завідувача кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ДО ПИТАННЯ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Климюк В. В., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Комшелюк А. А., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА: ІДЕОЛОГІЯ І НОРМАТИВНЕ ВИРАЖЕННЯ

Матвієнко О. В., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Остапович А. О., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ В ДІЮЧІЙ СИСТЕМІ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Красько З. В., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

Гришко В. І., к. п. н., доцентка, доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ГРОМАДИ

Сидорова Д. С., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

3. Актуальні питання національної правової системи у контексті євроінтеграції

Теремецький В. І., д.ю.н. професор, провідний науковий співробітник відділу міжнародного приватного та порівняльного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Якушин А. О., адвокат Київської обласної колегії адвокатів

ВИЗНАННЯ ПРАВочИНУ НЕДІЙСНИМ З ПІДСТАВ ЙОГО ФІКТИВНОСТІ

Цимбалюк В. І., к. ю. н., професор, Заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права НУВГП

Лашкевич М. В., здобувач вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Вовк Ю. Є., к. ю. н., доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАНОГО ЦЕНТРУ УНР В ЕКЗИЛІ У 1948-1992 РОКАХ

Мельничук Ю. І., к. філос. н., доцентка, доцентка кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ДІАЛОГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ У ГРОМАДАХ

Полюхович О. І., к. ю. н, голова Апеляційного суду Рівненської області, доцент кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

Сахнюк В. В., д. ф. в галузі права, старша викладачка кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Гришко В. І., к. пед. н., доцентка, доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

Рибак С. Я., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ДЕТЕКТИВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Галаша Г. П., старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

ЄВРОПОЛ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КРАЇНАХ – УЧАСНИЦЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Давидюк П. П., старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

Блошкіна О. О., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВСТАНОВЛЕНИХ ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОГО ОБЛІКУ

Давидюк П. П., старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

Лисий В. І., здобувач вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ

Ковалевич С. П., старший викладач кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

Цевух А. І. здобувач вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП

БУЛІНГ ТА КІБЕРБУЛІГ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Подвірна О. В., старша викладачка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

Попчук Д. О. здобувачка вищої освіти другого рівня Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту НУВГП

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Головко Б. Ю., аспірант кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Іванов С. С., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Зиско Ю. О., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»

Оксимчук А. О., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

ПОНЯТТЯ «ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ»: ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАНЬ

Пархоменко О. В., аспірант кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.

Прилепа В. В., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

СТАРОСТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРАВОВИЙ СТАТУС

Савченко Р. А., аспірант Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова» НАН України

Цибенко О. В., адвокат Адвокатського об'єднання «Юридична консультація № 2 Шевченківського району міста Києва»

Тищенко М. В., аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ

Фурманюк С. В., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука
ВОЛОНТЕРСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Чулій А. В., аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука
ДОБРОЧЕСНІСТЬ, ЯК ЦІННІСТЬ І ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Біба М. Ю., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

Мандзюк Д. І., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП
ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ ДАНИХ В ЦИФРОВОМУ СВІТІ: GDPR ТА РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Литвинчук С. Б., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП
ІНФОРМАЦІЙНЕ ШАХРАЙСТВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПРИЙОМИ ТА СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ

Назарова А. М., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП
ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА АТАКИ НА КІБЕРФІЗИЧНІ СИСТЕМИ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

Чурок А. А., здобувачка вищої освіти першого рівня Навчально-наукового інституту права НУВГП
БЛОКЧЕЙН ТА СУЧАСНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВА: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»

УДК 342

Кафарський В. І.,
*кандидат філософських наук,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

КРИЗА СУСПІЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ЯК ПРАВОВА І ЕТНОДУХОВНА ПРОБЛЕМА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Анотація. Аналізуються конституційні права і обов'язки людини і громадянина в умовах воєнного стану. Особлива увага звертається на етнодуховні основи патріотизму та законодавче забезпечення виконання військового обов'язку в умовах війни, участі територіальних громад в мобілізації і підтримці Збройних Сил України.

Ключові слова: конституційні права і обов'язки людини і громадянина, воєнний стан, об'єднана територіальна громада, старостинський округ.

Україна майже десять років знаходиться в стані війни з російськими загарбниками, що називають себе «визволителями». Для людей, які змушені захищати своє життя, надзвичайно важливими є питання війни і миру та протидії усім сучасним видам агресії, а загалом – пошуку шляхів виходу із кризи, припинення війни та повернення захоплених територій. Жорстокі військові дії, фальсифікація реальних подій, наративи про захист «руського міра» та фізичне знищення українців – «своєрідний православно-хрестовий похід, який освячується Московським патріархатом». Це можна було б зрозуміти, якби це був похід проти поган в XIV – XV ст., а не проти таких самих православних християн в XXI ст. Доходить до абсурду – священики

УПЦ-МП відмовляються відспівувати вбитих сепаратистами воїнів українських збройних сил, допомагають колаборантам спільно з окупантами утримувати у підвальних приміщеннях своїх церков українських волонтерів. Така політика УПЦ-МП привела до того, що в Україні лише 10% респондентів погоджується з тезою, що «українська православна церква має залишатися невід’ємною частиною Російської православної церкви». Не так мислять християни Росії. На другому році повномасштабної війни 48% віруючих росіян заявляють, що довіряють своєму патріарху Кирилу. Законодавча влада мала б у найкоротші терміни прийняти закон, який би не дозволив афілійованим центрам релігійних організацій діяти в Україні. Проект Закону був розроблений в грудні 2022 р., але не прийнятий Верховною Радою України по сьогоднішній день, хоча його метою є зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та припинення діяльності ворожих українському народу релігійних організацій [5].

Законодавча невизначеність лягла додатковим тягарем на плечі об’єднаних територіальних громад та старостинських округів, яким довелося самотужки вирішувати ці складні проблеми. На ці питання намагаються дати відповідь не тільки юристи, а й історики, філософи і теологи, а тим більше прості люди, які на собі відчули зло, яке зі зброєю в руках увірвалося в їхні домівки. Неоднозначні відчуття викликало у і те, що їх прийшли вбивати і грабувати такі ж самі православні християни. Нагадаємо, що після 1945 р. і аж до 2000 р. у світі було лише 60 днів, вільних від воєнних дій більших чи менших масштабів. Нині, як і в минулому, уряди витрачають колосальні суспільні багатства на озброєння і це тоді, коли у світі щороку від голоду потерпає 700-800 млн. людей, а 583 млн. не мають доступу до питної води [7].

Сьогодні можна почути, що сучасна людина глибоко занурилася у свій світ і не має бажання займатися суспільними проблемами. Беззаперечним залишається факт, що багато українців не вважають себе відповідальними перед державою, яка щораз більше починає перерозподіляти суспільні блага не на користь народу. Свідомо чи інтуїтивно, але ні воїни, ні прості українці не хочуть помирати за корумповану авторитарну державу. Такі ж думки і в

значної частини бізнесу, медіацентрів та територіальних громад, яких владні структури намагаються поставити під контроль, мотивуючи свої дії вимогами військового часу. Нагадаємо, що ще Ціцерон у своєму трактаті «Про обов'язки» писав: «Відбирання чогось в іншої людини собі на користь більше суперечить природі, ніж смерть, ніж бідність, ніж страх, ніж інші негаразди, які можуть зруйнувати наше тіло або наші зовнішні гаразди. Передусім це руйнує взаємозв'язок між людьми та соціальний зв'язок. Якщо ми урядуюмо у такий спосіб, що заради користі кожен грабуватиме та заподіюватиме шкоду іншому, то зв'язок, що з'єднує людство та відповідає його природі, неминуче мусить урватися» [8] На жаль значна кількість людей, навіть серед тих, хто вважає себе свідомими громадянами, не помічає, що залишилася безпритульною, «переміщеними особами», їздить по світу і втрачає себе. Решта має надію на збройні сили, західну допомогу та чесних лідерів, які з'являться під час війни і виведуть народ зі скрути. Тому не тільки юридична наука, а й етика і мораль, що є основою християнських вчень вимагають переосмислення всього того, що стосується влади, церкви, суспільного ладу і суспільного добра. Це важливо й тому, що щира християнська віра, як і патріотизм, не шукає зручностей і не зосереджується на собі. Вони несуть в собі бажання змінити світ, передати духовні цінності тим, хто з якихось причин не знайшов правди та не зміг залишити після себе щось добре для людей. Тому такими милими і дорогими серцю стають жовто-блакитні прапори, з якими українці виходять на мітинги в країнах Європи, щоб піднести в їхніх очах свою Батьківщину і нагадати про лихо, яке спіткало наших співвітчизників. Головне – робити усе, щоб почути крик збіднілих через війну людей, бо «хто має достатки на світі, але, коли бачить брата свого в нужді, зачинає від нього своє серце, то як може перебувати в такому любов Божа?» (1 Ін. 3:17). Ці слова апостола Іоана дають підстави сказати, що «кожен християнин і кожна спільнота покликані бути знаряддям Бога для визволення і розвитку бідних, щоб вони могли розвиватися і вповні інтегруватися в суспільство» [4]. Але нам зараз потрібна не інтеграція в доброзичливу європейську спільноту, а допомога у війні, щоб виграти битву і

повернутися у свій край до мирної праці, щоб заколосилися хлібами українські ниви та нагодували усіх, хто страждає від голоду. У цьому контексті стає зрозумілим Ісусів заклик до своїх учеників: «Ви дайте їм їсти» (Мк. 6:37).

Часом йдеться про те, щоб почути крик цілих народів, адже «справедливість вимірюється не лише повагою до прав людини, а й повагою до прав народів» [2, с. 135-136]. Тому варто ще раз наголосити: «Ті, яким більше пощастило, мають відмовитися від деяких своїх прав, щоб з великодушністю віддати свої блага на служіння іншим» [2, с. 135-136].

Чи може морально здорова людина змиритися з тим, що волонтери збирають останні крихти по містах і селах України, а можновладці святкують свої ювілеї чи ще якісь знаменні для них дати застіллями на сотні людей? Не раз здивовані зарубіжні гості говорили: «Але ж у вас війна?!». Чому таким співвітчизникам не соромно, і не страшно за себе та своїх дітей, яким скоріш за все доведеться жити у сплундрованій війною державі? Не зрозуміло, чи вони не знають, чи забули слова з Нагорної проповіді: «Блаженні милостиві, бо вони помилені будуть» (Мф. 5:7). «Немилостивий суд тому, – пояснює слова свого Учителя ап. Яків, – хто не творив милості; милість же підноситься над судом» (Як. 2:12). У тій самій перспективі старозавітні пророки вважали милостиню конкретним виявом милосердя і реальною спробою підтримати нужденних. «Як палкий вогонь гасить вода, так і милостиня гріхи відпускає» (Сир. 3:30). Тому й каже Сирах своєму синові: «Не відмовляй у їжі убогому і не стомлюй чеканням очей нужденних; не засмути душі голодної і не завдай жалю людині в убогості» (Сир. 4:1-2).

Убогий теж має власну гідність, а тим більше народ, який свої ж одноплемінники довели до зубожіння. Обкрадений народ не проситиме милостині, він відбере своє або розсиплеться по світу, як євреї, коли втратили свою батьківщину. Хто ж тоді залишиться на рідній землі, кому будуть багаті і владні мужі демонструвати свій лукавий патріотизм та красуватися на свята вишиванками? Що стосується законів, які унормовують проблеми військового часу то досить того, щоб «єдність між громадянами залишалася недоторканою,

а людей, які її розривають, – як писав Ціцерон, – карали смертю, вигнанням, ув'язненням і грошима» [8, с. 289]. Важко сказати щось позитивне про єдність громадян, коли аналізуєш проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» (реєстр. №10449 від 30.01.2024 р.) [6]. Концепції і рівень підготовки цих проєктів настільки далекі від реальних проблем війни, що до них подано 4196 пропозицій. Зрозуміло, що причини поданих пропозицій різні, але чи не основним є те, що громадяни України, які згідно Конституції зобов'язані захищати свою країну, не поставлені в рівні умови. Виникає питання: Чи такі закони зможуть припинити злочинну діяльність ТЦК СП та лікарських комісій, які на мобілізації заробляють мільйони.

У такій ситуації навіть християнське соціальне вчення розрізняє два типи поведінки. Першим є пасивний опір, коли громадяни не дотримуються злочинних законів, а чітко діють всупереч протиправним державним заходам. Другим: а) відкритий громадський протест проти злочинних дій уряду; б) скидання злочинного уряду. «Відважні дії», які знешкоджують злочинного правителя, зауважує Й. Гьофнер, без сумніву, можуть бути моральними і похвальними. Це в тому випадку, «коли збереження народу, задоволення його життєвих інтересів не можна досягти іншим шляхом» [1, с. 255-257].

Дієвою перешкодою зловживанням владою є чітке розмежування прав і обов'язків між державою і суспільством. Якщо межі розмиті, а політичні й економічні групи пов'язані спільними інтересами, то держава перестає бути відповідальною за спільне благо своїх громадян. «Ще більш згубними, особливо для збереження миру в усьому світі, будуть наслідки того, коли обіцянки земних благ стають політичною зброєю влади» [1, с. 258-259].

Зважаючи на сучасні українські реалії, варто зупинитися на підтримці бідних у нашому суспільстві. З одного боку, в нас є волонтери, прості українці, які не входять до благодійних організацій, але допомагають воїнам і скаліченим війною людям. З іншого – є такі, що багатіють за рахунок свого народу, збіднюють його, доводять до межі виживання, при цьому ходять на

богослужіння, жертвують на храми, щось дають бідним, щось на війну, і в такий спосіб намагаються приспати своє та людське сумління. Саме ці «другі», коли на великі свята вбирають вишиванки, або напіввійськовий одяг, мали б згадати такі відомі усім якості християнина і громадянина, як обов'язок, співчуття та солідарність.

Оцінюючи основні виклики сучасного часу варто зупинитися не тільки на показовому патріотизмі, а й на духовній світськості, яка нині ховається під виглядом релігійності і навіть любові до церкви, але шукає «замість слави Господньої славу людську та особистий добробут. Це те, що Господь закидає фарисеям: «Як можете вірувати, коли ви славу один від одного переймаєте, а слави, яка від єдиного Бога, не шукаєте?» (Ін. 5:44) [4, с. 76]. Духовна світськість людини тісно пов'язана з намаганням дотримуватися зовнішньої благопристойності, живиться власним баченням віри та вважає себе вищою за інших. Деякі прибічники світської духовності демонструють показову турботу про літургію, вчення і престиж. У такий спосіб розмивається не тільки сумління, а й любов до свого народу, зникає почуття, що цементує людей – обов'язок, як «діяння, що беруть початок у розумі, і найближчі до природи і добродетелі» [3, с. 438]. Про це нам кажуть не тільки сакральні тексти, а й Основний Закон України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гьофнер Йозеф, Кардинал. Християнське суспільне вчення. Л., 2002. 304 с.
2. Компендіум соціальної доктрини церкви. К., вид-во «Кайрос», 2008. 550 с.
3. Опыт тысячолетия. Средние века и эпоха Возрождения: Быт, нравы и идеалы. М.: «Юрист», 1996. 575 с.
4. Папа Франциск. Радість Євангелія. Львів «Свічадо», 2014. 220 с.
5. Про внесення змін до деяких Законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій: Проект Закону України. № 8371 від 19.01.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41219> (дата звернення: 01.03.2024).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: проект Закону України. № 10449 від 30.01.2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43604> (дата звернення: 01.03.2024).
7. Світова статистика у реальному часі: Worldometer. URL: <https://www.worldometers.info/uk/> (дата звернення: 01.03.2024).
8. Ціцерон М. Т. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Львів: Вид-во «Апріорі», 2021. 440 с.

Матвійчук А. В.,
*д.філос.н., професор,
професор кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Анотація. Реформи децентралізація та реформування місцевого самоврядування в Україні актуалізують питання забезпечення оборони та безпеки на місцевому рівні. Досліджено потенціал муніципальної поліції як нового інституту у системі забезпечення оборони та безпеки на місцевому рівні в Україні. Висловлена позиція, що муніципальна поліція може виконувати широкий спектр завдань, пов'язаних з обороною, правопорядком і громадською безпекою. Показано, що створення муніципальної поліції може стати ефективним та економічно вигідним способом посилення обороноздатності та забезпечення безпеки на місцевому рівні в Україні.

Ключові слова: муніципальна поліція, територіальна оборона, добровольчі формування територіальних громад, місцеве самоврядування.

Незавершений характер децентралізації та територіальної організації влади в Україні визнається в експертному середовищі й підтверджується урядовими документами. Зокрема нині на розгляді уряду перебуває проєкт розпорядження «Про План заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади на 2024-2027 роки» [1].

Вказаний План містить дев'ять конкретних завдань для подальшої реалізації реформ: 1) врегулювання окремих питань адміністративно-територіального устрою; 2) переформатування місцевих державних адміністрацій в органи префектурного типу; 3) відновлення діяльності органів місцевого самоврядування (ОМС) та виконавчої влади на деокупованих територіях; 4) розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та виконавчої влади за принципом субсидіарності; 5) посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування; 6) формування професійної

конкурентної служби в органах місцевого самоврядування; 7) створення механізмів для залучення жителів до прийняття управлінських рішень на місцях, розвиток форм прямого народовладдя; 8) посилення інституційної спроможності асоціацій органів місцевого самоврядування; 9) закріплення результатів реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Конституції України. Як наголошує заступниця міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України Олександра Азархіна «нова візія враховує як актуальні виклики повномасштабної війни, так і вимоги до України як кандидата на вступ до ЄС» [2].

Вважаємо, що в умовах триваючої російсько-української війни та значних зовнішніх ризиків для української держави по її закінченню у контексті реформування місцевого самоврядування та територіальної організації більшої уваги варто приділити спроможностям місцевих громад вирішувати питання у галузі оборонної роботи й забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Відзначимо, що відповідні повноваження передбачені чинним Законом України «Про місцеве самоврядування» (ст. 36 і ст. 38). Практична реалізація відповідних повноважень зазнала б суттєвих й позитивних змін за допомогою утворення підрозділів муніципальної поліції з повноваженнями реалізації завдань територіальної оборони. Пояснимо свою позицію.

Ідея муніципальної поліції в Україні не нова, але набула популярності з метою забезпечення громадського порядку та безпеки на місцевому рівні. Основними завданнями муніципальної поліції в теорії є патрулювання вулиць, реагування на порушення громадського порядку, участь у профілактичній роботі з населенням тощо. Відзначимо, що на рівні Верховної Ради України були спроби надати муніципальним поліцейським формуванням легального характеру, втім безуспішні. Як приклад можна згадати проєкт Закону України «Про муніципальну поліцію» від 10.07.2014 № 4276а і проєкт Закону України «Про муніципальну варту» від 02.07.2015 № 2890.

Між тим, європейська практика розвитку муніципальної поліції демонструє продуктивність такої ідеї для забезпечення правопорядку у територіальних громадах й на рівні місцевого самоврядування [3; 4]. Зокрема муніципальна поліція в Україні, як і в європейських країнах, зазвичай виконує такі завдання:

1. Здійснює патрулювання вулиць та громадських місць для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам та іншим порушенням.

2. Співпрацює з місцевими жителями, приймаючи скарги, надаючи консультації та виконуючи інші завдання для забезпечення безпеки та комфорту місцевого населення.

3. Проводить інформаційно-просвітницьку роботу серед населення, організацію заходів з попередження злочинності та участь у соціальних програмах.

4. Муніципальна поліція відповідає на виклики та сигнали щодо різних інцидентів на вулицях, включаючи дорожньо-транспортні пригоди, сутички, конфлікти тощо.

5. Виконує певні адміністративні функції, зокрема накладання штрафів за порушення правил дорожнього руху, порушення правил благоустрою, санітарно-гігієнічних вимог та за інші адміністративні правопорушення.

6. Муніципальна поліція співпрацює з іншими структурами правоохоронної системи (передусім з органами поліції) для забезпечення безпеки та порядку в громадах (певних територіальних одиницях).

Наведений перелік очевидно не вичерпує функціональних можливостей муніципальної поліції, втім ілюструє її потенціал. Вважаємо, що значний потенціал у муніципальників є у контексті виконання завдань територіальної оборони. Підрозділи муніципальної поліції можуть стати основою добровольчих формувань територіальних громад.

Зауважимо, що відповідно до «Положення про добровольчі формування територіальних громад», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України

від 29.12.2021 р. № 1449 (далі – Положення про ДФТГ), такі формування є елементом територіальної оборони, на який урядом покладаються значні завдання – 17 позицій, серед яких виокремимо, як найбільш показові такі:

1) своєчасно реагувати та вживати необхідних заходів для оборони території та захисту населення на визначеній місцевості до моменту розгортання в межах такої території сил, призначених для ведення воєнних (бойових) дій з відсічі збройної агресії проти України;

2) брати участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій;

3) брати участь у підготовці громадян України до національного спротиву;

4) брати участь у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління;

5) брати участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій разом з Національною поліцією;

7) брати участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах разом з Національною поліцією;

8) організовувати навчання членів добровольчих формувань з метою ефективного виконання своїх завдань [5].

Наведений перелік завдань добровольчих формувань територіальних громад, а також інші позиції Положення про ДФТГ, дозволяють припустити, що відповідні функції на себе могли б взяти підрозділи муніципальної поліції, створені органами місцевого самоврядування. У малочисельних громадах такі підрозділи могли б виступати організаційним ядром добровольчих формувань. На нашу думку, такий підхід відповідатиме і положенням Закону України «Про основи національного спротиву» [6].

Вказаний Закон визначає правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених законодавством суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву. Серед іншого Закон визначає статус добровольчих формувань територіальної громади у створенні та організації роботи яких органи місцевого самоврядування беруть безпосередню участь. Вважаємо, що реалізація політики і заходів національного спротиву на рівні місцевого самоврядування набула б додаткового стимулу у разі (1) законодавчого впровадження інституту муніципальної поліції і (2) покладення на неї завдань територіальної оборони.

Відзначимо, що фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву здійснюються за рахунок і у межах коштів Державного бюджету України і місцевих бюджетів (ст. 23 Закону України «Про основи національного спротиву» [6]). Оскільки національна економіка переживає не найкращі часи, то питання раціонального використання бюджетних коштів також на часі. Утворення муніципальної поліції з повноваженнями у галузі оборонної роботи й забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, напевно було б корисне і з фінансової точки зору.

Практична реалізація запропонованої ідеї передбачає ухвалення Закону України «Про муніципальну варту» (ця назва більш вдало відображає сутність нового поліцейського формування) з внесеннями відповідних змін у Законом України «Про місцеве самоврядування».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Команда Мінінфраструктури презентувала результати роботи та плани на 2024 рік щодо регіональної політики та децентралізації. Урядовий портал. 8.02.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/komanda-mininfrastruktury-prezentovala-rezultaty-roboty-ta-plany-na-2024-rik-shchodo-rehionalnoi-polityky-ta-detsentralizatsii> (дата звернення 7.03.2024).
2. Реформа децентралізації триває: результати та плани. Голос України. 15.02.2024. URL: <http://www.golos.com.ua/article/376929> (дата звернення 7.03.2024).
3. Орлов В. А. Муніципальна поліція в постсоціалістичних країнах ЄС: компаративне дослідження. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 12–18.

4. Солнцева Х. В., Щеглаков І. Е. Муніципальна поліція: досвід країн ЄС та перспективи впровадження в Україні. *Право та інновації*. 2019. № 1 (25). С. 39–44.
5. Про затвердження Положення про добровільні формування територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1449. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 7.03.2024).
6. Про основи національного спротиву : Закон України 16 липня 2021 року № 1702-IX (зі змінами і доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 7.03.2024).

УДК 347.441.048

Теремецький В. І.,
*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака,
Національна академія правових наук України,
м. Київ, Україна*

Якушин А. О.,
*адвокат київської обласної колегії адвокатів
м. Київ, Україна*

ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ З ПІДСТАВ ЙОГО ФІКТИВНОСТІ

Анотація: Тези присвячені визначенню правочину недійсним з підстав його фіктивності. Аргументовано, що фіктивний правочин належить до оспорюваних правочинів. Фіктивний правочин негативно впливає на правопорядок, оскільки сторони правочину не намагаються вчиняти певні дії, які встановлені в нормах договору, вони не намагаються досягати певного позитивного результату від здійснення суб'єктивних прав. Підкреслено, що конструкція фіктивного правочину є комплексною та об'ємною, що надає можливість охоплювати й інші недійсні правочини (наприклад, фраздарний правочин можна розглядати як різновид фіктивного правочину).

Ключові слова: правочин, фіктивний правочин, недійсний правочин, оспорювані правочини, фраздарний правочин.

Недійсність правочину є однією з нагальних науково-практичних тем, до якої завжди звертались правники. Такий стан обумовлений складністю юридичної конструкції недійсності правочинів, постійним накопиченням судової практики у цьому напрямі. Зауважимо, що в результаті недійсності правочину суб'єктивні права людини потребують захисту. Водночас

встановлення факту фіктивності при його укладанні може свідчити про зловживання суб'єктивним правом. Тому фіктивність правочинів як цивільно-правова дефініція є комплексною правовою категорією, що охоплює такі елементи як недійсність правочину, зловживання суб'єктивним правом, захист прав людини та правопорядку. Отже, звернемось до аналізу недійсності фіктивного правочину.

Законодавство та судова практика не містять визначення поняття «недійсний правочин». Відсутня єдність щодо розуміння правової природи цієї категорії і в науковій літературі. Так, у різних джерелах він розглядається як правопорушення, як особливий різновид правочинів, що вчинений з певним недоліком, або прирівнюється до «неукладеного договору» [1, с. 22]. Згідно зі ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені законом; недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин) [2]. Одним із видів недійсності правочинів є фіктивні правочини. У фіктивному правочині є воля, але вона спрямована не на те, щоб створити між її учасниками будь-який юридичний зв'язок, а на те, щоб створити лише видимість цього зв'язку (видимість розподілу майна, розпродажу речей тощо). Це юридична фікція [3, с. 98]. Для нього властива така сукупність ознак: 1) сторони договору не спрямовують свою волю на настання правових наслідків, обумовлених договором; 2) усі сторони договору знають про його фіктивність; 3) письмовим текстом договору створюється лише видимість правовідносин між сторонами; 4) мета вчинення фіктивного правочину не має значення [4, с. 410]. Фіктивні правочини відносяться дослідниками до правочинів із вадами волі через те, що стороні договору знають, що вчиняють правочин із метою приховати інші дії [5, с. 20], тобто воля осіб змінена та спрямована на інший результат ніж той, який вони закріплюють у договорі.

Окремо слід підкреслити, що фіктивний правочин негативно впливає на правопорядок, оскільки сторони правочину не намагаються вчиняти певні дії, які закріплені у нормах договору, вони не намагаються досягати певного

позитивного результату від здійснення суб'єктивних прав. Це волевиявлення сторін, спрямовується на утворення певного «фантому» правового результату, який може впливати і на інші правовідносини, за участю третіх осіб. Настання таких негативних наслідків ще раз підкреслює неправомірність фіктивного правочину.

Останнім часом в юридичних джерелах обговорюються фраздаторні правочини, що використовується учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу. При цьому фіктивні правочини, на відміну від фраздаторних правочинів, виключають наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що зі свого боку унеможлиблює виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин не породжує жодних юридичних наслідків [6, с. 18]. Проблематика щодо співвідношення цих дефініцій потребує подальших наукових досліджень. На наш погляд, конструкція фіктивного правочину є комплексною та об'ємною, що надає можливість охоплювати й інші недійсні правочини (наприклад, фраздарний правочин можна розглядати як різновид фіктивного правочину).

У судовій практиці щодо фіктивного правочину також сформувались певні позиції. Так, Верховний Суд у постанові від 31.03.2021 у справі № 201/2832/19 (провадження № 61-14079св20) зазначив, що для визнання правочину фіктивним необхідно встановити наявність умислу всіх сторін правочину. Судам необхідно враховувати, що саме собою невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторонами не вчинено будь-яких дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфіковано як фіктивний. Основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину [7].

Отже, у фіктивному правочині простежується воля на введення в оману інших осіб. При цьому сторони не виконують зобов'язання, що випливають з договору, а їх дії можуть вводити в оману третю сторону. На це звернута увага в постанові Верховного Суду від 27.03.2019 у справі № 903/439/18. Так, обставини справи свідчать про умисел обох сторін правочину приховати справжні наміри учасників правочину, а саме виведення нерухомості з власності відповідача без отримання плати за це майно, з метою уникнути виконання відповідачем рішення суду [8]. В наведеному прикладі простежується правова природа фраздарного правочину, що зі свого боку підкреслює, що фіктивний правочин є більш широкою правовою конструкцією.

Узагальнюючи наведене можна запропонувати такі висновки. Фіктивний правочин належить до оспорюваних правочинів. Право на оспорювання такого правочину належить як сторонам договору, так і заінтересованим особам, права яких були порушені або оспорювані внаслідок укладання фіктивного правочину. Такий правочин укладається завжди з умислом для уникнення настання його юридичних наслідків, встановлених договором. Тобто внутрішня воля сторін не відповідає її зовнішньому прояву, що є лише прикриттям дійсної мети сторін. Конструкція фіктивного правочину може використовуватися для дарування замість купівлі-продажу, виведення майна із власності (наприклад, це простежується у судових справах про поділ майна подружжя, про банкрутство). Тому вважаємо, що фраздарний правочин є різновидом фіктивного правочину. Крім того, сторони при здійсненні фіктивного правочину здійснюють зловживання суб'єктивним правом, мають протиправну мету, що зі свого боку порушує правовий порядок. Тематика фіктивного правочину продовжує залишатися актуальною, про що свідчить судова практика. Тому ця тема потребує подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нижний А. В., Ходаківський М. П., Юровська Г. В. Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика. *Посібник для суддів* під ред. А. В. Нижного. Київ: Алерта, 2020. 234 с.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.02.2024).
3. Хімченко С. В. Загальні аспекти фіктивного правочину в цивільному праві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 96–104.
4. Ромовська З. В. Українське цивільне право: загальна частина. Академічний курс: *підручник*. Київ: Атіка, 2005. 560 с.
5. Алексій Р. В. Актуальні проблеми класифікації правочинів із вадами волі. *Правові новели*. 2018. № 6. С. 16–22.
6. Беяневич О. А. Про застосування у справах про банкрутство конструкції фродауторного правочину. *Правничий часопис*. 2021. № 2. С. 14–23. <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2021.2.2>
7. Верховний Суд навів ознаки фіктивного правочину та роз'яснив підстави визнання його недійсним. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1100409/> (дата звернення: 23.02.2024).
8. Постанова Верховний Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 27.03.2019 у справі № 903/439/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=80754029&red=100003835ef6e5fc057016736afe348034fbca&d=5> (дата звернення: 23.02.2024).

УДК 352

Цимбалюк В. І.,
*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Захарчук О. З.,
*кандидат юридичних наук,
провідний спеціаліст
відділу кодифікації, звітності
та узагальнення судової практики
Львівського апеляційного суду
м. Львів, Україна*

ДО ПИТАННЯ НАПРЯМІВ СПІВПРАЦІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті проаналізовано норми Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року № 1556-VII в контексті принципів державної політики та повноважень, які сприяють налагодженню співпраці між територіальними громадами та закладами вищої освіти. Підтверджено актуальність теми дослідження потребою забезпечення ефективного

функціонування сучасного університету через встановлення взаємовідносин зі стейкхолдерами.

Окреслено основні напрями взаємодії та співпраці територіальних громадах з закладами вищої освіти, до яких віднесено підготовку, створення та реалізацію спільних освітніх програм, підготовку фахівців для місцевих потреб, організацію стажувань та практик для студентів в місцевих установах та підприємствах, наукові дослідження та інновації, культурний та соціальний розвиток.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, територіальні громади, заклад вищої освіти, співпраця, взаємодія.

Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року № 1556-VII серед принципів державної політики у сфері вищої освіти передбачено сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя, сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти. Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти [1]. В цьому контексті важливим напрямом є співпраця закладів вищої освіти з територіальними громадами.

Актуальність дослідження обумовлена також потребою забезпечення ефективного функціонування сучасного університету через встановлення взаємовідносин зі стейкхолдерами. Стейкхолдери є основними замовниками послуг від закладу вищої освіти, тому вивчення цього аспекту стає важливим для успішної взаємодії та відповіді на їхні потреби.

Органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, у межах своїх повноважень забезпечують виконання державних програм у сфері вищої освіти; вивчають потребу у фахівцях з вищою освітою на місцях і вносять центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку і торгівлі, та центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки пропозиції щодо обсягу державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою та підвищення їх кваліфікації, узгоджені з державними

органами, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; подають центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки пропозиції щодо формування мережі закладів вищої освіти; безпосередньо або через уповноважений ними орган реалізують права і обов'язки засновника, передбачені цим та іншими законами України, стосовно закладів вищої освіти України, що належать до сфери їх управління; сприяють працевлаштуванню і соціальному захисту випускників закладів вищої освіти, що належать до сфери їх управління; залучають підприємства, установи, організації (за згодою) до розв'язання проблем розвитку системи вищої освіти [1].

В свою чергу здатність університету до взаємодії з територіальними громадами може визначатися за:

- наявністю стратегічних цілей щодо розвитку взаємодії університету з територіальними громадами (стратегія розвитку університету, його місії, візії);
- наявністю планів роботи, нормативних документів, рішень закладу вищої освіти, що відображають розвиток взаємодії з територіальними громадами;
- готовністю керівного складу закладу вищої освіти до взаємодії з територіальними громадами;
- готовністю викладацьких та студентських колективів до взаємодії з територіальними громадами;
- наявністю розробленого концептуального та інформаційного підґрунтя взаємодії університету з територіальними громадами – наявністю умов взаємодії університету з територіальними громадами (створення інфраструктури, персонал, обладнання, програмне забезпечення, інформаційні ресурси) для ефективної та взаємовигідної співпраці університету з територіальними громадами [2].

На нашу думку, основними напрямками співпраці територіальних громад з закладами вищої освіти можна назвати:

1. Підготовка, створення та реалізації спільних освітніх програм, що сприятиме вдосконаленню освітніх можливостей. Цей напрям охоплює спільну

роботу в контексті аналізу та вивчення освітніх потреб та вимог місцевої громади через опитування, діалог із зацікавленими сторонами, спільну розробку освітніх програм, залучення представників територіальної громади до робочих груп та консультації з метою забезпечення врахування їхніх потреб та поглядів, проведення регулярної оцінки ефективності програми та внесення змін у відповідь на зміни потреб громади на ринку праці.

2. Підготовка фахівців для місцевих потреб. Створення спеціалізованих навчальних програм, які враховують особливості та потреби територіальних громад спрятиме підготовці фахівців. Співпраця з представниками місцевих підприємств та громадських організацій дозволить визначити конкретні навички та компетенції, які потрібні для розвитку місцевого ринку праці. Також це дозволить врахувати специфічні особливості територіальної громади в освітньому процесі, включаючи прикладні завдання, відповідні до реальних потреб.

3. Організація стажувань та практик для студентів в місцевих установах та підприємствах, як напрям співпраці дозволить забезпечити участь здобувачів у реальних проєктах, які стосуються діяльності місцевих установ чи підприємств. Також цей напрям надасть для обох сторін зворотній зв'язок від студентів та установ для подальшого вдосконалення освітніх програм та співпраці.

4. Наступним напрямом співпраці є наукові дослідження та інновації, що сприятимуть підтримці наукових досліджень, які вирішують конкретні проблеми або розвивають потенціал територіальної громади та спільній реалізації інноваційних проєктів, спрямованих на розвиток місцевого регіону.

5. Культурний та соціальний розвиток, як напрям співпраці у свою чергу включає партнерство у проведенні культурних заходів, конференцій та семінарів для підвищення рівня обізнаності та освіченості громади, поліпшення якості життя.

Отже, співпраця територіальних громад з закладами вищої освіти сприяє взаємному розвитку, розбудові регіонального потенціалу та забезпечує високу

якість освіти та наукових досягнень на місцевому рівні. Спільна реалізація освітніх програм та практик дозволяє забезпечити територіальні громади висококваліфікованими фахівцями та сприяє економічному та соціальному розвитку регіону, допомагає студентам отримувати цінний досвід роботи, а також сприяє формуванню партнерських зв'язків між освітнім та бізнес-середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
2. Хриков Є., Кравченко О., Васиньова Н. Аналіз потенціалу закладу вищої освіти щодо взаємодії з територіальними громадами. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Випуск 39. Т. 3. С. 265-269.

УДК 347.122

Батрин О. В.,
*кандидат юридичних наук,
суддя Печерського районного суду м. Києва
м. Київ, Україна*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЦИНИ КАТАСТРОФ: НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація: Розглянуто проблеми правового забезпечення медицини катастроф як важливої галузі медицини. Проаналізовано етапи створення та функціонування Державної служби медицини катастроф. Зроблено висновок, про неготовність медицини катастроф до надання екстреної медичної допомоги під час повномасштабної агресії РФ. Наслідком цього стало відсутність координатора, обмеженість взаємодії працівників служби медицини катастроф різного рівня, нестача медичних сил і засобів, що призвело до багаточисельних втрат як серед цивільного населення, так і серед військовослужбовців.

Ключові слова: Державна служба медицини катастроф, медична допомога, правове забезпечення, медицина

У нинішніх надскладних умовах відсічі збройній агресії в Україні існують специфічні виклики для системи охорони здоров'я щодо її спроможності надавати медичну допомогу всім, хто її потребує. Внаслідок бойових дій втрачено значну частину майна закладів охорони здоров'я, обладнання; також постраждали людські ресурси. Проте мільйони українців, які так чи інакше

постраждали внаслідок цієї війни, потребують і будуть потребувати тривалого високоспеціалізованого лікування та реабілітації з метою посттравматичного відновлення фізичного та психічного здоров'я [1, с. 3].

У період воєнного стану, який через збройну агресію російської федерації триває в Україні вже третій рік, неабиякої актуальності набуває медицина катастроф та її правове забезпечення.

Медицина катастроф – одна з важливих галузей медицини. Основним завданням медицини катастроф є надання медичної допомоги у надзвичайних ситуаціях. Тобто надання медичної допомоги відбувається за короткий період часу одночасно декільком постраждалим у досить екстремальних умовах.

Державна служба медицини катастроф була утворена у 1997 році відповідно до статті 37 «Основ законодавства про охорону здоров'я» [2] та з метою створення єдиної системи медичної допомоги на випадок екстремальних ситуацій [3]. Основним завданням Державної служби медицини катастроф (далі – ДСМК) було визначено надання в екстремальних ситуаціях (стихійне лихо, катастрофи, аварії, масові отруєння, епідемії, епізоотії, радіаційне і хімічне забруднення тощо) безоплатної медичної допомоги. ДСМК складалась із медичних сил і засобів та лікувальних закладів центрального та територіального рівня. У Постанові Кабінету Міністрів України (далі – Кабміну) про її утворення [3] було визначено координатора ДСМК на випадок виникнення екстремальної ситуації – координаційні комісії (центральні або територіальні), що мали створюватись Кабміном або Радою міністрів Автономної Республіки Крим (далі – АРК), обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями. Такі комісії були постійно діючими дорадчими позаштатними органами, утвореними з метою узгодження складу та порядку використання в екстремальних ситуаціях медичних сил і засобів Служби, визначених МОЗ України за погодженням з ДСНС, Міноборони, МВС, Мінтрансу, Національної гвардії, АРК, областей, міст Києва та Севастополя, які входять до складу Служби. Комісії були наділені повноваженнями щодо узгодження: складу та порядку використання в

екстремальних ситуаціях медичних сил і засобів; планів медико-санітарного забезпечення населення на випадок виникнення екстремальних ситуацій; заходів щодо удосконалення організаційної структури та функціонування ДСМК; заходів щодо підготовки фахівців для ДСМК тощо. До складу комісій входили представники МОЗ України, медичних (медико-санітарних) служб ДСНС, Міноборони, МВС, Мінтрансу, Національної гвардії та Українського науково-практичного центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, а також представники, визначені відповідно Радою міністрів АРК, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями (п. 4 Постанови [3]).

У 2001 році ДСМК було реформовано [4]. Відтепер ДСМК визначалась як особливий вид державної аварійно-рятувальної служби. Головним завданням визначалось надання безоплатної медичної допомоги «постраждалим від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, рятувальникам та особам, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій» [4]. Повноваженнями щодо утворення ДСМК на центральному рівні було наділено МОЗ України, а на територіальному – Раду міністрів АРК, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації. До медичних сил, засобів та лікувально-профілактичних закладів ДСМК було віднесено Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, який було визначено головним науково-практичним закладом Служби, «територіальні центри екстреної медичної допомоги, науково-дослідні медичні установи, лікувально-профілактичні заклади, які утворюють і утримують медичні формування та розгортають додатковий ліжковий фонд для надання екстреної медичної допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій, рятувальникам та особам, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій» [4].

До медичних формувань ДСМК було віднесено мобільні госпіталі, мобільні загони, медичні бригади постійної готовності першої черги (бригади швидкої медичної допомоги), спеціалізовані медичні бригади постійної

готовності другої черги. У п. 10 Постанови [4] було зазначено, що особовий склад ДСМК (медичні та інші працівники) повинен мати відповідний рівень підготовки для надання екстреної медичної допомоги у разі виникнення надзвичайних ситуацій і бути здатним за станом здоров'я виконувати роботу в екстремальних умовах. Усі працівники ДСМК повинні бути атестованими. Було значно розширено повноваження ДСМК.

У 2023 році було переглянуто функції медицини катастроф, а також визначено, що функції медицини катастроф – це «мінімізація втрат та наслідків надзвичайних ситуацій шляхом надання службою медицини катастроф постраждалим безоплатної медичної допомоги та їх медичної евакуації, прогнозування виникнення надзвичайних ситуацій та їх наслідків у сфері охорони здоров'я, готовність та реагування службою медицини катастроф на надзвичайні ситуації, участь служби медицини катастроф у рятувальних та невідкладних роботах з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних з наданням медичної допомоги, зокрема здійснення заходів телемедицини» [5]. Суб'єктом національного рівня координації функціонування ДСМК було визначено державний заклад «Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф Міністерства охорони здоров'я України». Суб'єктом регіонального рівня координації функціонування ДСМК визначено Раду міністрів АРК, обласні, Київську та Севастопольську міські державні (військові) адміністрації, центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф.

У Постанові [5] було визначено заходи державного закладу «Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф Міністерства охорони здоров'я України». Зокрема на державний заклад було покладено повноваження щодо участі у організації: надання медичної допомоги на догоспітальному, ранньому госпітальному та госпітальному етапах надання медичної допомоги, зокрема в зоні надзвичайної ситуації; її медичної евакуації постраждалих до закладу охорони здоров'я, де постраждалим на кожному етапі надається медична допомога, та здійснює таку

евакуацію; надання медичної допомоги під час медичної евакуації постраждалих до закладу охорони здоров'я; заходів телемедицини, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій, та здійснює такі заходи; освітніх заходів, заходів оцінки якості знань (компетентностей) медичних та немедичних працівників команд медицини катастроф з метою удосконалення їх професійних компетентностей команд медицини катастроф, та здійснює такі заходи; розгортання мобільних госпіталів та надання медичної допомоги в них постраждалим тощо.

Також було виписано Порядок утворення та взаємодії команд медицини катастроф [5] та розроблено зміни до Типового положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф [6]. Зокрема, було зазначено, що «з метою здійснення заходів медицини катастроф центр утворює у своєму складі команди медицини катастроф, які класифікуються на такі типи:

- команди медицини катастроф першого типу, тобто мобільні команди медицини катастроф, оснащені транспортними засобами медицини катастроф, які утворюються з метою надання екстреної медичної допомоги постраждалим на місці події та їх медичної евакуації;

- команди медицини катастроф другого типу, тобто мобільні команди медицини катастроф, які утворюються з метою надання екстреної медичної допомоги постраждалим за місцем їх проживання/перебування, та можуть надавати таку допомогу не більше ніж 100 пацієнтам на день;

- команди медицини катастроф третього типу, тобто мобільні команди медицини катастроф, які утворюються з метою надання екстреної медичної допомоги постраждалим за місцем їх проживання/перебування та можуть надавати таку допомогу більше ніж 100 пацієнтам на день, для розміщення яких можуть використовуватись намети або стаціонарні будівлі» [6].

Отже, підсумовуючи наведене, зазначимо, що протягом тривалого часу правове забезпечення медицини катастроф суттєво не змінювалось. Однак з початком повномасштабної агресії рф медицина катастроф не була готова до надання екстреної медичної допомоги у великих масштабах. Відсутність

координатора, обмеженість взаємодії працівників служби медицини катастроф різного рівня, нестача медичних сил і засобів стали причиною багаточисельних втрат як серед цивільного населення, так і серед військовослужбовців. Недостатня кількість медичного персоналу, санітарного транспорту і польових шпиталів вплинула на показники смертності серед військовослужбовців і цивільного населення, яке опинилось у зоні ведення бойових дій. Так, за період з 24.02.2022 по 01.12.2022 роки загинуло від 10 до 12,5-13 тисяч військовослужбовців, а ще до 10 тисяч дістали поранень [7].

Ситуація дещо покращилась у зв'язку з прийняттям постанови Кабміну «Деякі питання виконання функцій медицини катастроф» [6], про що зазначалося вище. Проте доцільним видається подальше напрацювання законодавця стосовно розробки ефективних протоколів і стандартів реагування ДСМК під час надзвичайних ситуацій. Також потребує удосконалення система оперативної координації і взаємодії самої ДСМК (йдеться насамперед про рятувальників і парамедиків, які надають першу допомогу та стабілізують постраждалих ще до моменту транспортування до «швидкої» і лікарні). Також до складу команд медицини катастроф варто додати команди психіатричної підтримки та команду допомоги дітям.

Окремо слід звернути увагу на підготовку фахівців ДСМК – це організація і проведення тренінгів та моделювань, після яких суттєво покращується фаховий рівень працівників.

Вбачається, що урахування наведеного дозволить удосконалити правове забезпечення ДСМК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Teremetskyi, V.I., Myronova, G.A., Batryn, O.V., Udrenas, G.I., Makhmurova-Dyshliuk, O.P., & Yatskovyna, V.V. (2023). Legal Guaranteeing for Providing Socially Significant Medical Services During Martial Law and Post-War Recovery of Ukraine. *Journal of Law and Sustainable Development*, 11(6), e1231. <https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i6.1231>. URL: <https://ojs.journalsdg.org/jlss/article/view/1231/516> (дата звернення 4.03.2024).
2. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення 4.03.2024).

3. Про утворення державної служби медицини катастроф: постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-97-%D0%BF#Text> (дата звернення 4.03.2024).

4. Про затвердження Положення про Державну службу медицини катастроф: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2001-%D0%BF> (дата звернення 4.03.2024).

5. Деякі питання виконання функцій медицини катастроф: постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2023 № 586. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 4.03.2024).

6. Про затвердження Типового положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-2012-%D0%BF#n10> (дата звернення 4.03.2024).

7. Тинченко Я., Шаповаленко Г. Бойові та небойові втрати України у 2022-2023 рр. *Український тиждень*: сайт. 14.11.2023. URL: <https://tyzhden.ua/bojovi-ta-nebojovi-vtraty-ukrainy-u-2022-2023-rokakh/> (дата звернення 4.03.2024).

УДК 342.95:316.454.2

Васильєв С. В.,
*кандидат юридичних наук., доцент,
доцент кафедри історії та суспільно-економічних
дисциплін Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ПРАЦІ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ІЗ МОБІНГОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Наукове дослідження присвячено проблемам здійснення позапланових перевірок Державною службою з питань праці за скаргами працівників про мобінг в умовах воєнного стану. Досліджено норми законодавчих актів, які регулюють адміністративну відповідальність, повноваження органів влади у сфері державного нагляду і трудові відносини в умовах воєнного стану. Зроблено висновок про необхідність внесення певних змін у законодавство про державний нагляд в умовах воєнного стану.

Ключові слова: мобінг, державний нагляд, трудове законодавство, воєнний стан.

Ефективність роботи найманого працівника і державного службовця багато в чому залежить від психологічного клімату в трудовому колективі. Наміри та спроби керівника примусити когось із працівників або службовців до звільнення шляхом необґрунтованих претензій, погроз, образ, створення конфліктної обстановки потребують належного правового реагування з боку

контролюючих органів. Водночас, для здійснення перевірок роботодавців, які припускають мобінг, інспекцією з питань праці існують правові перепони, які необхідно усунути.

Адміністративна відповідальність за вчинення мобінгу, тобто цькування працівника, була встановлена у грудні 2022 року. Кодекс про адміністративні правопорушення України (далі – КУпАП) було доповнено ст. 173-5 «Мобінг (цькування) працівника». Кваліфікуючою ознакою мобінгу є вчинення таких дій групою осіб [1]. При цьому норми адміністративного права не містять визначення поняття «мобінг», не названі види або ознаки мобінгу.

В українському законодавстві поняття мобінгу з'явилося лише у листопаді 2022 року. Згідно зі ст. 2-2 КЗпП України мобінгом є систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [2]. Варто наголосити на триваючому характеру мобінгу, який може поєднувати психологічний та економічний тиск. Метою мобінгу визнається звільнення працівника, примушування його недооцінювати свою професійну придатність.

Законодавство про адміністративні правопорушення встановлює порядок складання протоколів про вчинення мобінгу. Згідно із п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП право складати протоколи про мобінг надано працівникам Державної служби з питань праці [1]. Водночас, у Положенні про цю службу немає відповідної норми, яка передбачає повноваження працівників служби у сфері протидії мобінгу. Встановлено повноваження у сфері нагляду за дотриманням законодавства про працю, але немає окремої норми, яка було би присвячена

протидії мобінгу [3]. Відповідні зміни варто передбачити у Положенні про Державну службу з питань праці.

Проводити планові та позапланові перевірки роботодавців Державна служба з питань праці повинна в порядку, встановленому Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (далі – Закон № 877-V). Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закон № 877-V звернення громадян про порушення їх прав можуть стати підставою для проведення позапланових перевірок суб'єктів господарювання. Але захід контролю здійснюється у цьому разі лише за погодженням із центральним органом виконавчої влади [4]. Отже, надходження скарги від працівника або службовця про вчинення мобінгу може стати підставою для позапланової перевірки підприємства, установи або органу влади Державною службою з питань праці.

Разом із тим, право цієї служби проводити перевірки підприємств за скаргами про мобінг під час воєнного стану наразі обмежено. Згідно із ч. 1 ст. 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» Державна служба з питань праці має право проводити позапланові перевірки роботодавців за скаргами працівників лише з питань виявлення неоформлених трудових відносин та законності припинення трудових договорів [5]. Таким чином, скарга про мобінг не може бути підставою для проведення позапланової перевірки підприємства, органу влади під час воєнного стану. Водночас, чимало працівників потерпають від утисків чи знущання керівників на роботі. Іноді люди звільняються з роботи для уникнення постійного стресу і сварок, при цьому навіть не розуміючи, яким чином можна оскаржити такі вчинки керівника.

Для забезпечення проведення перевірок Державною службою з питань праці 28 лютого 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до статті 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо проведення перевірок в частині вчинення мобінгу» [6]. Внесення запропонованих змін у ст.

16 зазначеного Закону України покликане забезпечити захист працівників та службовців від мобінгу під час виконання трудових або службових обов'язків. Своєчасне реагування контролюючого органу на скарги працівників про мобінг є запорукою законності і захисту прав людини і громадянина.

Враховуючи наведені норми законодавства та законопроектів, для забезпечення виконання Державною службою з питань праці своїх повноважень щодо боротьби із мобінгом, варто запропонувати:

1. Закріпити у Положенні про Державну службу з питань праці окремим пунктом повноваження складати протоколи про адміністративне правопорушення «мобінг».

2. Якнайшвидше ухвалити проект Закону України «Про внесення змін до статті 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо проведення перевірок в частині вчинення мобінгу», внесений до Верховної Ради України 28 лютого 2024 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-text> (дата звернення: 02 березня 2024 року)
2. Кодекс про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#top> (дата звернення: 02 березня 2024 року)
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02 березня 2024 року)
4. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 року № 96. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-Text> (дата звернення: 02 березня 2024 року)
5. Про основи державного нагляду (контролю) у сфері господарювання : Закон України від 05 квітня 2007 року № 877-V. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/877-16/text> (дата звернення: 02 березня 2024 року)
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#top> (дата звернення: 02 березня 2024 року)
7. Про внесення змін до статті 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо проведення перевірок в частині вчинення мобінгу : проект Закону України від 28 лютого 2024 року № 11044. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults> (дата звернення: 02 березня 2024 року)

Вікторчук М. В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. порушуються питання, що пов'язані з розвитком інституту викривачів корупції в Україні, визначенням шляхів його вдосконалення та підвищення ефективності роботи. Об'єктом дослідження є нормативно-правові акти, що регулюють діяльність викривачів корупції, практика їх застосування, а також наукові дослідження з цієї проблематики. Здійснено аналіз сутності та значення викривачів корупції, надано оцінку дієвості гарантій захисту викривачів. Наголошується на проблемах, які стримують людей від повідомлення про корупційні правопорушення. Запропоновано методи стимулювання викривачів до повідомлення про корупційні правопорушення.

Ключові слова: викривач корупції, корупція, захист, винагорода, гарантії, боротьба, довіра.

Сьогодні корупція в Україні загрожує національній безпеці та демократичному розвитку держави, особливо в умовах воєнного стану. Водночас в Україні й досі не сформовано позитивне ставлення до осіб, які повідомляють про корупційні, або пов'язані з корупцією правопорушення. Суспільство часто не розуміє сутності та важливості діяльності викривачів як осіб, які здійснюють корисну функцію, спрямовану на захист громадських інтересів.

Слід констатувати, що викривачі корупції позитивно сприймаються світовою громадськістю. Про це, зокрема, свідчить відкриття пам'ятника викривачам Сноудену, Ассанжу і Меннінгу в Женеві, а також вручення щорічної міжнародної нагороди викривачам «International Whistleblowing Prize» та премії «За мужність» у США [2, с. 11].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» (далі –

Закон) під викривачем розуміється фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [1].

Варто зазначити, що надаючи інформацію компетентним органам, викривачі корупції ризикують отримати негативні наслідки, пов'язані з їх трудовою діяльністю, наприклад, у вигляді накладення дисциплінарних стягнень чи гальмування кар'єрного росту. Викривачі можуть бути піддані спробам притягнення до відповідальності за поширення зазначеної у повідомленні про корупцію інформації, переслідуванню та залякуванню, а також можуть мати проблеми з пошуком роботи [3, с. 108].

Однією з основних проблем інституту викривачів є й низька мотивація осіб, які потенційно могли б повідомити відповідним органам про можливі випадки вчинення корупційних правопорушень. Крім того, головними причинами, які стримують особу від повідомлення про відомі їй випадки злочинних дій, є: 1) страх бути осудженим своїм оточенням, включаючи колег, друзів і знайомих; 2) недостатні знання щодо процедури подання повідомлень та гарантії правового захисту викривачів; 3) ймовірність зазнати негативних заходів впливу з боку роботодавця та інші.

При цьому зауважимо, що в 2019 році відбулося внесення змін до положень Закону, що встановлюють гарантії захисту викривачів, а також впроваджено фінансову винагороду для цих осіб [4]. Так, відповідно до ст. 53⁷ Закону право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на час вчинення злочину. Розмір

винагороди становить 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або розміру завданих державі збитків від злочину після ухвалення обвинувального вироку суду [1].

Однак встановлена нижня межа грошового розміру предмета корупційного злочину або завданих державі збитків, що надає право викривачеві отримати винагороду, є високою. Це підтверджується наявністю лише одного випадку, в якому судом першої інстанції Вищого антикорупційного суду прийнято рішення про виплату винагороди викривачу [5]. Тому вбачається, що зазначений грошовий розмір доцільно зменшити.

Водночас сьогодні існує накопичений досвід, інструменти та процедури для захисту викривачів, які можна вважати основоположними в цій сфері. Зокрема, серед надійних гарантій захисту викривачів можна виділити такі: 1) забезпечення анонімності осіб, які повідомляють про правопорушення в установах та організаціях; 2) створення надійних каналів для здійснення повідомлень викривачами; 3) установа спеціального досудового механізму захисту прав викривачів; 4) звільнення від юридичної відповідальності за розкриття інформації; 5) встановлення соціальних гарантій у випадку звільнення; 6) можливість отримання матеріальної винагороди та інших компенсаційних заходів тощо [1]. Від реалізації зазначених стандартів, залежить дієвість механізму захисту викривачів, а також кількість повідомлень про корупційні правопорушення.

Отже, викривачі корупції відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією, оскільки вони допомагають виявляти корупційні злочини. Викривачі корупції також сприяють прозорості та відкритості органів державної влади, що зменшує рівень корупції, підвищує довіру громадськості до них. Водночас, з метою збільшення кількості викривачів та випадків виявлення фактів вчинення корупційних, або пов'язаних з корупцією правопорушень, положення законодавства, які встановлюють винагороду викривачам корупції необхідно вдосконалити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
2. Vaughn R. The successes and Failures of Whistleblower Laws / Vaughn R. – Cheltenham, UK; Northampton, MA. 348 p.
3. Нестеренко О. Правовий захист викривальників (whistleblowers): теоретичні аспекти та конституційна необхідність. *Право України*. 2014. № 12. С. 104–111.
4. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17.10.2019 № 198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#n52> (дата звернення: 01.03.2024).
5. Інститут викривання працює: ВАКС ухвалив рішення про виплату винагороди. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/institut-vykrivannya-pratsyuuye-vaks-uhvalyv-rishennya-pro-vyplatu-vynagorody>.

УДК 34:322

Вовк Ю. Є.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАНОГО ЦЕНТРУ УНР В ЕКЗИЛІ У 1948-1992 РОКАХ

Анотація. З огляду на поточну війну з Росією, питання української незалежності та самоідентифікації є надзвичайно актуальними. Дослідження ДЦ УНР може допомогти краще зрозуміти цю проблему та дати аргументи на користь української державності. Показано, що Державний центр УНР в екзилі відіграв важливу роль у збереженні української ідентичності та прагнення до незалежності у складних історичних умовах. Розуміння суті ДЦ УНР може допомогти показати справжню роль українців за кордоном у боротьбі за незалежність. Це дослідження може також дати цінний матеріал для порівняльного аналізу з іншими емігрантськими урядами та політичними рухами.

Ключові слова: Державний центр УНР в екзилі, Українська Народна Республіка, Українська діаспора.

Державний центр УНР в екзилі (від латинського *exilium* – вигнання, висилка) у свій час був утворений в 1920 році і проіснував з перервами до 1992 року. Причиною його утворення була неможливість вищих органів влади продовжувати діяльність в Україні у зв'язку з поразкою армії на фронті,

необхідність в подальшому згуртування української еміграції за кордоном з метою продовження боротьби доступними на той час методами і засобами. А основною ціллю діяльності було відновлення незалежності.

На початковому етапі діяльності Державний центр УНР в екзилі складався з Уряду і Директорії. В повоєнні роки українськими політичними партіями і громадськими організаціями прийнято рішення про реорганізацію Державного центру УНР в екзилі. І 10 червня 1948 року Андрієм Лівичьким, який на той час був Головою Директорії, підписано «Тимчасовий закон про реорганізацію українського Державного центру»

В передмові до закону зазначалось, що сучасні обставини вимагають активізації українських визвольних змагань, об'єднанні для великої мети всіх членів української нації. Наголошувалось також на тому, що закони «Про тимчасове Верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки» від 12 листопада 1920 року були прийняті на території України і в сучасних умовах вимагають деяких змін і доповнень.

Поряд з цим, в передмові також зазначалось: «...Я, Голова Директорії УНР, нав'язуючи до актів українського національно-державного будівництва і до традицій української національно-визвольної боротьби від давньої минувшини по сьогоднішній день, та спираючись на волю діючих тепер українських політичних організацій, приймаю від них узгоджений між ними законопроект під назвою «Тимчасовий закон про реорганізацію українського Державного центру» і на підставі пропозиції уряду УНР проголошую його законом» [1].

В тимчасовому законі було визначено структуру та правовий статус складових Державного центру УНР. Складовими Державного центру були: Українська Національна Рада, глава держави – Президент , Уряд.

Українська Національна Рада була представницьким органом, який повинен був діяти до скликання на звільненій території України Установчих

зборів на основі загального, рівного прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Термін її повноважень становив чотири роки.

Основною функцією Української Національної Ради була законодавча функція. Право законодавчої ініціативи, згідно з прийнятим регламентом, належало Уряду і не менше ніж 5 членам Української Національної Ради [2]. Передбачався розгляд законопроектів в трьох читаннях.

Найвищою посадовою особою – Главою держави, вважався Президент. Його повноваження визначено в розділі III «Тимчасового закону про реорганізацію Державного центру УНР».

Першим Президентом УНР в екзилі був Андрій Миколайович Лівицький – один з найближчих соратників Симона Петлюри, який після його трагічної загибелі 25 травня 1926 року, виконував обов'язки Голови Директорії. Народився А. Лівицький 9 квітня 1879 року в маєтку свого батька в селі Ліплява Золотоноського повіту на Полтавщині. Середню освіту здобув у колегії Павла Галагана, а юридичну – у Київському університеті у 1904 році. [3].

В ст. 18 «Тимчасового закону про реорганізацію Державного центру УНР» зазначалось: «З огляду на вичерпання особового колегіального складу Директорії Української Народної Республіки, стверджене постановою Уряду з дня 21 травня 1920 року, та за недостатчею нових приписів про поновлення чи доповнення складу цієї колегії, Голова Директорії, згідно з постановою закону з дня 12.XI. 1920 року про Тимчасове управління, одноособово виконує права Голови Держави з титулом Президента» [4].

На першому засіданні Української Національної Ради Президент проголошував промову і складав присягу. Текст присяги встановлено ст. 24 «Тимчасового закону про реорганізацію Державного центру УНР».

Президент УНР в екзилі був наділений перш за все зовнішньополітичними повноваженнями. Вважався Верховним Головнокомандувачем збройних сил УНР. Проте звичайно ж збройних формувань УНР в той час вже не існувало.

У сфері нормотворчої діяльності Президент був наділений повноваженням щодо підписання законів, прийнятих Українською Національною Радою або її Президією, а також правом вето. Всі міжнародні договори, які уклались Урядом і були схвалені Українською Національною Радою повинні були також підписуватись Президентом.

Президент за поданням Президії Української Національної Ради або Уряду відкривав сесії законодавчого органу влади, а також оголошував про їх закриття. В разі прийняття Українською Національною Радою резолюції недовіри Уряду, голова держави повинен був припинити його повноваження. Поряд з цим всі акти Президента, видані в межах його повноважень, вважались дійсними тоді, коли були скріплені підписом голови Уряду, або одного з його членів.

Термін повноважень Президента становив чотири роки. Але Українська Національна Рада могла прийняти рішення про продовження терміну його повноважень ще на чотири роки.

Достроково повноваження припинялись у разі відставки за власним бажанням, у випадку неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, у разі смерті. При цьому виконання обов'язків Голови держави покладалось на Віце-президента, який обирався на два роки. В разі, коли Віце-президент не був обраний – на Голову Уряду.

Відповідно до п.3 ст. 20 глава держави призначав главу Уряду і за поданням останнього затверджував його склад. До складу Уряду входили: його глава, міністри зовнішньополітичних справ, внутрішніх справ, юстиції, справ освіти і віросповідання, господарських справ, фінансів, преси і пропаганди, а також державний секретар. Кількість членів Уряду, за пропозицією голови, могла бути збільшена або зменшена Українською Національною Радою.

Глава Уряду проводив засідання, здійснював безпосереднє керівництво Урядом, за погодженням з Президентом визначав основні напрямки діяльності, подавав главі держави на затвердження членів Уряду, вносив особисто, або через одного з членів законопроекти на розгляд Української Національної Ради.

Поряд з цим, глава Уряду мав право в разі необхідності здійснювати керівництво одним або не більше двома міністерствами.

Члени Уряду були відповідальними за свою діяльність перед Українською Національною Радою. Постанови приймалися більшістю голосів присутніх, а при їх рівності вирішальним був голос голови.

Будь який член Уряду міг бути звільнений з посади Президентом за поданням глави Уряду. Відставка або смерть глави Уряду мали наслідком відставку всього його складу.

В подальшому до «Тимчасового закону про реорганізацію українського Державного центру» вносились певні зміни і доповнення. Але вони були не значними і суттєво не змінювали тих положень, які були визначені у 1948 році.

Таким чином Уряд УНР в екзилі діяв з 1920 по 1992 і як на законну основу свого функціонування спирався на нормативні акти, які були прийняті як на території України так і поза її межами. І хоча «Тимчасовий закон про реорганізацію українського Державного центру» очевидно не можна вважати законом в сучасному розумінні слова – в цілому це був важливий документ, який в значній мірі сприяв консолідації української спільноти за кордоном, регламентував діяльність керівних органів української діаспори, які в подальшому були визнані українською державою після проголошення незалежності.

22 серпня 1992 року останній Президент УНР в екзилі М. Плав'юк, під час урочистого засідання Верховної Ради, присвяченому першій річниці проголошення незалежності, передав Президенту України Л. Кравчуку заяву і Грамоту про складання повноважень і припинення діяльності Державного центру.

Зазначалось також, що незалежна Україна продовжує державно-національні традиції і є правонаступницею УНР. Згодом в урочистій обстановці у Маріїнському палаці було передано також прапор, печатку, документи, книги та інші цінні речі. Таким чином держава Україна фактично визнала існування

Державного центру і підтвердила свою наступність. Хоча на законодавчому рівні це не знайшло відображення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України) ф. 5235, оп.1, спр.80, арк.1
2. ЦДАВО України ф. 5238, оп.1, спр. 28, арк.4
3. ЦДАВО України ф. 5235, оп. 1, спр. 1951, арк. 18
4. ЦДАВО України. ф. 5235, оп. 1, спр. 80, арк 4

УДК 342

Дерев'янко Н. З.,
*доктор філософії у галузі права,
завідувач кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка
Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. В роботі розглянуто питання перспектив місцевого самоврядування у контексті євроінтеграції. Провідною тезою є положення, що вступ України до ЄС потребує реформування місцевого самоврядування згідно з європейськими цінностями та стандартами. Показано, що відповідні цінності закладені у Договорі про Європейський Союз (1992 р.) та у Європейській хартії місцевого самоврядування (1985 р.). В українському законодавстві аналогічні цінності закріплені у Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (1997 р.), а також у новому Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2023 р.), що має набути чинності після закінчення війни.

Ключові слова: місцеве самоврядування, євроінтеграція, цінності, публічне адміністрування.

Пріоритетним завданням української держави, попри виклики нав'язаної московією війни, є набуття повноправного членства у Європейському Союзі. Вирішення вказаного завдання передбачає проведення системних реформ практично у всіх сферах суспільно-політичного й економічного життя країни.

Євроінтеграційні підходи й потреби перетворень повною мірою стосуються і місцевого самоврядування, отже з наукової точки зору актуально розглянути перспективи місцевого самоврядування у контексті євроінтеграції.

Передусім звернемо увагу, що в основі євроінтеграційних перетворень знаходяться цінності, що постають орієнтирами відповідних реформ, зокрема у місцевому самоврядуванні. У цьому твердженні спираємося на зміст Договору про Європейський Союз (1992 р.), у перших статтях якого визначено, що унія заснована «на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенство права та повага до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин» [1], а вказані цінності є основою євроінтеграційного об'єднання, зокрема сфери публічного адміністрування.

Зауважимо, що у європейському розумінні місцевого самоврядування його цілком обґрунтовано розглядати у контексті публічного адміністрування. Тут ми виходимо з того, що Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року визначає місцеве самоврядування як «право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» [2]. Вказане визначення прямо асоціює місцеве самоврядування з управлінням публічними справами і в основу такого адміністрування мають бути покладені згадані у Договорі про Європейський Союз (1992 р.) цінності.

У контексті вирішення євроінтеграційних завдань такі ж цінності мають стати основою українського місцевого самоврядування. Зауважимо, що цінності поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенство права та повага до прав людини обґрунтовано трактувати як базові для європейського соціально-політичного й економічного простору. Безпосередньо публічне адміністрування (зокрема на рівні громад) ґрунтується з точки зору уповноваженого з прав людини ЄС, на цінностях-принципах державної (цивільної) служби Європейського Союзу, а саме: 1) відданість

Європейському Союзу та його громадянам; 2) порядність; 3) об'єктивність; 4) повага до інших; 5) прозорість [3, с. 1].

Не менш важливими принципами-цінностями для публічного адміністрування з точки зору Європейської Комісії є: 1) законність; 2) порядність; 3) неупередженість; 4) інклюзивність; 5) відкритість; 6) орієнтованість на користувача; 7) чуйність; 8) комунікація; 9) ефективність; 10) результативність; 11) стійкість; 12) бачення; 13) рефлексія; 14) інноваційність; 15) підзвітність [4, с. 6-9]. Прикметно, що ці ж цінності є орієнтирними для практичної реалізації концепту «good governance», тобто забезпечення якісного публічного адміністрування, що у контексті вирішення євроінтеграційних завдань також актуально і для місцевого самоврядування.

Зауважимо, що у чинному Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (1997 р.) у ст. 4 закладені такі принципи-цінності: 1) служіння територіальній громаді; 2) верховенства права, демократизму і законності; 3) гуманізму і соціальної справедливості; 4) гласності; 5) пріоритету прав та свобод людини і громадянина; 6) професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі; 7) відповідальності [5]. Співставлення принципів-цінностей публічне адміністрування в ЄС та закладених у чинному Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (1997 р.) вказує на їхню подібність. При цьому дослідження проведене у 2023 році Національним агентством з питань державної служби на тему «Публічна служба в Україні: ваша точка зору», продемонструвало, що працівники місцевого самоврядування усвідомлюють значення вказаних цінностей у своїй роботі, а пріоритетними вважають такі цінності як-от: 1) професіоналізм (59,5 % опитаних працівників місцевого самоврядування); 2) відповідальність (52,7 %); 3) повага до гідності, прав і свобод людини (39,2 %); 4) верховенство закону (29,3 %) [6].

Варто відзначити, що у контексті наближення українського місцевого самоврядування до цінностей і стандартів Євросоюзу, 2 травня 2023 року Верховна Рада України ухвалила новий Закон України «Про службу в органах

місцевого самоврядування» [7]. Щоправда цей нормативно-правовий акт набуде чинності не раніше ніж через шість місяців від дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Показово, що у новому законі законодавець не обмежується перерахунком принципів-цінностей засадничих для служби в органах місцевого самоврядування (читай – публічного адміністрування), але й надає їхнє нормативне визначення. У такий спосіб посилюється імперативне сприйняття вказаних принципів-цінностей та підкреслюється їхня важливість для службовців органів місцевого самоврядування. Зрештою, перспективи українського місцевого самоврядування у контексті євроінтеграції «калібруються» у ціннісній системі координат, що відповідає духу Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Consolidated Version of The Treaty On European Union. Official Journal of the European Union. 26.10.2012. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 7.03.2024).
2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 7.03.2024).
3. Public service principles for the EU civil service. European Ombudsman, 2012. URL : <https://www.enisa.europa.eu/about-enisa/procedures-and-policies/public-service-principles-for-the-eu-civil-service> (дата звернення: 7.03.2024).
4. Quality of Public Administration A Toolbox for Practitioners. European Commission, 2017. 19 р. URL : <file:///C:/Users/User/Downloads/03%20T2017%20Principles%20&%20values%20of%20good%20governance.pdf> (дата звернення: 7.03.2024).
5. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 7.03.2024).
6. Аналітичний звіт щодо дослідження організаційної культури «Публічна служба в Україні: ваша точка зору». Національне агентство з питань державної служби. 30.08.2023. URL : <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/UPRAVLINJA%20PERSONALOM/Analitika%20ta%20doslidgenja/analitichniizvitorganizatsiinakultura2023.pdf> (дата звернення: 7.03.2024).
7. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України 2 травня 2023 року № 3077-IX. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text> (дата звернення: 7.03.2024).

Дума В. В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка
Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

СТРАХУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРИВАБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Анотація. У представленій роботі порушується тема підвищення привабливості публічної служби. Звернення до вказаної теми зумовлене результатами дослідження Національного агентства з питань державної служби, яке констатувало актуальність пошуку нових шляхів перетворення публічної служби на більш привабливу для кваліфікованих кадрів. Обґрунтовується позиція, що впровадження комплексного соціального й медичного страхування для публічних службовців, поряд з іншими ініціативами, стане важливим кроком з створення більш привабливих умови праці у сфері публічної служби.

Ключові слова: державні службовці, службовці місцевого самоврядування, привабливість публічної служби, страхування.

У серпні 2023 року за ініціативи Національного агентства з питань державної служби було проведене дослідження організаційної культури «Публічна служба в Україні: ваша точка зору». Серед питань, що були поставлені державним службовцям і службовцям органів місцевого самоврядування – загалом опитано 39 557 службовців з усієї України, дослідники з'ясовували питання мотивації та задоволеності роботою публічного службовця. Отже, переважна більшість опитаних публічних службовців (80,2%) «повністю задоволені» або «задоволені» своєю роботою. Частка негативних оцінок («не задоволені» та «повністю не задоволені») складає 4,9% [1, с. 30].

Експерти, які аналізували результати відповідного дослідження дійшли висновку, що передусім благополучною є ситуація щодо символічної значущості професії та сприйняття можливостей для кар'єрного зростання. Зокрема більшість опитаних службовців «повністю задоволені» або «задоволені» своїм професійним вибором стати публічним службовцем (73,6%)

та розвитком своєї кар'єри (60,2%). Натомість більше половини респондентів (57,1%) тією або іншою мірою не задоволені своєю заробітною платою. Частка позитивних оцінок в цьому випадку становить 21,8% (у два з половиною рази менше, ніж негативних). «Це критичний розрив, що може свідчити про наявність негараздів в системі матеріального стимулювання публічних службовців» [1, с. 30]. Така ситуація очевидно змушує замислитися над проблемою привабливості публічної служби, набуття статусу державного службовця або службовця органів місцевого самоврядування.

Показово, що на проблемах в означеній сфері наголошують практики, які безпосередньо опікуються організацією публічного адміністрування. Зокрема голова Львівської обласної військової адміністрації Максим Козицький, наголошує, що достойні посадові оклади для державних службовців установлені лише на центральному рівні – Кабінету Міністрів України, міністерств, центральних органів виконавчої влади, а також у територіальних органах лише тих центральних органів виконавчої влади, які перебувають у сфері управління Міністерства фінансів України. Натомість на обласному й районному рівнях ситуація набагато гірша і постає питання як залучити молодь на державну службу [2].

Відзначимо, що проблема матеріального стимулювання публічних службовців не нова. Тривалий час зарплата українських держслужбовців переважно значно менша, ніж у приватному секторі, особливо для кваліфікованих фахівців. Це робить роботу у сфері публічної служби привабливою для талановитих людей, які можуть знайти кращі можливості в інших сферах. Водночас, очевидно, що економічна ситуація в країні зумовлена російсько-українською війною найближчим часом не сприятиме збільшенню можливостей держави щодо збільшення заробітної плати держслужбовців до конкурентного рівня з приватним сектором. Зважаючи на це важливим чинником для залучення та утримання кваліфікованих кадрів у сфері публічної служби вважаємо страхування життя та медичне страхування.

Відзначимо, що станом на сьогодні Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року передбачає, що особи обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування підлягають страхуванню (1) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (ст. 11) і (2) від нещасного випадку обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування (ст. 29) [2]. Тобто вказаний Закон суттєво обмежує перелік службовців, які перебуваючи на посадах в органах державної влади і органах місцевого самоврядування підлягають страхуванню. До того ж мовиться про лише два варіанти страхових випадків. Вважаємо, що відповідний підхід потребує перегляду. Зокрема, доцільно приписи згаданих статей Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» поширити на усі категорії посад державної служби та усіх посадових осіб місцевого самоврядування.

Відзначимо також, що різноманітні проекти закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні впродовж кількох минулих років надходять на розгляд Верховної Ради України, втім відповідного закону у державі досі не існує. Між тим, запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування напевно розширило б можливості держави забезпечувати право українців на доступ до послуг охорони здоров'я. Водночас у випадку відповідним законом варто було б передбачити певні преференції для державних службовців і службовців місцевого самоврядування. Зауважимо, що відповідний підхід застосовується у розвинених державах. Зокрема, державні службовці США мають програми страхування життя та медичне страхування, що можуть бути кращими за провідні корпоративні пропозиції. Своєю чергою у Німеччині державні роботодавці частково беруть участь в оплаті медичних витрат своїх працівників. Спеціальна субсидія покриває певну частину медичних витрат держслужбовця та його сім'ї – решту ризику має покривати приватна медична

страховка. Очевидно, що відповідні підходи сприяють привабливості публічної служби у вказаних країнах.

Нарешті, на наше переконання, привабливості публічної служби в Україні сприятиме доповнення Розділу VI «Оплата праці, заохочення і соціальні гарантії» Закону України «Про державну службу» (2015 р.) і Розділу V «Матеріальне та соціально-побутове забезпечення посадових осіб місцевого самоврядування» Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2001 р.) нормами про страхування державних службовців і службовців місцевого самоврядування коштом держави і місцевого самоврядування відповідно на час проходження служби.

Очевидно запропоновані нами ініціативи потребують теоретичного опрацювання. Втім вже сьогодні можна стверджувати про їхній позитивний потенціал щодо підвищення рівня привабливості публічної служби в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт щодо дослідження організаційної культури «Публічна служба в Україні: ваша точка зору». Національне агентство з питань державної служби. 30.08.2023. URL : <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/UPRAVLINJA%20PERSONALOM/Analitika%20ta%20doslidgenja/analitichniizvitorganizatsiinakultura2023.pdf> (дата звернення: 15.02.2024).
2. Козицький М. Як реформа держслужби змінила зарплати чиновників в областях? LB.UA. 5.02.2024. URL : https://lb.ua/news/2024/02/05/597004_yak_reforma_derzhsluzhbi_zmini_la.html (дата звернення: 15.02.2024).
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#n1283> (дата звернення: 15.02.2024).
4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n640> (дата звернення: 15.02.2024).
5. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#n209> (дата звернення: 15.02.2024).

УДК 340

Корнєва Т. В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та галузевих дисциплін*

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДТРИМКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА РЕАЛЬНИЙ РЕСУРС ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Анотація: Війна завдала нищівного удару по українському бізнесу. За загальними підрахунками втрати малого та середнього бізнесу склали понад 83 млрд доларів США. Близько 10 мільйонів українців переїхали, при чому частина з них стала ВПО, а більшість виїхала за кордон. Наразі ситуація кардинально змінилась. Велика кількість компаній повернулась на ринок, повернулась і значна частина робочих кадрів. Якщо протягом 2022 року бізнес працював у режимі виживання, не маючи змоги планувати роботу навіть на місць вперед, то зараз компанії прилаштувались до нових умов і складають повноцінні 2-3 річні плани розвитку. Потреби малого та середнього бізнесу переважна кількість підприємців вирішувала самостійно, долаючи збільшення тиску з боку державних органів і регуляторні виклики. Інвестування під час війни – це те, чого найбільше потребує майже половина українських підприємств для зростання.

Ключові слова: місцеві бюджети, інвестиції, транспарентність.

Війна та фінансово-економічна криза змушують наших громадян із більшою увагою ставитися до формування, розподілу та використання місцевих бюджетів. На сьогодні залученість громадян набуває різноманітних форм, а саме: моніторингових, використання інструментів прямої демократії, громадсько-активістських практик, тощо. Водночас, необхідною умовою для будь-якого прояву громадської активності є транспарентність, тобто вірогідність, ясність і можливість легкої перевірки відомостей про що-небудь, відсутність таємності. Ось чому відкритий доступ до інформації про місцевий бюджетний процес стає життєвою необхідністю виживання територіальних громад.

За даними Міністерства фінансів, місцеві бюджети громад були затверджені вчасно. Відповідно, на початку січня 2024-го ці документи згідно чинного законодавства України мали з'явитися на офіційних сайтах громад (протягом 10 днів із дня затвердження). Ця вимога ґрунтується на статті 28 Бюджетного кодексу [1] та статті 15 Закону «Про доступ до публічної

інформації» [2]. Дія цієї вимоги поширюється і на громади, в яких утворено військові адміністрації населених пунктів після прийняття Постанови КМУ №399 від 28 квітня 2023 року [3].

Головна задача для керівництва громад полягає в тому, щоб робити місцеві бюджети максимально доступними для своїх мешканців та відвідувачів сайтів. Значною мірою цьому сприяє виведення на головну сторінку сайту окремого розділу «Бюджет» із усією пов'язаною документацією (рішення про затвердження, усі додатки, внесення змін, звіти про виконання. Слід нарешті відмовитися від стимулювання розвитку у користувачів сайтів, журналістів і блогерів навичок детективів – розслідувачів через змушування вишукувати потрібні файли з-поміж безлічі інших в архіві документів, щоб підтвердити або спростувати корупційні ризики місцевої громади.

Україна приєдналася до Міжнародної хартії відкритих даних у вересні 2016 року, в якій унормовані принципи і найкращі практики для оприлюднення відкритих даних. Крім популяризації принципів відкритих даних у різних куточках світу, Міжнародна хартія відкритих даних видає методичні настанови для оприлюднення наборів. Наприклад, «Open Up Guide: Using Open Data to Combat Corruption» визначає 30 пріоритетних датасетів для боротьби з корупцією. Видання описує стандарти оприлюднення та приклади використання даних урядами, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами. Приєднавшись до хартії, Україна визнала її принципи й зобов'язалася ними керуватися під час оприлюднення відкритих даних.

В березні цього року Європарламент і Європейська Рада затвердили умови та правила виділення Україні 50-ти мільярдів євро в рамках програми Ukraine Facility: 38,27 млрд. євро підуть на бюджетну підтримку, майже 7 млрд. євро скерують на інвестиції в економіку, 4,76 млрд. євро на підтримку у здійсненні реформ та покриття відсотків за пільговими кредитами.

Правила використання цих грошей розписані дрібним шрифтом на 47 сторінках. І там йдеться не тільки про контроль за використанням коштів, але і про роботу України, яка тільки починається

За правилами саме українці мають визначити (і подати на затвердження до червня цього року) ключові напрямки, які отримають інвестиції або покриття відсотків кредитів. До обговорення пріоритетів, за прямою вимогою інвесторів, мають бути залучені місцеве самоврядування, бізнес-середовища, експертні спільноти – і все це під наглядом та залученням Верховної Ради України. Тобто проекти та ідеї мають збиратися «знизу вгору».

Це буде непросто для всіх зацікавлених сторін, оскільки інвестиційна складова виділених грошових коштів ЄС має піти в проекти насамперед, які: запуснуть економічне зростання, створять робочі місця, посилять співпрацю з ЄС та залучать нові технології, запуснуть сектори економіки, які в свою чергу залучатимуть наступні приватні інвестиції. І при цьому реалізація цих проектів має відповідати правилам ЄС, а саме: частина грошей має піти на малий та середній бізнес, частина безпосередньо в регіони, а тематично не менше 20 відсотків мають сприяти «зеленому переходу» та боротьбі зі змінами клімату.

На сьогодні в Україні фінансування бізнесу через гранти є одним з найбільш ефективних шляхів. За допомогою грантів в Україні було реалізовано понад 7000 бізнес-проектів (пекарні, кав'ярні, малі виробництва тощо). Одним з найбільших грантових проектів став проект «Власна справа», в рамках якого ветерани та члени їх родин можуть отримати кошти на відкриття або розвиток бізнесу. Також велику кількість грантів підтримала програма «Варто» від Українського ветеранського фонду. Станом на літо 2023 року було видано понад 7500 грантів на загальну суму понад 1,8 млрд гривень.

Поряд з тим, іноземні інвестори доки що обережно ставляться до інвестицій в український бізнес, проте мають масштабні плани на майбутнє, визнаючи великий інвестиційний потенціал країни. Європейська бізнес-асоціація (ЕБА) та асоціація Global Business for Ukraine (GB4U) спільно з компанією Ukraine Invest створили інвестиційну мапу країни для компаній, що планують інвестувати в Україну у майбутньому. Аналітики зазначають, що вже зараз важливо знаходити партнерів для роботи в Україні.

Отже, наш шанс економічного зростання – це закладені в інструменті держави правові та адміністративні механізми впливу на майбутнє України бізнесу, асоціацій, громадського сектору та місцевого самоврядування. Прозорість, гласність, транспарентність при формуванні, розподілі та використанні публічних грошових коштів є запорукою для отримання інвестицій. Інвестиції мають приносити прибутки, сприяти зростанню ВВП і поверненню людей до України. Найкраще зробити реальний план відновлення країни нормально і за європейськими правилами вже зараз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 12.03.2024)
2. Закон України «Про доступ до публічної інформації» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 12.03.2024)
3. Постанова КМУ №399 від 28 квітня 2023 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/399-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.03.2024)

УДК 342

Матвійчук О. В.,
*к. е. н., фахівець
Центру підтримки України
Муніципального центру
соціального захисту в Сопоті,
м. Сопот, Польща*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Анотація. Вторгнення росії в Україну призвело до масового переміщення українців до Польщі. Уряд Польщі розробив та реалізував комплекс соціальних програм для допомоги біженцям. Представлене дослідження ґрунтується на аналізі польських законодавчих актів, наукових досліджень та статистичних даних. Показано, що польська модель допомоги українцям ґрунтується на принципах інклюзивності, солідарності, залучення та позитивного ставлення. Програми допомоги охоплюють легалізацію перебування, доступ до ринку праці, освіти, медичного обслуговування та соціальних послуг.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, право соціального захисту, біженці, соціальна допомога біженцям, польські соціальні програми.

Початок масштабного вторгнення російських окупантів позначився, серед іншого, відчутною хвилею українських біженців, які були змушені залишити свої домівки. Польща стала країною, що прихистила значну кількість українців, які рятувалися від війни. При цьому польська держава продемонструвала цікаву практику розроблення й реалізації соціальних програм для українських біженців.

Зокрема, 12 березня 2022 року Президент Польщі Анджей Дуда підписав ухвалений польським парламентом Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» [1], що визначав засади легалізації перебування громадян України, а також їх чоловіків/дружин, які не мають українського громадянства і прибули до Польщі через воєнні дії. Динамічна ситуація й масштаби хвилі біженців зумовили той факт, що 26 березня 2022 року положення вказаного Закону були доповнені й уточнені, що знову таки засвідчив своїм підписом глава польської держави.

Польські дослідники відзначають, що рамки польської моделі допомоги мігрантам з України були створені у перші три тижні їхнього масового припливу під тиском масштабів, динаміки та структури мігрантів, а також знайшли свою реалізацію у діях і співпраці громадян, суб'єктів господарювання, неурядових організацій з установами державного адміністрування щодо організації процесу допомоги [2, с. 120]. При цьому, у спеціальних польських дослідженнях наголошується, що від березня 2022 року польський уряд ініціював ухвалення різноманітних допоміжних нормативних актів, які сприяли не лише підтримці українських біженців, але й відносно легкій інтеграції українців до польської громади.

Від першого дня великої хвилі українських біженців Польща вибудовувала власну модель допомоги українцям. Зокрема йшлося про інклюзивний варіант прийому мігрантів, який характеризується; 1) відкритістю до всіх мігрантів, які тікали від війни з України (в офіційних документах передбачалося, що кожен біженець, який обере Польщу як країну призначення або транзитну країну, буде прийнятий); 2) солідарна співпраця польського

суспільства і держави щодо організації допомоги мігрантам з України; 3) залучення мігрантів до життя польського суспільства (законодавчі інструменти допомоги надали можливість підтримувати їхню активну адаптацію до соціальних та економічних ролей); 4) позитивне ставлення до обрання українськими біженцями Польщі як кінцевого пункту призначення мігрантів [3].

Через потребу професійної активізації та соціальної інтеграції українців, які мігрували до Польщі, ще у 2022 році установи соціального захисту разом з установами ринку праці та управлінськими організаціями долучилися до реалізації програми «Разом ми можемо більше – Перше видання програми активації для іноземців на 2022-2023 роки», метою якої було визначено професійну активацію, інтеграцію і соціалізацію українців, які перебувають у Польщі. Пріоритетами програми було проголошено: 1) інтеграція у польський ринок праці через професійну активізацію та розвиток підприємництва серед українців, які шукають роботу, планують заснувати власний бізнес або вже працюють, але потребують підтримки; 2) суспільна інтеграція українців та їхня соціалізація через індивідуальний розвиток й масштабування активностей у різних сферах соціального життя [4]. Відзначимо, що згідно з даними Міністерства праці та соціальної політики від 15 жовтня 2022 року, у Польщі почали легальну роботу 430 тис. мігранти з України (приблизно 2/3 від загальної кількості мігрантів працездатного віку).

Польські дослідники, аналізуючи досвід допомоги й соціальних програм республіки Польща для українських біженців акцентують увагу на тому, що для самого польського суспільства він є важливим у морально-етичному сенсі, адже підтверджує наявність величезного капіталу соціальної солідарності та, попри численні труднощі і проблеми, ефективність системи антикризового управління, що важливо, оскільки сучасне середовище безпеки постійно змінюється, а нові ризики та загрози множаться та створюють все нові й нові та складніші виклики [5].

Зрештою, маємо наголосити, що польський досвід формування системи соціальних програм і допомоги для українських біженців є цікавим і для українського суспільства, зважаючи на ті виклики, що постали нині перед Україною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Dz.U. 2022 poz. 583. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583> (дата звернення 11.05.2022).
2. Firlit-Fesnak G. Budowanie systemu pomocy dla uchodźców wojennych z Ukrainy w Polsce z perspektywy doświadczeń uczestników tego procesu. *Studia Politologiczne*. 2023. Vol.68. Pp. 119–138.
3. Firlit-Fesnak G. Działania administracji publicznej wobec uchodźców wojennych z Ukrainy w Polsce – pierwszy miesiąc budowania systemu pomocy. *Inwazja Rosji na Ukrainę. Społeczeństwo i polityka wobec kryzysu uchodźczego w pierwszym miesiącu wojny*, Working Paper. Warszawa: Katedra Polityki Społecznej WNP i SM UW, 2022. St. 10–22.
4. Wodzicki, M., Pichola, I., Patorska, J. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce : Wyzwania i potencjał integracji. Deloitte. 2022. 104 st.
5. Zalewski P. Działania administracji państwowej w Polsce wobec uchodźców z Ukrainy w pierwszych tygodniach wojny w Ukrainie 2022 roku: Aspekty prawne i securitologiczne. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*. 2022. T. 34. S. 101–124.

УДК 341.33

Міщук І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

Киричук Б. С.,
здобувачка вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ УКРАЇНИ У ВИПАДКАХ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Анотація. В роботі показано, що досі увага більшості науковців була зосереджена на вивченні суто теоретичних питань щодо відшкодування збитків без достатнього дослідження практичної сторони цього питання (зокрема, без наведення і аналізу конкретних справ, вирішених у період воєнного стану). Авторами здійснено спробу комплексно дослідити сучасні правові інструменти національного спрямування, з використанням яких громадяни України, зокрема, фізичні та юридичні особи, мають можливість відновити порушені права та отримати належні відшкодування. Показано, що нині особливо актуальним залишається питання отримання матеріального відшкодування фізичними та юридичними особами завдяки системі національних судів України.

Ключові слова: міжнародне приватне право, порушені права, відшкодування збитків, збройний конфлікт.

У контексті Європейської конвенції про імунітет держав від 16.05.1972 та Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004 передбачається принцип *«par in parem non habet imperium»*, який дослівно перекладається як *«рівний над рівним влади не має»* та позначає часто вживане сьогодні поняття «судовий імунітет» [1; 2]. Чинне законодавство України, зокрема, ч.1 ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005, також закріплює поняття абсолютного судового імунітету, який проявляється таким чином, що потерпіла сторона може залучити іноземну державу як відповідача або як третю особу, а також може накласти арешт на її майно й звернути стягнення на нього лише за офіційною згодою компетентних органів відповідної держави [6]. Така норма яскраво ілюструє всі ознаки абсолютного імунітету.

Поряд з цим, слід звернути увагу на положення ст. 12 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004, відповідно до якої іноземна держава не може використовувати юрисдикційний імунітет перед судом іншої держави, якщо справа стосується необхідності відшкодувати шкоду за знищене майно, спричинення смерті чи тілесних ушкоджень в

результаті ймовірних дій самої іноземної держави. Аналогічна норма міститься у ст. 11 Європейської конвенції про імунітет держав від 16.05.1972 [1; 2].

На підставі зазначених вище положень Верховний Суд України 14.04.2022 за результатами розгляду справи №308/9708/19 прийняв ключову Постанову, яка регламентує право позивачів ігнорувати концепцію абсолютного судового імунітету РФ та, у разі належних підстав, зазначати державу-агресора безпосереднім відповідачем без направлення попередніх запитів до Посольства РФ [4].

Першим із національних засобів реалізації репараційних ініціатив є звернення до суду з цивільним позовом у межах кримінального провадження на підставі ч.1 ст. 1177 ЦК України [10]. Основним недоліком цього механізму є те, що перспектива отримання компенсації повністю залежить від вирішення кримінальної справи. На відміну від звичайного цивільного позову, поданого не в межах кримінального провадження, відповідачем не може виступати РФ як цілісна держава, цілком навпаки – відповідачем буде конкретна особа, найчастіше сам військовослужбовець РФ або будь-який інший представник окупаційної адміністрації держави-агресора. За винятком комбатантів, захоплених Україною, важко встановити особу військовослужбовців РФ, винних у вчиненні злочину. Іншими словами, громадянам України буде вкрай важко з використанням інструментів кримінального провадження домогтися винесення обвинувального вироку, а навіть якщо винність особи буде доведено, судовий розгляд, у більшості випадків, проводиться в заочній формі без безпосередньої участі відповідача.

Найбільш оптимальний варіант для фізичних осіб – громадян України – подання цивільного позову про відшкодування матеріальної або моральної шкоди, не пов'язаного з відкриттям кримінального провадження [10].

До прикладу, у серпні 2020 року ОСОБА_1 – учасник бойових дій – звернувся до Солом'янського районного суду м. Києва з позовом до РФ в особі Посольства РФ в Україні про відшкодування моральної шкоди в розмірі 1 млн грн. Під час обґрунтування позовних вимог ОСОБА_1 зазначає, що внаслідок

тимчасової окупації Автономної Республіки Крим він не може повернутися на свою батьківщину через загрозу нелюдського поводження до нього як учасника бойових дій держави-супротивника. Ухвалою Солом'янського районного суду м. Києва від 31.05.2021 провадження у справі №760/17232/20 було закрито, зважаючи на ту обставину, що Посольство РФ в Україні не надало згоду на розгляд зазначеної справи в судах України та на набуття ним статусу відповідача. Постановою Київського апеляційного суду від 08.09.2021 Ухвалу суду першої інстанції залишено без змін. Водночас, на противагу цим рішенням, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду України, керуючись Постановою від 14.04.2022 у справі №308/9708/19, скасував усі попередні рішення, та повернув скаргу до суду першої інстанції для продовження розгляду [5]. Урешті, Рішенням Солом'янського районного суду м. Києва від 30.03.2023, позов ОСОБИ_1 був задоволений, з РФ має бути стягнуто моральне відшкодування в розмірі 1 млн грн [9].

Особливо актуальним також залишається питання відшкодування збитків для юридичних осіб, адже сьогодні важко уявити бізнес, який би не зазнав жодних збитків внаслідок збройної агресії РФ.

Згідно з базовим положеннями, передбаченими ст.ст. 3 і 4 Господарського процесуального кодексу України, право на звернення до господарського суду мають юридичні особи та фізичні-особи підприємці, а також інші суб'єкти, вичерпний перелік яких передбачений чинним законодавством. За загальним правилом, позов пред'являється до суду за місцезнаходженням відповідача, водночас, виключна юрисдикція передбачає, що розгляд спорів, які виникають з приводу нерухомого майна, належать до компетенції господарських судів за місцезнаходженням такого майна [3].

Практика національного судочинства доводить, що сьогодні юридичні особи, бізнес яких постраждав від наслідків збройного конфлікту, мають всі законні підстави отримати право на матеріальне відшкодування. Так, у справі №911/2065/22 Господарський суд Київської області дійшов висновку, що вимога позивача ТОВ «Юніверсал Фіш Компані» щодо матеріального

відшкодування за знищене майно в розмірі 477 484 345,58 грн (еквівалентно майже 12 млн дол. США) є законною, обґрунтованою та документально доведеною. Крім того, є ефективним способом захисту порушеного права в розумінні Європейської Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [7].

Серед інших не менш цінних для вивчення справ слід виділити позов ТОВ «Трейднерджи» до РФ в особі Міністерства юстиції РФ, короткий зміст якого розкривається в тому, що з 24.02.2022 територія Ізюмської міської територіальної громади була тимчасово окупована збройними угрупованнями РФ. Майно позивача залишилося на складі в м. Ізюм і з початку повномасштабного вторгнення доступу та можливості вивезти товарно-матеріальні цінності позивач не мав. Після деокупації території міста і появи можливості дістатися до орендованого приміщення позивач з'ясував, що належне підприємству майно, яке перебувало в орендованому складі, відсутнє. Наявні докази, зокрема, відеозаписи з камер спостереження і численні показання свідків, довели, що майно було викрадене й вивезене збройними формуваннями РФ під час окупації. Господарський суд Київської області підтримав вимоги ТОВ «Трейднерджи», зокрема, аргументуючи це таким твердженням: *«Ефективний засіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного прав, а в разі неможливості такого поновлення (адже майно позивача було безслідно викрадене) – гарантувати юридичній особі можливість отримання нею відповідного відшкодування. Права особи в суді повинні бути захищені таким способом, який реально відновить її порушені інтереси»*. За результатами розгляду справи юридична особа ТОВ «Трейднерджи» має право на отримання відшкодування від РФ у розмірі 24 942 000, 00 грн [8].

Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні особливо актуальним залишається питання отримання матеріального відшкодування фізичними та юридичними особами завдяки системі національних судів України. Як демонструє відносно нова практика судочинства, у разі належного

підтвердження причинно-наслідкових зв'язків, позивач наділяється правом на отримання законного відшкодування й відновлення порушених інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Convention on State Immunity. European Treaty Series. No 74. Basle, 16 May 1972. *Council of Europe* : веб-сайт. URL: <https://rm.coe.int/16800730b1> (дата звернення: 15.01.2024).
2. United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property. A/RES/59/38. *UN General Assembly*: веб-сайт. URL: <https://www.refworld.org/docid/4280737b4.html> (дата звернення: 15.01.2024).
3. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06 лист. 1991 р. №1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №6.
4. Постанова Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду України від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19. *Верховний Суд України* : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064> (дата звернення: 15.01.2024).
5. Постанова Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду України від 18.05.2022 у справі №760/17232/20-ц. *Верховний Суд України* : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635312> (дата звернення: 15.01.2024).
6. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №32.
7. Рішення Господарського суду Київської області від 08.03.2023 у справі №911/2065/22. *Господарський суд Київської області* : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108985076> (дата звернення: 15.01.2024).
8. Рішення Господарського суду Харківської області від 21.04.2023 у справі №922/323/23. *Господарський суд Харківської області* : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109932157> (дата звернення: 15.01.2024).
9. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 30.03.2023 у справі №760/17232/20. *Солом'янський районний суд м. Києва* : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114824738> (дата звернення: 15.01.2024).
10. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січн. 2003 р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40.

УДК 340.1

Полюхович О. І.,

суддя Рівненського апеляційного суду,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правових правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін ННІ права,
Національного університету
водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна

Сахнюк В. В.,

доктор філософії з права,
старша викладачка кафедри правових
природоохоронних дисциплін ННІ права,

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація: Європейська інтеграція передбачає виконання принципів правової держави, включаючи гарантії доступу до правосуддя, що закріплені Європейською конвенцією з прав людини та Конституцією України. Забезпечення доступу до правосуддя є пріоритетом держави на шляху євроінтеграції. Проаналізовано вимоги верховенства права, пов'язані з доступом до правосуддя, які включають право на судовий захист, незалежність суду, ефективність виконання судових рішень та інші. Україна має проблемні аспекти, такі як низький рівень довіри до судової системи, проблеми з виконанням судових рішень та обмежений доступ до безоплатної правничої допомоги. Низька правова обізнаність населення також ускладнює забезпечення доступу до правосуддя.

Ключові слова: верховенство права, доступ до правосуддя, євроінтеграційні процеси.

Як влучно підкреслює М. Б. Чижевська, роль євроінтеграції для розвитку України була і залишається важливою. Євроінтеграція означає процес наближення України до Європейського Союзу (ЄС) і встановлення партнерських стосунків з країнами-членами ЄС. Цей процес передбачає виконання ряду політичних, економічних, соціальних і правових реформ з метою впровадження європейських стандартів і цінностей в українському суспільстві [10, с. 366].

Європейська інтеграція передбачає також виконання принципів правової держави, що включає в себе гарантії доступу до правосуддя. Останнє, як важливий принцип закріплене Європейською конвенцією з прав людини [3] та статтею 55 Конституції України, яка гарантує право громадян на судовий захист [4]. Тому забезпечення принципу доступу до правосуддя є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави на шляху євроінтеграції.

Схвалення Венеційською комісією доповіді «Верховенство права» 2011 року свідчить про досягнення консенсусу на європейському континенті стосовно того, що доступ до правосуддя є елементом верховенства права («правовладдя») [6, с. 38]. Є. В. Дуліба та В. О. Теремецький підкреслюють, що доступ до правосуддя є головним викликом для розбудови демократії та соціального миру у світі. До того ж забезпечення доступу до правосуддя є

складним для більшості розвинених країн світу і країн, що розвиваються. Перешкоди для доступу до правосуддя впливають на розвиток будь-якої держави, а зменшення бідності, сталий розвиток і доступ до правосуддя фундаментально пов'язані між собою. Не має доступу до правосуддя там, де громадяни бояться системи, вважають її чужою та не мають доступу до неї; де система правосуддя є фінансово недоступною, де особи не мають інформації або знань про свої права, де є слабка система правосуддя. Обмежений доступ до правосуддя позбавляє окремих осіб і громади можливості відстоювати свої права та захищатися від несправедливості. Таким чином, доступ до правосуддя пов'язаний з економічним зростанням і соціальним розвитком [2, с. 137].

Р. М. Москаль пропонує виділити наступні вимоги верховенства права, які стосуються доступу до правосуддя: надання можливості оскаржувати рішення та дії суб'єктів владних повноважень до суду безпосередньо або як апеляцію на рішення органів, що розглядали скаргу в досудовому (альтернативному) порядку; визнання вагомої ролі суду як гаранту справедливості в державі, що ґрунтується на верховенстві права; наявність у суду повноважень здійснювати юридичну кваліфікацію, вирішувати питання факту й застосовувати належний і чинний закон до фактичних обставин згідно з прозорою та передбачуваною (несвавільною) методологією тлумачення; незалежність суду; безсторонність суду; справедливий і відкритий розгляд справи; розгляд справи та прийняття рішення впродовж розумного строку; наявність визнаної, організованої та незалежної правничої професії, яка відповідно до закону уповноважена надавати професійні правничі послуги та *de facto* спроможна їх надавати; забезпечення надання безоплатної правничої допомоги в разі необхідності; наявність обвинувачення як незалежної державної інституції, що має забезпечувати, аби порушник закону, навіть коли потерпілі не заявляють про це, постав перед судом (п. 57); ефективне виконання судових рішень; дотримання принципу *res judicata* [6, с. 47]

В цьому контексті Україні має ряд проблемних аспектів. Серед яких:

1. Низький рівень довіри громадян до судової влади. В Указі Президента України № 359/2023 відзначено, що довіра до державних інститутів є запорукою незмінного курсу держави на набуття членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору і є одним із ключових моментів забезпечення національної безпеки. Успішне проведення судової реформи є однією із семи базових вимог Європейського Союзу для подальшого просування за напрямками європейської та євроатлантичної інтеграції України [8]. Підкреслимо, що рівень довіри громадян і принцип доступу до правосуддя взаємозалежні. Забезпечення доступу до правосуддя і захисту прав громадян сприяє підвищенню довіри до судової системи, що в свою чергу сприяє зміцненню правової держави та демократії.

2. Проблемні аспекти, пов'язані з виконанням судових рішень. Виконавче провадження як логічне завершення судового процесу є правовим засобом, який забезпечує реалізацію результатів правосуддя, тобто є важливою невід'ємною складовою правосуддя. З огляду на те, що до Європейського суду з прав людини подана значна кількість скарг громадян України про неналежне виконання судових рішень, це дало підставу для ЄСПЛ встановити, що подібне порушення має масовий характер через системно-структурну дисфункцію правової системи держави-відповідача та ухвалити пілотне рішення [9, с. 98].

Проблемні аспекти з доступністю безоплатної правничої допомоги. Зокрема, як відзначає І. В. Міщук в умовах воєнного стану система безоплатної правничої допомоги стикнулася з новими викликами у своїй діяльності: по-перше, зросла кількість запитів щодо отримання безоплатної правничої допомоги; по-друге, відбулися зміни в категоріях справ, в яких особи потребували консультацій; по-третє, відбулося обмеження доступу до правничої допомоги на окупованих територіях; по-четверте, на початковому етапі актуальними були питання фінансування та кадрового забезпечення [5, с. 76].

3. Низька правова обізнаність населення. Національна програма правової освіти населення передбачає подальше створення необхідних умов для

набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначає основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації. Її метою називається підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права [7]. Правова освіта допомагає людям краще розуміти свої права та процеси, пов'язані з правосуддям. Люди, які знають свої права, здатні ефективніше впливати на судові рішення та захищати свої інтереси.

Отже, доступ до правосуддя має ключове значення у контексті євроінтеграційних процесів, як засіб забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, підвищення якості правосуддя, підвищення довіри громадян до правової системи та створення сучасного правового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Древаль Ю. Д. Проблематика сутності та засобів забезпечення правової освіти населення. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти*. 2023. № 1 (3). С. 272–278.
2. Дуліба Є., Теремецький В. Юридична клініка як форма навчання і забезпечення реалізації права на правову допомогу. *Приватне право і підприємництво*. 2022. Вип. 21. С. 132–139.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.02.2024).
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.02.2024).
5. Міщук І. В. Особливості надання безоплатної правової допомоги в Україні під час воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 74–79.
6. Москаль Р. М. Вимоги верховенства права стосовно доступу до правосуддя. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (115). С. 36–49.
7. Національна програма правової освіти населення. *Верховна рада України*: офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя»: Указ Президента України № 359/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3592023-47185> (дата звернення: 02.03.2024).
9. Ратушна Б. П., Музика Я. І. Розумні строки виконавчого провадження як елемент права на справедливий суд (в світлі практики ЄСПЛ та Конституційного суду України). *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 97–101.

10. Чижевська М. Б. Роль євроінтеграції для розвитку України в умовах війни. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 15 черв. 2023 р.* Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. С. 365–367.

УДК 342

Приварський Ю. Ю.,
*к. ю. н., доцент кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ОБЛАСНІ ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ І ОБЛАСНІ РАДИ: СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. В роботі розглянуто питання взаємодії обласних військових адміністрацій та обласних рад під час воєнного стану. Показано, що чинне законодавство містить колізії щодо делегування повноважень обласних рад військовим адміністраціям. Запропоновано внести зміни до законодавства, щоб чітко визначити перелік повноважень, які можуть передаватися військовим адміністраціям. Пропонується при цьому врахувати специфіку взаємодії обласних військових адміністрацій та обласних рад на територіях з різним статусом (тимчасово окупованих, оточених, у тилу). Законодавче врегулювання цих питань допоможе підвищити ефективність публічного адміністрування в умовах воєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, обласні військові адміністрації, обласні ради, делегування повноважень.

Масштабна безпідставна агресія рф проти України, серед іншого змусила по-новому подивитися на систему публічного адміністрування української держави, практику взаємодії її різних гілок й функціональних елементів. В основі наукового погляду на означену проблематику очевидно покладено єдиний актуальний критерій у ситуації війни – ефективність влади задля забезпечення обороноздатності країни та її переможного майбутнього. Зокрема, певний науковий інтерес становить питання взаємодії органів місцевого управління (місцевих (обласних) державних адміністрацій) та місцевих рад (обласних рад).

Відзначимо, що в умовах воєнного стану правовий статус місцевих органів виконавчої влади – місцевих державних адміністрацій, зазнав значних змін. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] 24 лютого 2022 р. Указом Президента України № 68/2022 на всій території України було утворено 25 обласних військових адміністрацій: Київська міська державна адміністрації та обласні державні адміністрації набули статусу відповідних військових адміністрацій, а голови цих адміністрацій – статус начальників військових адміністрацій.

Принциповою відмінністю правового статусу військових адміністрацій від місцевих державних адміністрацій є їхнє підпорядкування, адже відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» координацію та контроль за діяльністю військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань – Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень [1].

Крім того, дослідники правового статусу обласних військових адміністрацій наголошують на їхньому тимчасовому характері: «Законом України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що військові адміністрації на відміну від місцевих державних адміністрацій є тимчасовими державними органами, які утворюються для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян» [2, с. 119].

В означеній ситуації питанням практичного характеру стала організація взаємодій під час воєнного стану обласних військових адміністрацій і обласних рад. Природа колізійності такої взаємодії походить власне з норм чинного законодавства.

Зокрема, потребує вирішення питання щодо належного співвідношення норм ч. 3 ст. 10 і ч. 3 ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», залежно від чого обласні та районні військові адміністрації або здійснюють всі повноваження обласних та/або районних рад, або лише ті з них, які прямо вказані у даному Законі України. Дослідники цього питання вказують на те, що згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України військові адміністрації можуть здійснювати тільки ті повноваження, які їм прямо надані законами України [3, с. 33]. Відповідно ж до п. 1 ч.3 ст.10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області або у разі прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України відповідного рішення «повноваження обласної та/або районної ради здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації». Крім цього ч. 3 ст. 15 згаданого Закону містить очевидні недоліки в пані формулювань, «оскільки наведений у ній перелік повноважень районних та обласних військових адміністрацій: прямо не визначається як перелік конкретних повноважень обласної та/або районної ради, які передаються відповідним військовим адміністраціям; фактично містить не тільки повноваження обласних і районних рад, а й інші повноваження; чітко не визначається саме як вичерпний перелік таких повноважень» [3, с. 34].

Вирішенню означених вище правових колізій може сприяти позиція Касаційного адміністративного суду Верховного Суду.

Зокрема у постанові від 18 жовтня 2023 року №620/7714/22 Касаційний адміністративний суд Верховного Суду визначив, що Закон України «Про правовий режим воєнного стану» у будь-якому випадку не передбачає саме припинення повноважень обласних, районних рад, а лише встановлює, що такі (повністю або частково) можуть бути тимчасово, в межах визначеного цим законом строків, передані тимчасовим державним органам – військовим адміністраціям. «Обласні ради після введення в Україні воєнного стану продовжують виконувати свої повноваження, надані їм Конституцією України, вищевказаним Законом та іншими законами України, до виникнення

передбачених законом підстав для їх передання відповідним військовим адміністраціям. Після закінчення встановленого законом строку, впродовж якого виконання повноважень обласних, районних рад покладається на військові адміністрації, такі повноваження поновлюються і надалі реалізуються цими радами у визначеному законом порядку» [5]. При цьому наголошується, що утворення військових адміністрацій як тимчасових державних органів Президентом України не є самостійною і достатньою підставою для припинення повноважень обласних, районних рад у період дії воєнного стану.

Вважаємо, що вказана позиція Касаційного адміністративного суду Верховного Суду має спонукати законодавців внести уточнення у чинне законодавство – зокрема Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] і Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [1], у частині правових підстав делегування повноважень обласних, районних рад військовим адміністраціям, а також конкретизувати, які саме повноваження можуть передаватися. Доречно також уточнити специфіку взаємодії під час воєнного стану обласних військових адміністрацій і обласних рад на територіях тимчасової окупації або у разі оточення адміністративного центру області і на територіях, що знаходяться у тилу, а отже мають інші умови для здійснення своїх повноважень. При цьому важливо забезпечити баланс між повноваженнями військових адміністрацій та місцевих рад, щоб зберегти демократичні принципи місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n47> (дата звернення: 3.03.2024).
2. Цимбалюк В. І. Діяльність місцевих органів виконавчої влади в умовах воєнного стану. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. Вип. 2 (67). С. 116–124.
3. Зозуля О. І. Щодо повноважень обласних і районних військових адміністрацій. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків: ХНУВС, 2023. С. 32–34.
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 3.03.2024).

5. Верховний Суд висловився щодо припинення повноважень обласних рад після введення воєнного стану та утворення військових адміністрацій. Судово-юридична газета, 27 січня 2024. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/291550-verkhovnyy-sud-vyskazalsya-po-povodu-prekrascheniya-polnomochiy-oblastnykh-sovetov-posle-vvedeniya-voennogo-polozheniya-i-obrazovaniya-voennykh-administratsiy> (дата звернення: 3.03.2024).

УДК 342

Риженко І. М.,
*к. т. н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка
Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Анотація. Вторгнення Росії в Україну 2022 року призвело до масового переміщення українців до Польщі. Пропонований матеріал присвячений впливу цієї міграційної кризи на соціальну політику Польщі щодо українських біженців та її правове забезпечення. Дослідження ґрунтується на аналізі наукових публікацій, офіційних документів та статистичних даних. Показано, що Польща вжила низку заходів для підтримки українських біженців, зокрема, через надання тимчасового захисту, доступу до соціальних послуг і сприяння у працевлаштуванні. Польська влада та суспільство продемонстрували солідарність з Україною та надали значну допомогу українським біженцям.

Ключові слова: право соціального захисту, біженці, соціальна допомога біженцям, польські соціальні програми.

За наявними даними від початку вторгнення у період з 24 лютого 2022 року по 3 травня 2022 року понад 7 мільйонів 700 тисяч українців відправилися на пошуки безпечного місця через бойові дії. При цьому лише до Польщі станом на 16 травня 2022 року прибуло 3000416 осіб [1]. Як відзначають експерти, «вибір українців стосовно Польщі, як тимчасового місця перебування, зумовлений насамперед географічним розташуванням країни й тим, що велика кількість населення України має довготривалу традицію працевлаштування в Польщі» [2, с. 5]. Нині ж у Польщі перебувають від 1,2 до 1,5 мільйона українських біженців. Означена кількість є розрахунковою, оскільки єдиної бази даних, яка б зібрала повну інформацію, немає. При цьому,

понад 30% українських біженців, які перебувають у Польщі, мають намір залишитися в Польщі після закінчення війни [3, с. 5].

Між тим, наголосимо, що правове забезпечення соціальних програм Республіки Польща для українських біженців зазнавало постійного корегування, а легальне перебування українців фактично щороку (у 2023 і 2024 роках) подовжувалося.

Так у квітні 2023 року законне перебування українців у Польщі продовжено до 4 березня 2024 року. При цьому було розширено: терміни дії національних віз; термін дії польських документів, що посвідчують особу, строки дії документів на толероване перебування. Крім того, Сейм також проголосував за низку важливих поправок до Закону від 12 березня 2022 року «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни»:

1) поправки, що регулювали перебування на території Республіки Польща громадян України (в тому числі тих, хто мав Карту поляка), які прибули до Польщі після 24 лютого 2022 року;

2) поправки щодо перебування дитини, народженої на території Республіки Польща матір'ю, яка належить до вищезазначеної категорії;

3) поправки, щодо перебування на території Республіки Польща неповнолітніх, які прибули після 24 лютого 2022 року, а також опікунів неповнолітніх [4]. Окрема увага також зосереджувалася на врегулюванні порядку надання допомоги біженцям у місцях колективного проживання й розширення та диверсифікація системи пільг для українців.

Зауважимо, також, що у квітні 2023 року польська влада переглянула умови надання допомоги українцям, які проживають у житлових будинках (залежно від строку проживання у місцях колективного розміщення) з перспективою зобов'язання українськими біженцями покривати 75% витрат, пов'язаних із їх утриманням у центрах масового розміщення. У такий спосіб планувалося заохотити українців до професійної активізації та соціальної інтеграції.

Уже за рік, після більш ніж двох років дії від 12 березня 2022 року «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» перед польською владою знову постала необхідність зміни нормативно-правових актів, що легалізують перебування біженців з України. Концептуально малися на увазі зміни до згаданого закону з метою адаптації його положень до поточної ситуації і посилення систему підтримки, що надається українським біженцям. Отож польський парламент ухвалив зміни щодо фінансових питань у сфері забезпечення соціальних програм Республіки Польща для українських біженців, уточнив їхні адміністративні обов'язки і, зрештою, подовжив право проживання до 30 вересня 2025 року.

Необхідно звернути увагу на голоси тих дослідників, які визнають, що хвиля українських біженців фактично переключила польську систему соціального забезпечення на діяльність задля належного соціального забезпечення біженців від війни. Крім того, притік біженців зумовив певне напруження у таких сферах, як-от оренда житла, освітня сфера, охорона здоров'я, ринок праці, соціальна інтеграція й фінансове забезпечення [3, с. 15]. При цьому задоволення потреб величезної кількості біженців з України як особливе завдання, виконувалося насамперед на муніципальному рівні через установи соціального захисту.

Отже, опрацьований нами матеріал надає підстави стверджувати, що від початку масштабного вторгнення РФ в Україну, польська влада і суспільство однозначно виступили на боці української держави, що підтверджується активним формуванням системи соціальних програм Республіки Польща для українських біженців. Менш ніж за місяць набув чинності Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» (або спецустава), яка визначала не лише умови перебування біженців у Польщі, але й закладала засади системи допомоги українцям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Длугош П., Кривачук Л., Іздебська-Длугош Д. Проблеми українських біженців у Польщі. Краків: Міждисциплінарна лабораторія дослідження війни в Україні, 2022. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/712120.html> (дата звернення: 2.04.2024).
2. Дацюк Т. К., Мирошніченко В. О., Волченко Н. В. Визначення міжнародно-правового статусу біженців у сучасних воєнних реаліях (український досвід). *Академічні візії*. 202). № 17. 7 с. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/277/244> (дата звернення: 2.04.2024).
3. Wodzicki, M., Pichola, I., Patorska, J. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce : Wyzwania i potencjał integracji. Deloitte. 2022. 104 st.
4. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Dz.U. 2022 poz. 583. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583> (дата звернення 11.05.2022).

УДК 347.1

Рогозіннікова К. С.,
*кандидат юридичних наук,
асистентка кафедри правоохоронної діяльності та
спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

ВПЛИВ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СУСПІЛЬСТВІ

Анотація: Нотаріальна діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та стабільності правових відносин у суспільстві. Нотаріуси посвідчують правочини, видають свідоцтва про право на спадщину, засвідчують вірність копій документів, переводять документи, засвідчують справжність підпису, надають виписки з реєстрів, депонують гроші та цінні папери, вчиняють інші нотаріальні дії. Нотаріус, як незалежний та безпристрасний юрист, виступає гарантом законності та дійсності правочинів, захищає права та інтереси учасників цивільного обороту.

Ключові слова: нотаріус, нотаріальна діяльність, правочини, безпека, стабільність, правові відносини.

Інститут нотаріату має велике значення для підвищення ефективності захисту прав і свобод громадян, оскільки основний зміст нотаріальної діяльності - це забезпечення конституційного права на кваліфіковану юридичну допомогу та зміцнення правопорядку в країні.

Нотаріуси надають громадянам доступ до кваліфікованої юридичної допомоги, що є важливим елементом забезпечення конституційного права на захист прав. Забезпечують достовірність та юридичну силу документів, засвідчуючи їх підписи та інші важливі елементи. Це сприяє підвищенню довіри до правової системи та зменшенню шансів на випадки шахрайства. Нотаріуси мають спеціалізовану підготовку та досвід у різноманітних правових питаннях, що дозволяє їм надавати професійну консультацію та допомогу громадянам у складних правових справах. Нотаріальне засвідчення угод та документів допомагає уникнути конфліктів між сторонами та забезпечує їхню правову чіткість та зрозумілість.

Оскільки нотаріат відноситься до правоохоронних органів, одним з обов'язків якого відповідно до статті 5 Закону України Про нотаріат” є: “сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду” [1].

Вчиняючи нотаріальні дії, особливо посвідчуючи правочини, нотаріус перевіряє наявність усіх необхідних юридичних фактів для їх укладення та посвідчення. Зокрема нотаріус встановлює та перевіряє правоздатність та дієздатність сторін правочинів, належність суб'єктивних прав, які вони передають іншим особам, та інші. Також нотаріус зобов'язаний на стадії вчинення нотаріальних дій охороняти законні права та інтереси громадян, фізичних осіб, які звернулися до нього за вчиненням нотаріальних дій шляхом надання консультацій, роз'яснень законодавства щодо наслідків укладення правочинів чи вчинення тих чи інших дій [2].

Прозорість та впевненість у правових діях є ключовими аспектами в будь-якому суспільстві, а нотаріальне засвідчення документів грає важливу роль у досягненні цих цілей.

Коли документи засвідчуються нотаріусом, це свідчить про те, що вони були укладені або підписані відповідно до вимог закону. Це надає людям

впевненість у тому, що їхні правові дії є законними та дійсними. Відтак, такі документи стають важливими доказами у будь-яких правових відносинах. Крім того, нотаріальне засвідчення документів забезпечує прозорість, оскільки воно створює чітку документальну підставу для правових відносин. Відомість того, що документи були перевірені та засвідчені нотаріусом, збільшує довіру до цих документів та до правової системи загалом.

Недійсність договору, правочину визнається лише в судовому порядку. Однак у випадку виникнення спору в суді, щодо нотаріально посвідченого договору, сторони мають можливість швидше доказати свої права, оскільки зміст прав та обов'язків сторін правочину, справжність їх підписів, час посвідчення офіційно підтвердженні в нотаріальному порядку. Нотаріальну діяльність слід розглядати як специфічну правову форму діяльності, суть якої полягає в тому, що в межах її здійснюється застосування правових норм шляхом реалізації нотаріусом юрисдикційних повноважень у безспірних справах [2].

Нотаріальна діяльність може включати укладання договорів та угод, які підтверджуються нотаріально. Це збільшує впевненість у виконанні умов угод та обов'язків сторонами.

Такий підхід збільшує впевненість сторін у тому, що їхні права та обов'язки захищені, оскільки нотаріально засвідчені угоди мають велику доказову силу в судовому процесі. Крім того, наявність нотаріально засвідчених договорів може допомогти уникнути конфліктів та спорів між сторонами, оскільки вони чітко встановлюють умови та обов'язки, що підлягають виконанню.

Нотаріуси надають професійну правову консультацію щодо різних аспектів права. Їхні консультації можуть стосуватися широкого спектру питань, таких як:

- укладання, виконання та розірвання різних видів угод та контрактів;
- з питань шлюбу, розлучення, усиновлення, спадщини та інших сімейних питань;

- допомагають з реєстрацією нерухомості, переказом прав власності та іншими питаннями, пов'язаними з нерухомістю;
- з податкових питань, таких як податкові обов'язки та звіти;
- допомогти в складанні заповіту та консультувати з питань спадкування.

Отже, нотаріальна діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки та стабільності правових відносин у суспільстві. Нотаріальне засвідчення документів, укладання угод та консультація громадян є важливими інструментами, що забезпечують достовірність, чіткість та законність правових дій. За допомогою нотаріальної діяльності уникнення шахрайства, розбіжностей та конфліктів стає більш можливим. Крім того, нотаріуси виступають як консультанти, що допомагають громадянам розуміти їхні права та обов'язки у різних правових ситуаціях. Можна зробити висновок, що нотаріальна діяльність має велике значення для підтримки правової стабільності та довіри до правової системи в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
2. Нотаріат: підручник / М. С. Долинська. Львів : Ліга-Прес. 2018. 398 с.

УДК 34.037:347

Сахнюк В. В.,
*доктор філософії з права,
 старша викладачка
 кафедри правових
 природоохоронних дисциплін
 Навчально-наукового
 інституту права
 Національного університету
 водного господарства
 та природокористування
 м. Рівне, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Анотація: У роботі аналізується питання особливостей адміністративно-правового забезпечення права на безоплатну правничу допомогу в Республіці Польща. Охарактеризовано три види безоплатної правничої допомоги. Визначено, що характерними ознаками адміністративно-правового забезпечення права на безоплатну правничу допомогу в Республіці Польща є: нормативне врегулювання досліджуваного права відбувається в спеціальному законі, відповідно до якого виділяють безкоштовні громадські консультації, безоплатну правничу допомогу та безкоштовне посередництво; управління системою здійснює Міністерство юстиції та створений при ньому консультативно-дорадчий орган – Рада безоплатної правничої допомоги, безоплатних громадських консультацій та правничої освіти; кадрова складова включає адвокатів, юрисконсультів та неурядові організації, які надають консультації безкоштовно; коло отримувачів допомоги сформовано широко; юридична клінічна освіта розвинена, деякі юридичні клініки мають спеціалізацію.

Ключові слова: безоплатна правнича допомога, право на безоплатну правничу допомогу, Республіка Польща.

Право на безоплатну правничу допомогу в Республіці Польща як суб'єктивне право особи Конституцією прямо не гарантоване, однак дослідники стверджують, що воно впливає з інших конституційних положень, зокрема з: 1) принципу рівного ставлення (стосовно забезпечення прав та свобод – ст. 32 Конституції Республіки Польща); 2) принципу соціальної справедливості (право на людську гідність – стаття 2 Конституції Республіки Польща); 3) права на захист (статті 42 (2), 45 (1) і 45 (2), 77 (2), 78); 4) принципу рівного захисту прав і свобод людини і громадянина (Розділ II Конституції Республіки Польща, у тому числі ст. 80 Конституції Республіки Польща, яка є певною мірою основою для надання досудової безоплатної правничої допомоги, оскільки конституційний орган надав кожному право звертатися на умовах, визначених у Законі, до Уповноваженого з прав людини за сприяння у захисті їх свобод або прав, порушених органами державної влади) [1].

Деталізація цих конституційних положень знайшла своє закріплення спершу в Законі Польщі про безоплатну правничу допомогу та правничу освіту від 5 серпня 2015 року [3]. Головною організацією, відповідальною за надання безоплатної правничої допомоги, є Рада безоплатної правничої допомоги,

безоплатних громадських консультацій та правової освіти. Ця Рада є консультативно-дорадчим органом при Міністрі юстиції.

Безкоштовна допомога складається з трьох видів:

1) безоплатні громадські консультації, які адресовані людям, що мають проблеми не лише юридичного характеру. Громадський радник аналізує проблему з бенефіціаром та представляє його права та обов'язки. Консультації громадян мають ширшу тематику, ніж юридичні, оскільки стосуються і тих питань повсякденного життя, які не врегульовані законодавством. Безкоштовні громадські консультації адресовані всім громадянам, які опинилися у складній ситуації та шукають допомоги, яка дозволить з неї вийти.

2) безоплатна правнича допомога, яку можуть надавати як професійні адвокати – адвокати та юрисконсульти, так і неурядові організації. Правова консультація надається, коли проблема, з якою зіткнувся громадянин, носить типово правовий характер. Підставою для використання допомоги є виникнення ситуації, яку бенефіціар оцінює як неможливість оплатити послуги адвоката. Визначена таким чином умова доступу до системи охоплює як ситуації бідності, так і випадкову кризову ситуацію, що призводить до неможливості скористатися платною допомогою під час звернення за консультацією. Таким чином, допомога призначається не лише малозабезпеченим, а й незаможним, які, як правило, не мають права на соціальну допомогу та виявляють винахідливість у задоволенні основних життєвих потреб [3].

3) безоплатне посередництво полягає у наданні примирних процедур.

Інформацію про пункти консультування розміщують муніципалітети на місцевому рівні. Вони також стежать за організацією надання безкоштовної правничої допомоги. Обирають адвокатів та юристів для надання правничої допомоги професійні асоціації адвокатів. Щоб скористатися допомогою можна звернутися особисто, по телефону, написати на електронну пошту, скористатися спеціальною формою. Фінансування безоплатної правничої допомоги відбувається з державного та місцевого бюджетів.

У Польщі правничу допомогу надають не лише юристи та адвокати, а й громадські організації, які повинні відповідати певним критеріям, зокрема, мають досвід надання консультацій та договори з адвокатами чи юристами.

Варто зазначити, що закон жодним чином не обмежує діяльність у сфері надання безоплатних юридичних консультацій студентськими юридичними клініками. Юридичні клініки пропонують допомогу з кримінального, цивільного, адміністративного та трудового права. Деякі з них спеціалізуються на таких напрямках, як підтримка іноземців, стартапів, пацієнтів, людей з обмеженими можливостями. Перелік доступних юридичних клінік та інформація про їх діяльність розміщена на офіційному сайті Міністерства юстиції [2].

Отже, у Республіці Польща можна виділити наступні особливості адміністративно-правового забезпечення права на безоплатну правничу допомогу: нормативне врегулювання досліджуваного права відбувається в спеціальному законі, відповідно до якого виділяють безкоштовні громадські консультації, безоплатну правничу допомогу та безкоштовне посередництво; управління системою здійснює Міністерство юстиції та створений при ньому консультативно-дорадчий орган – Раду безоплатної правничої допомоги, безоплатних громадських консультацій та правничої освіти; кадрова складова включає адвокатів, юрисконсультів та неурядові організації, які надають консультації безкоштовно; коло отримувачів допомоги сформовано широко; юридична клінічна освіта розвинена, деякі юридичні клініки мають спеціалізацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. Nr 78, poz. 483. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (accessed: 27.02.2024).
2. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/nieodplatna-pomoc/nieodplatna-pomoc-prawna-nie-tylko-w-systemie-publicznym> (accessed: 27.02.2024).
3. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 2232. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150001255> (accessed: 27.02.2024).

Смаль І. І.,
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії,
теорії держави і права та філософії.
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка
Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

КУЛЬТУРА ВИКРИТТЯ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Розглядається ціннісний аспект культури викриття корупції в Україні. Ця тема стає актуальною у зв'язку з необхідністю подолання корупції та інтеграції до ЄС. Обстоюється позиція, що цінності культури викриття є важливими професійними цінностями для фахівців у будь-якій галузі. Вони слугують мотивацією для викриття корупційних дій. У тексті сформульовано й запропоновано авторське розуміння цінностей культури викриття. Важливими каталізаторами формування цінностей, що є основою культури викриття, є освіта та поінформованість, позитивні громадські та політичні приклади, інституційна підтримка. Водночас наголошується, що відповідний процес потребує комплексних зусиль з боку суспільства і влади.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, культура викриття, цінності й ціннісні орієнтації.

В одному з попередніх матеріалів нами порушувалася тема культури викриття. Відзначалося, що вона актуалізується у зв'язку необхідністю подолання корупції в Україні як явище, що гальмує долучення нашої держави до Європейського Союзу на правах повноправного членства. Формування культури викриття було віднесено до системи заходів з метою запобігання і протидії корупції. Здатність громадянина сприяти викриттю корупційних схем потрактовується нами як практичний вияв атмосфери доброчесності та нетерпимості до корупції [1].

Нагадаємо, що в основу філософії культури викриття корупції покладена теза, що ефективна боротьба з корупцією можлива тоді, коли кожен громадянин має можливість і моральні стимули, аби викривати корупцію. При цьому, ми наголошували, що «у межах психолого-особистісного підходу особливе значення щодо формування культури викриття надається системі цінностей, норм, правил, зразків поведінки, способів діяльності, принципів

спілкування, що ґрунтується на позитивному досвіді спільної діяльності викривачів й правоохоронних органів» [1, с. 78-79]. У представленому матеріалі вважаємо за необхідне звернути увагу на ціннісний аспект культура викриття.

Ціннісний аспект культура викриття заслуговує на увагу у зв'язку з тією роллю, яку відіграють цінності з точки зору сучасної філософії і науки. Зокрема, беремо до уваги обґрунтовану тезу А. Матвійчука, що «цінності, будучи елементами культурної системи й, водночас, інтерналізовані в особистостях, набувають статусу феноменів, що суттєво впливають поведінку індивіда і суспільства в цілому» [1, с. 338]. Як детермінанту життєвої активності цінності розглядають відомі аксіологи Ш. Шварц та В. Більські, у міркуваннях яких цінності формують систему ціннісних пріоритетів (або ціннісних орієнтацій – автор), що мотивують до певних досягнень [3]. Взявши до уваги праці вказаних та інших авторів ствердно можна заявити, що цінності відіграють фундаментальну роль у формуванні життєвої практики людини, впливаючи на її переконання, поведінку та вибір. Водночас, цінності є основою системи життєвого орієнтування, за допомогою якої людина визначає, що є для значущим, доброчесним або бажаним, впливаючи на їхні рішення і ставлення до оточуючого світу.

Вважаємо, що цінностями, які є основою культури викриття доцільно вважати:

- 1) чесність, що полягає у пошуку справедливості через інтелектуальну та особисту чесність;
- 2) доброчесності як спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів під час здійснення наданих йому повноважень;
- 3) справедливості як баланс у рішеннях і діях у відповідності до об'єктивних критеріїв або морально-ціннісних стандартів, а також як доступ до ресурсів і можливостей для усіх членів суспільства;
- 4) відповідальності як цінність соціального порядку передбачає взаємодію з іншими членами суспільства з урахуванням їхніх потреб і

інтересів, а також виконання певних обов'язків і функцій у спільному (професійному) житті;

5) гідність – це цінність, відповідно до якої кожна людина повинна мати можливість розвиватися, досягати своїх цілей та відчувати себе повноцінним членом суспільства, у якому ніхто не має права зловживати її правами й інтересами;

6) мужність визначає потребу (необхідність) діяти на користь інших, навіть якщо це вимагає жертв чи пов'язано із певними ризиками.

Засвоєння особою відповідних цінностей розглядаємо як передумову здатності і, відповідно, дії у напрямку викриття корупції.

Водночас, маємо звернути увагу на принциповий момент, що полягає у поширенні статусу викривача на фізичну особу у контексті її професійної діяльності. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» прямо визначає, що викривач – це фізична особа, яка повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання [4]. Така постановка питання дає підстави стверджувати, що культура викриття є важливою складовою професійної культури фахівця (у будь-якій галузі). Відповідно, описані нами цінності – чесність, доброчесність, справедливість, відповідальність, гідність, мужність, можна потрактовувати як важливі професійні цінності, мотиваційна сила яких корелює із рівнем їхнього сприйняття як цінностей. Зважаємо на позицію А. Матвійчука, відповідно до якої цінності, аби стати детермінантою діяльності (зокрема професійної) «мають перебувати на вершині особистісної ціннісної ієрархічної системи й мати статус ціннісних орієнтацій» [5, с. 615].

На сам кінець зауважимо, що формування цінностей, що є основою культури викриття, а також відповідних ним ціннісних орієнтацій, очевидно є складним і тривалим процесом. Втім, важливими каталізаторами цього вважаємо:

1) освіту й поінформованість, адже просвітницька антикорупційна діяльність і доступ до інформації про корупцію, її наслідки та шляхи боротьби з нею можуть сприяти формуванню й усвідомленню шкоди корупції і важливості її протидії, а також цінностей культури викриття;

2) позитивні громадські й політичні приклади позиції і практичних дій, що засновані на цінностях чесності, доброчесності, справедливості, відповідальності, гідності й мужності;

3) інституційну підтримку, через приклади ефективних державних інституцій (антикорупційних органів), що здійснюють боротьбу з корупцією з конкретними результатами (притягнення до юридичної відповідальності корупціонерів) і реальним захистом і підтримкою викривачів цього ганебного явища.

За кожним з означених напрямів необхідно здійснювати цілий комплекс робіт й зусиль, втім уникнути цього українське суспільство не зможе, адже ризикує бути знищеним корупційною іржею без жодних шансів на євроінтеграційну перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смаль І. І. Культура викриття як елемент антикорупційної політики. *Актуальні проблеми розвитку сучасного права: українські реалії та зарубіжний досвід*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рівне, 12 жовтня 2023 р. / за заг. редакцією А. В. Матвійчука. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2023. С. 77–80.

2. Матвійчук А. В. Концепт «ціннісного інтелекту» у соціально-філософському контексті. *Science and education: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2021. Pp. 336–339.

3. Schwartz S., Bilsky W. Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol.53 (3). P.550–562.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (зі змінами та доповненнями) URL : <https://nazk.gov.ua/uk/yak-sformuvaty-kulturu-vykryvannya-ta-chomu-vazhlyvi-vykryvachi-koruptsiyi-ta-inshyh-pravoporushen-pid-chas-vijny-obgovoryly-pid-chas-konferentsiyi-vykryvachi-koruptsiyi-v-ukrayini-uspiky-ta-vyklyky/> (дата звернення: 25.09.2023).

5. Матвійчук А. В. Ціннісний інтелект і проблема формування імперативу службового обов'язку. *Scientific research in the modern world. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2023. Pp. 612–617.

Ткачук В. Є.,
к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри
спеціальних юридичних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права
Національної академії наук України,
м. Рівне, Україна,

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НАРОДУ НА ВЛАДУ

Анотація: У даній публікації зроблена спроба дослідити проблему адміністративно-територіальної реформи та її впливу на реалізацію права народу на владу у сфері місцевого самоврядування.

Ключові слова: адміністративно-територіальна реформа, право народу на владу, місцеве самоврядування, народовладдя.

Адміністративно-територіальну реформу в Україні було започатковано розпорядженням Кабінету міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, назв населених пунктів і віднесення їх до певних категорій» від 10 листопада 2010 р. за № 2081-р. Варто зауважити, що ця реформа незавершена і по нинішній час, хоча в українській вікіпедії ми зустрінемо інформацію, що дана реформа проводилася з 2015 року і завершилася у 2020 році.

На жаль, ми мусимо акцентувати увагу на тому, що суть цієї реформи зводилася і зводиться лише до укрупнення районів та територіальних громад з метою зменшення споживчого навантаження на державний бюджет. Однак запровадження реального механізму реалізації права народу на владу ця реформа, ні на загальнодержавному рівні, ні на місцевому – не запропонувала.

Зрозуміло, що у такій ситуації дана проблема стає предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців в галузі юриспруденції та державного управління. Так, дослідження теоретичних аспектів побудови та функціонування адміністративно-територіального устрою зустрічається у працях: Т. Соловйова, І. Магновського, В. Куйбіди, О. Бориславської та інші

науковці. Система державного управління стала предметом наукових розвідок В. Антоненка, І. Бубенко, В. Бутенка, М. Пухтинського та інших. Безпосередньо проблеми адміністративно-територіальної реформи висвітлено у працях В. Авер'янова, О. Бандурки, І. Голосніченка, В. Галунька та інших науковців.

Результати аналізу наукових джерел та практичних аспектів реалізації адміністративно-територіальної реформи дають підстави вбачати суттєві недоліки цієї реформи, з яких важливим є ускладнення безпосереднього контролю народу за діяльністю обраних представників влади.

Статтею 5 Конституції України передбачено, що в Україні носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (ст. 69). Враховуючи означені конституційні правові норми, у науковій царині переважна більшість вітчизняних науковців-правників стверджують про належність влади народові та її реалізації способом прямої та представницької демократії.

На думку інших науковців теза про те, що «народ є джерелом влади» є вельми дискусійною та більшою мірою являє собою не констатацію факту чи декларацію, а ідеологічний штамп демократії. У народі вони вбачають множинність людей, якими управляють, і які легко піддаються маніпуляції, тож реальне наділення народу владою призведе до її розпорошення, невизначеності політичної волі, некомпетентності та неможливості здійснення управління, а тому до послаблення держави [1, с. 61].

Проте, як на мою думку, слушним є бачення професора Олексія Ющика у тому, що в Україні не один рік насаджується ліберальна демократія, яка є антинародною за своєю природою і внутрішньо суперечлива за своєю сутністю. Ліберальна демократія — «демократія навиворіт», вона є державою панування меншості, різних меншин (олігархічних, етнічних, сексуальних тощо). Україна і стала такою «демократією навиворіт» [2], де у владі панує кланово-олігархічна

меншина з певним етнічним забарвленням. У цьому контексті варто звернути увагу саме на політично активну кланово-олігархічну меншість у нашому суспільстві, яка виражає власні інтереси, а не інтереси народу України, що спонукало до супротиву народу цій меншості та опосередковано послужило причиною війни.

З огляду цього, після перемоги України у цій війні, постане проблема побудови нових механізмів реалізації права народу на владу. Одним із таких механізмів реалізації права народу на владу, на моє переконання, є адміністративно-територіальна реформа, яка має мати за мету розширення повноважень місцевого самоврядування у сфері контролю народу за діяльністю представників влади. Проте, перші кроки цієї реформи не спонукають практичній реалізації принципу народовладдя, а швидше спрямовані на зародження регіональних кланових структур.

Як на мене, то така небезпека криється у відсутності чіткої регламентації на законодавчому рівні правотворчої, контрольної та охоронної функції народовладдя. Зрозуміло, що повністю розкрити проблему розширення права народу в правотворчому, контролюючому та охоронному процесах в системі місцевого самоуправління можливо лише в межах повноцінного дисертаційного дослідження. Проте, до прикладу, коріння цієї проблеми криється у певних неузгодженостях Виборчого кодексу із Законом України «Про місцеве самоврядування» та ст. 5 Конституції України. Так, у ч. 1 ст. 51 Виборчого кодексу України передвиборча агітація розглядається як здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата, партію (організацію партії) - суб'єктів виборчого процесу. Передвиборна агітація може здійснюватися у будь-якій формі та будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України. Однак, поняття передвиборчої агітації не включає у себе головного, а саме — конкуренції передвиборчих програм кандидатів як обов'язкової складової будь-яких виборів. Поняття «передвиборча агітація» розглядається лише як форма та засоби передвиборної агітації за певного

кандидата, але кінцевим результатом виборів народ хоче бачити не так конкретного кандидата на тій, чи іншій посаді, як реальні покращення соціальних стандартів та національної безпеки, що відображається не у формі та засобах агітації, а у передвиборчій програмі кандидата. Саме тому передвиборча програма кандидата має формувати основу поняття «передвиборча агітація» та отримати чітке юридичне визначення.

З іншої сторони, проблема реалізації народом права здійснювати контроль за діяльністю виборних посадовців місцевого самоврядування тісно пов'язана із відсутністю обов'язку посадових осіб виконувати передвиборчу програму. Так, у Главі 3 Сільський, селищний, міський голова Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» взагалі не згадується передвиборча програма кандидатів. Тобто, передвиборча програма кандидата взагалі немає ніякого юридичного значення для обраного народом посадовця. З огляду цього, відсутність юридичної відповідальності за невиконання передвиборчої програми перетворює вибори у фарс та поширює зневіру народу до виборів як інструмента народовладдя та базового принципу місцевого самоврядування (ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування»).

Отже, такий шлях адміністративно-територіальної реформи усуває контроль громади над виборними посадовцями, що фактично нівелює владу народу на рівні місцевого самоврядування як носія суверенітету. Тут варто погодитися з думкою О.Костенка, що жодна з гілок державної влади в Україні не знаходиться під владою народу. Державною владою оволодівають політичні маргінали, тобто політики, озброєні політичною сваволею і політичними ілюзіями [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононенко Ю.С., Джолос С.В. Чи справді народ є джерелом влади? *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 2. С. 54-63.
2. Ющик Олексій. Народовладдя без народу, або що не так у Конституції України. *Голос України*. 18 грудня 2020 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/339880> (дата звернення : 20.03.2024).
3. О. Костенко. Незалежність держави від народу? *Економічна правда*. 2013. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2013/08/22/391120/> (дата звернення : 20.03.2024).

Цимбалюк В. І.,
*кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
директор Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Лашкевич М. В.,
*здобувач вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві є складним та багатоаспектним процесом, який вимагає глибокого розуміння не лише бухгалтерських принципів, а й специфіки конкретної діяльності підприємства. Однією з основних особливостей є адаптація обліку до вимог законодавства та міжнародних стандартів [1].

Галузева специфіка грає ключову роль у визначенні особливостей обліку: виробничі, торгові та послугові сфери мають власні вимоги до обліку фінансових операцій та звітності. Важливо враховувати ці відмінності для точного відображення фінансового стану підприємства.

Невід'ємною частиною ефективної організації бухгалтерського обліку є використання відповідного програмного забезпечення. Інформаційні технології не лише спрощують процес обліку, але й забезпечують його точність та надійність.

Окрім того, внутрішні контрольні механізми відіграють важливу роль у забезпеченні достовірності фінансової звітності. Вони запобігають помилкам та маніпуляціям у обліку, що може негативно вплинути на прийняття рішень.

Постійне оновлення системи обліку відповідно до змін в законодавстві та економічних умовах є необхідністю для забезпечення актуальності та відповідності звітності. Аналітичні можливості бухгалтерського обліку допомагають керівництву у впровадженні стратегічних рішень та плануванні майбутньої діяльності підприємства [2].

Зокрема, ефективна організація бухгалтерського обліку передбачає ретельне вивчення та врахування специфіки бізнес-процесів підприємства. Відповідно до цього, облік може варіюватися від управлінського обліку з підготовкою внутрішніх звітів до фінансового обліку, спрямованого на зовнішні звіти для стейкхолдерів.

Особливо важливим стає врахування та відображення в обліку нематеріальних активів, таких як інтелектуальна власність, права на технології, які не завжди легко оцінити та відобразити на балансі підприємства.

Підприємство повинно також враховувати вплив різних подій, таких як зміни в податковому законодавстві або зміни в ринкових умовах, на бухгалтерський облік та фінансову звітність. Це може потребувати перегляду методів обліку та переоцінки активів та зобов'язань.

Крім того, ефективна система обліку передбачає ретельний аналіз фінансових показників та їх зв'язку зі стратегічними цілями підприємства. Це допомагає керівництву приймати обґрунтовані рішення, базуючись на об'єктивних даних та аналізі.

Необхідність у веденні консолідованого обліку на підприємствах, які є частинами групи компаній, також вимагає уваги до специфіки обліку, де враховуються консолідовані фінансові звіти усієї групи [3].

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві є складним та багатоаспектним процесом, який вимагає глибокого розуміння не лише бухгалтерських принципів, а й специфіки конкретної діяльності підприємства.

Однією з основних особливостей є адаптація обліку до вимог законодавства та міжнародних стандартів.

Галузева специфіка грає ключову роль у визначенні особливостей обліку: виробничі, торгові та послугові сфери мають власні вимоги до обліку фінансових операцій та звітності. Важливо враховувати ці відмінності для точного відображення фінансового стану підприємства [4].

Невід'ємною частиною ефективної організації бухгалтерського обліку є використання відповідного програмного забезпечення. Інформаційні технології не лише спрощують процес обліку, але й забезпечують його точність та надійність.

Окрім того, внутрішні контрольні механізми відіграють важливу роль у забезпеченні достовірності фінансової звітності. Вони запобігають помилкам та маніпуляціям у обліку, що може негативно вплинути на прийняття рішень.

Постійне оновлення системи обліку відповідно до змін в законодавстві та економічних умовах є необхідністю для забезпечення актуальності та відповідності звітності. Аналітичні можливості бухгалтерського обліку допомагають керівництву у впровадженні стратегічних рішень та плануванні майбутньої діяльності підприємства.

Зокрема, ефективна організація бухгалтерського обліку передбачає ретельне вивчення та врахування специфіки бізнес-процесів підприємства. Відповідно до цього, облік може варіюватися від управлінського обліку з підготовкою внутрішніх звітів до фінансового обліку, спрямованого на зовнішні звіти для стейкхолдерів.

Особливо важливим стає врахування та відображення в обліку нематеріальних активів, таких як інтелектуальна власність, права на технології, які не завжди легко оцінити та відобразити на балансі підприємства [5].

Підприємство повинно також враховувати вплив різних подій, таких як зміни в податковому законодавстві або зміни в ринкових умовах, на бухгалтерський облік та фінансову звітність. Це може потребувати перегляду методів обліку та переоцінки активів та зобов'язань.

Крім того, ефективна система обліку передбачає ретельний аналіз фінансових показників та їх зв'язку зі стратегічними цілями підприємства. Це допомагає керівництву приймати обґрунтовані рішення, базуючись на об'єктивних даних та аналізі.

Необхідність у веденні консолідованого обліку на підприємствах, які є частинами групи компаній, також вимагає уваги до специфіки обліку, де враховуються консолідовані фінансові звіти усієї групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бухгалтерський облік в Україні. навч. посібник. / за ред. Р. Л. Хом'яка, В. І. Лемішовського. 5-те вид., доп. і перероб. Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ +» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2006. 1088 с.
2. Бухгалтерський облік. Конспект лекцій для студентів напряму 05.01 «Економіка підприємництва», 05.02 «Менеджмент», 05.03 «Торгівля» денної та заочної форм навчання. / І. Б. Садовська. Луцьк: ЛДТУ, 2004. 112 с.
3. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: навчально-методичний посібник / за ред. Голова С. Ф. Дніпропетровськ: ТОВ «Баланс-Клуб», 2003. 768 с.
4. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. 7-ме вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2006. ст. 6–22.
5. Василик О. Д. Теорія фінансів. К: НІОС, 2006. 416 с.

УДК 351.86:342.9(477)

Яковчук Я. В.,
*голова Сарненської районної ради,
доктор філософії з права,
асистент кафедри конституційного
права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ І ОБЛАСНИХ
ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ:
ДОСВІД І ПОТЕНЦІАЛ**

Анотація. У роботі обґрунтовано, що створення обласних та районних військових адміністрацій на базі місцевих держадміністрацій під час повномасштабної війни та ведення воєнного стану перетворили місцеві держадміністрації на ключових гравців у забезпеченні результативності та ефективності реалізації державної політики, а також адаптації її до реальних потреб та особливостей в регіонах.

Встановлено, що за своєю сутністю обласні та районні військові адміністрації мають дуалістичний характер, що проявляється у цільовому призначенні та підпорядкуванні. Виділено дві групи повноважень обласних та районних військових адміністрацій: повноваження щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану та повноваження щодо здійснення виконавчої влади на місцях. Встановлено, що наявність широкого кола повноважень зумовлено необхідністю забезпечення національної безпеки; захисту та збереження життя людей; захисту та збереження інфраструктури; потребою в ефективному реагуванні на екстрені ситуації та непередбачені обставини, які можуть виникнути.

Ключові слова: воєнний стан, обласна та районна військова адміністрація, оборона, повноваження.

Війна та введення воєнного стану в Україні продемонстрували те, що на сучасному етапі соціально-економічний розвиток нашої держави напряму залежить від процесів, які відбуваються на регіональному рівні, від діяльності органів місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування які здійснюють публічне адміністрування та забезпечують виконання завдань і функцій держави на певній території.

З метою здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку Указом Президента України від 24.02.2022 № 68/2022 утворено 24 військові обласні адміністрації та на базі існуючих районних державних адміністрацій відповідні районні військові адміністрації.

У Рівненській області утворено 6 військових адміністрацій (обласна, 4 районних та Вараська міська).

Одночасно з утворенням цих військових адміністрацій обласні та районні держадміністрації припинили свої повноваження і набули статусу обласних та районних військових адміністрацій відповідно, що призвело до значних змін у здійсненні публічного адміністрування на території кожного району, кожної області, а також в державі в цілому.

Отже, слід констатувати той факт, що утворення військових адміністрацій обумовлено потребою вибудувати жорстку вертикаль влади для захисту

суверенітету і територіальної цілісності України, що є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу. Запровадження жорсткої вертикалі влади також обумовлено необхідністю запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони, забезпечення внутрішньої єдності і консенсусу, що полягає в неприпустимості припинення повноважень органів державної влади в умовах воєнного стану.

В умовах глобальних викликів місцеві держадміністрації стали посередниками у адаптації державної політики, змогли пристосувати свою діяльність до сучасних викликів, що призвело до переосмислення ролі та їх місця в системі суб'єктів публічного адміністрування. Створення обласних та районних військових адміністрацій на базі місцевих держадміністрацій під час повномасштабної війни та ведення воєнного стану перетворили місцеві держадміністрації на ключових гравців у забезпеченні результативності та ефективності реалізації державної політики, а також адаптації її до реальних потреб та особливостей в регіонах. Переосмислення ролі та місця місцевих держадміністрацій та їх постійна трансформація свідчить про динамічний характер сучасного публічного управління та адаптаційної здатності системи виконавчої влади реагувати на зовнішні та внутрішні виклики, гармонійно інтегрувати національні стратегії в конкретний регіональний контекст.

Військові адміністрації за своєю юридичною природою є тимчасовими державними органами, що утворюються на тих територіях, де введено воєнний стан з метою не лише «запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури», а також і для «охорони прав, свобод і законних інтересів громадян» [2].

Таким чином, у своїй сутності військові адміністрації мають дуалістичний характер: по-перше, основне цільове призначення військових адміністрацій – це організація та впровадження на певній території заходів правового режиму воєнного стану, по-друге, як зобов'язаний суб'єкт перед приватними особами військові адміністрації мають як найповніше

задовольняти права, свободи та законні інтереси приватних осіб, а також задовольняти регіональний та національний інтерес в цілому.

Дуалістичний характер військових адміністрацій проявляється і у підпорядкуванні. Відповідно до Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» діяльність обласних військових адміністрацій по питаннях, що стосуються забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану, спрямовуються, координуються та контролюються Генеральним штабом Збройних Сил України. Діяльність обласних військових адміністрацій по всіх інших питаннях (економічна, соціально-культурна, адміністративно-політична сфери) спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України. При цьому діяльність районних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану спрямовуються, координуються та контролюються Генеральним штабом Збройних сил України та обласними військовими адміністраціями, а з інших питань – КМ України та обласними державними адміністраціями в межах їх повноважень.

Сьогодні обласні та районні військові адміністрації здійснюють публічне адміністрування у сферах оборони, громадської безпеки і порядку, а також продовжують здійснювати виконавчо-розпорядчу діяльність і надавати адміністративні послуги, що підтверджує їх ключову роль у стабілізації та безпеці регіоні.

Можна виділити два види повноважень військових адміністрацій: повноваження щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану та повноваження щодо здійснення виконавчої влади на місцях.

Повноваження щодо запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та конкретизовані у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 181-р «Питання запровадження та забезпечення здійснення

заходів правового режиму воєнного стану в Україні». До таких повноважень належать:

- 1) встановлення та посилення охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення
- 2) використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, в тому числі запровадження трудової повинності для працездатних осіб (суспільно корисних робіт.
- 3) примусове відчуження майна в установленому законом порядку для потреб держави, що перебувають у приватній або комунальній власності.
- 4) запровадження комендантської години, тобто заборони перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень, а також встановлення спеціального режиму світломаскування .
- 5) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян,
- 6) перевірка документів у осіб, а у разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, що встановлені в Конституції України.
- 7) регулювання у визначеному порядку роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг.
- 8) заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами.
- 9) проведення евакуації населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів; матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення.
- 10) встановлення порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту.

11) складання та затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання; розподілу переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення.

12) вирішення згідно із законом питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу.

13) встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання підприємствами питної води у промислових цілях;

14) встановлення у порядку та межах, визначених законодавством, тарифів на житлово-комунальні послуги.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що наділення військових адміністрацій вище перерахованими повноваженнями зумовлено: по-перше, необхідністю забезпечення національної безпеки; по-друге, захисту та збереження життя людей; по-третє, захисту та збереження інфраструктури; по-четверте, потребою в ефективному реагуванні на екстрені ситуації та непередбачені обставини, які можуть виникнути.

Поряд з цими повноваженнями, військові адміністрації виконують і надалі повноваження держадміністрацій, пов'язані із здійснення виконавчої влади на місцях: забезпечення проведення фінансової політики, політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування, а також повноваження щодо забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина. Зокрема, однією з проблем у сфері освіти були і залишається забезпечення організації безпечного і якісного освітнього процесу під час воєнного стану.

Як проміжний висновок, варто зазначити, що сьогодні військові адміністрації наділені широкими повноваженнями, що дає їм ряд переваг, але також і зумовлює виникнення різних викликів. До переваг наявності широких повноважень слід віднести: швидкість реагування, що дозволяє швидко приймати та втілювати рішення без необхідності довгих бюрократичних процедур; гнучність, що дозволяє адаптуватися до динамічно змінюваних обставин, коригуючи свою діяльність відповідно до потреб ситуації; ефективність, що сприяє зосередженню сил та засобів, ресурсів на найбільш важливих завданнях. До викликів наявності широких повноважень слід віднести: зловживання владою, втрата довіри, недостатній контроль і звітність, потенційний конфлікт з іншими органами.

Варто також відмітити, що військові адміністрації наділені правом тимчасово обмежувати конституційні права і свободи людини і громадянина. Це право випливає зі статті 64 Конституції України, де зазначено, що «... в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із значенням строку дії цих обмежень». Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під час воєнного стану передбачено заборона або обмеження місця перебування чи місця проживання осіб, заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, заборона діяльності політичних партій, громадських об'єднань, діяльність яких спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення.

Тому на нашу думку, сьогодні важливо дотримувати балансу між необхідністю захисту національної безпеки та забезпечення основних прав, свобод та законних інтересів. Обмеження прав і свобод мають бути чітко обґрунтовані та пропорційні загрозі, тобто це означає, що перед застосування

заходів щодо обмеження прав і свобод людини і громадянина органи місцевої виконавчої влади мають мати чіткі докази та аргументи на користь таких обмежень.

Ще однією особливістю діяльності обласних і районних військових адміністрацій є те, що всі інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, громадські об'єднання зобов'язані сприяти діяльності таким адміністраціям у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану на відповідній території. У контексті можливих загроз та невизначеності, що супроводжують воєнний стан, спільні зусилля стають вирішальними для швидкого адаптування, реагування на виклики, гарантування оперативності та єдності дій, мінімізації негативних наслідків для населення з використанням доступних ресурсів максимально ефективно, об'єднанням зусиль для досягнення спільної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
3. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: www.portal.rada.gov.ua (дата звернення: 7.03.2024).
4. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квітня 1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 12.03.2024).
5. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 12.03.2024)..
6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

УДК 342

Галаша Г. П.,
*старший викладач кафедри
правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права*

ЄВРОПОЛ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КРАЇНАХ-УЧАСНИЦЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Глобалізація та вільне пересування людей, товарів та капіталу сприяють поширенню організованої злочинності, що не знає кордонів. Боротьба з транснаціональною злочинністю потребує спільних зусиль та координації дій на міжнародному рівні. Означене зумовило вибір теми. Показано роль Європолу у забезпеченні безпеки в Європейському Союзі є надзвичайно актуальною в контексті сучасних геополітичних, технологічних та соціальних змін. Наголошується, що Європол – це платформа для співпраці між правоохоронними органами країн ЄС, що дозволяє їм обмінюватися інформацією, координувати розслідування та спільно реагувати на загрози.

Ключові слова: Європол, міжнародна організована злочинність, безпека, Європейський Союз.

У світі, який постійно змінюється та розвивається, питання забезпечення безпеки та боротьби зі злочинністю є актуальними та надзвичайно важливими завданнями для кожної країни та регіону. В межах Європейського Союзу, який об'єднує десятки країн зі своєю власною специфікою та викликами, ці питання набувають особливого значення.

На території Європейського Союзу діє потужна міжнародна поліцейська організація, яка вже більше двадцяти років відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки та протидії злочинності. Ця організація має назву «Європол» і виконує завдання, спрямовані на координацію зусиль національних правоохоронних органів для запобігання міжнародній організованій злочинності та її боротьби.

Створення Європолу було погоджено в Маастрихтській угоді про Європейський Союз, тоді як Конвенція про Європол була ратифікована всіма державами-членами ЄС і набула чинності 1 жовтня 1998 року, що дозволило Європолу розпочати повноцінну оперативну діяльність 1 липня 1999 року.

Тим не менш, Європол розпочав свою діяльність з початку 1994 року як «підрозділ Європолу з боротьби з наркотиками», який з самого початку зробив внесок у боротьбу з наркотиками в Європі. Поступово до мандату було додано

інші важливі сфери злочинності, які з січня 2002 року було розширено для боротьби з усіма важливими формами міжнародної злочинності.

Потреба в регіональній поліцейській організації виникла у вісімдесятих роках, паралельно з політичними, економічними та соціальними розвитками Європейських Співтовариств. Коли Європейська Комісія почала встановлювати принципи вільного пересування людей, товарів, капіталів і послуг у межах ЄС, співробітники правоохоронних органів, зібравшись у рамках так званої Групи Треві, виявили та відзначили невід'ємні небезпеки, пов'язані з цими подіями

Як спеціалізована установа Європейського Союзу, Європол виконує свої завдання в рамках взаємодопомоги, об'єднання спільних зусиль і співпраці з національними установами держав-членів. Діяльність Європолу зосереджена навколо чотирьох ключових концепцій:

- 1) сприяння обміну інформацією, відповідно до національного законодавства, між офіцерами зв'язку Європолу, відрядженими до Європолу державами-членами як представниками їхніх національних правоохоронних органів;

- 2) надання оперативного аналізу для підтримки операцій держав-членів;

- 3) підготовка стратегічних звітів (наприклад, оцінка загроз) та аналіз злочинів на основі інформації та розвідувальних даних, наданих державами-членами, створених Європолом або зібраних з інших джерел;

- 4) надання експертизи для розслідувань, які проводяться в ЄС під наглядом та юридичною відповідальністю відповідних держав-членів.

1 травня 2017 року, вступив у силу новий Регламент Європолу, який був прийнятий 11 травня 2016 року, коли Європейський парламент проголосував за оновлені повноваження, що дозволили Європолу активізувати зусилля по боротьбі з тероризмом, кіберзлочинністю та іншими важливими і організованими формами злочинності. Регламент Європолу 2017 року вніс певні зміни в структуру організації і його роботи. Але суть функціонування Європолу залишилась незмінною: Європол повинен підтримувати і посилювати дії компетентних органів держав-членів і їх взаємне співробітництво у

запобіганні та боротьбі з важливими злочинами, що зачіпають два або більше держав-членів, тероризмом та формами злочинності, які зачіпають загальні інтереси охоплені політикою Європейського Союзу [3].

Нові правила Європейського Союзу спростили для Європолу створення спеціалізованих підрозділів для негайного реагування на виникаючі терористичні загрози і інші форми серйозної та організованої злочинності. Регламент Європолу 2017 року також містить чіткі правила для існуючих підрозділів або центрів, таких як Європейський контртерористичний центр та Інтернет-довідковий підрозділ (бюро) Європейського Союзу, обидва розміщені в Європолі. Регламент розширив мандат Європолу, щоб забезпечити його повне оснащення для протидії зростанню транскордонних злочинів і терористичних загроз. Регламент Європолу 2017 року підвищив відповідальність Агентства і підтвердив суворий режим захисту даних Європолу. Він встановив, що нагляд за Європолом буде здійснювати Європейський інспектор із захисту даних [3].

Європол здійснює координацію операційно-розшукових заходів між поліцією та іншими компетентними органами країн-членів Європейського Союзу. Його головною метою є покращення співпраці між цими органами для більш ефективного протидії міжнародній злочинності. Крім цього, Європол є важливим центром знань у ключових сферах правоохоронної діяльності та європейським центром збору та аналізу стратегічних даних про організовану злочинність.

Тобто якщо підсумувати інформацію викладену вище, то можна вказати, що основною метою діяльності Європолу є підвищення ефективності роботи національних служб та їх співпраці у запобіганні та боротьбі з тероризмом, нелегальним обігом наркотиків та іншими проявами міжнародної організованої злочинності. Основним завданням цієї організації є координація роботи національних служб в боротьбі з міжнародною організованою злочинністю і поліпшення інформаційного обміну між національними поліцейськими службами. Серед основних напрямів роботи Європолу можна виділити

боротьбу з тероризмом, нелегальною торгівлею зброєю, наркоторгівлею, дитячою порнографією і відмиванням грошей.

Починаючи з 2002 року Європол має право брати участь у спільних розслідуваннях країн-учасниць, а також вимагати від них проведення розслідувань.

Як ми вже зазначали в першому розділі Європол було створено як поліцейську співпрацю між державами-учасницями ЄС у боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими міжнародними злочинами. Але це не єдине його призначення.

Європол було створено також з метою подання прикладу інновацій у розвідувальній спільноті. Обмін розвідданими є основною діяльністю Європолу; він забезпечує підтримку зусиль правоохоронних органів і є фундаментальним інструментом у розслідуванні та викоріненні організованої злочинності.

В Європолі на даний момент налічується майже 800 співробітників, з них 145 офіцерів зв'язку Європолу, близько 100 кримінальних аналітиків які відряджені до Європолу державами-учасницями ЄС, та партнерами ЄС в якості представників від національних правоохоронних органів.

До складу персоналу Європолу входять працівники з різних видів правоохоронних органів, у тому числі поліції, прикордонних органів, митниці, служби безпеки. Такий міжвідомчий підхід дозволяє всебічно, повно та комплексно проводити збір інформації та мінімізувати простір, в якому злочинці можуть здійснювати свої протиправні дії [1]. Офіцери Європолу не мають прямих повноважень здійснювати арешт, але підтримують колег з ЄС шляхом збору, аналізу і поширення інформації та координація операцій.

Партнери Європолу вправі використовувати дані Європолу для запобігання, виявлення і розслідування злочинів, а також, для того щоб вистежити та затримати тих, хто їх здійснює. Експерти та аналітики Європолу можуть брати участь у спільних слідчих групах, які допомагають проводити кримінальні розслідування на місцях в країнах ЄС. 100 кримінальних аналітиків

(ОСТА) проводять постійні оцінки, комплексний і перспективний аналіз злочинності і тероризму в Європейському Союзі. Визначають і оцінюють загрози для ЄС, що можуть виникнути з боку організованої злочинності. ОСТА окреслює структуру організованих злочинних груп, як вони діють, основні види злочинів, що впливають на Європейський Союз.

Європол має інформаційний центр, що забезпечений від будь-якого несанкціонованого доступу та працює в режимі он-лайн: 24 години на добу, 7 днів на тиждень. Інформація може отримуватися національними кримінально-поліцейськими відомствами безпосередньо з штаб-квартири організації. Згідно з Конвенцією про створення Європолу новостворювана комп'ютерна мережа відомства повинна відповідати ряду жорстких формальних вимог, а саме забезпечувати дотримання прав і свобод людини, безпеку, надійно захищати інформацію, передбачати можливості для здійснення ефективного нагляду і контролю перш за все за змістом і використанням персонально значущих даних з боку уповноваженого на це органу.

Контролююча інстанція складається з уповноважених по захисту інформації осіб, по 2 представники від країни. Мережа включає в себе три головні складові частини системи: інформаційну, аналітичну та індекс-систему [1].

Рада міністрів та внутрішніх справ ЄС призначає Раду правління Європолу. Правління кілька разів на рік збирається на розширене засідання, на якому обговорюються найважливіші питання функціонування Європолу. Рада правління Європолу рекомендує для затвердження Раді міністрів юстиції і внутрішніх справ ЄС персональний склад Дирекції Європолу, до якої входять директор та його заступники. Дирекція відповідає за повсякденну діяльність Європолу, рівень ефективності виконання завдань, організацію, підбір персоналу тощо.

Категорії злочинів, що входять до компетенції Європолу, є такими: нелегальна торгівля наркотичними засобами; нелегальна торгівля радіоактивними і ядерними субстанціями; підготовка і здійснення нелегальної

імміграції на території ЄС; викрадення автомобільного транспорту; торгівля людьми (включаючи й поширення дитячої порнографії); тероризм; фальсифікація грошей (включаючи підробку банківських карток); відмивання «брудних» грошей за допомогою кримінальних структур, які цим займаються та ін.

Злочин підпадає під юрисдикцію європейської поліцейської організації у таких трьох випадках: якщо його вчинено у складі організованої групи або злочинної організації; якщо вже вчинений злочин або той, що скоюється, об'єктивно може зачіпати інтереси двох або більше держав-членів Європейського Союзу; якщо відомо, що розслідування, припинення або запобігання злочину неможливо здійснити зусиллям однієї держави-члена Європейського Союзу. Тобто це транснаціональні організовані злочини [4, с. 150-151].

Досліджуючи цю тему варто також розкрити питання відносин України та Європолу. За загальним правилом, взаємодія України з Європолем здійснюється через Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

Поряд з цим, допускається прямий обмін інформацією між Європолем та іншими компетентними органами України (зокрема, Національна поліція України, Інтерпол, Національне антикорупційне бюро України, Генеральна прокуратура України (Офіс Генерального прокурора) та ін.).

В рамках міжнародного співробітництва України з Європолем правоохоронними органами України здійснюється робота в міжнародних спільних слідчих групах, оперативний обмін інформацією у кримінальних провадженнях, встановлення місцезнаходження осіб в різних країнах та притягнення винних осіб до відповідальності [5].

В рамках співпраці Європолу та України є приклад успішного розкриття справи «Ransomware gang arrested in Ukraine with Europol's support». В Україні заарештовано двох активних операторів програм-вимагачів, підозрюваних у здійсненні серії атак з вимогою викупу до 70 мільйонів євро.

Арешти відбулися 28 вересня в результаті глобальної співпраці правоохоронних органів за участю Національної жандармерії Франції, Національної поліції України та Федерального бюро розслідувань США (ФБР), Інтерполу та Європолу.

Організоване злочинне угруповання підозрюється у скоєнні серії цілеспрямованих нападів на дуже великі промислові групи в Європі та Північній Америці з квітня 2020 року. Зловмисники розгортали шкідливе програмне забезпечення та викрадали конфіденційні дані цих компаній, перш ніж зашифрувати їхні файли. Потім вони пропонували ключ розшифровки в обмін на викуп у кілька мільйонів євро, погрожуючи витоком викрадених даних у Darknet, якщо їхні вимоги не будуть виконані.

Під час арешту було вилучено 375 000 доларів США готівкою, два елітних автомобілів вартістю 217 000 євро та було заморожено активів у криптовалюті на 1,3 мільйона доларів [6].

Отже ми дослідили діяльність Європолу, його структуру та відносини з Україною. Визначили, що Європол є ключовим центром для боротьби з міжнародною злочинністю та забезпеченням безпеки в Європейському Союзі. Європол не має власних слідчих органів, але він здійснює контроль поліцейських служб усіх країн-учасниць Європейського Союзу.

Таким чином Європол був створений для координації боротьби зі злочинністю між країнами-учасниками Європейського Союзу та забезпечення їх співпраці в протидії міжнародній організованій злочинності, відповідно його мета - підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю на міжнародному рівні, зокрема, в запобіганні та протидії міжнародній організованій злочинності на території країн-членів Європейського Союзу. Завдання Європолу включають координацію боротьби з міжнародною злочинністю, обмін інформацією між правоохоронними органами країн-членів Європейського Союзу, а також аналіз інформації для запобігання та розслідування злочинів.

В структуру Європолу входить Генеральний секретаріат, Центри аналізу, оперативний підрозділ, національні ліазон-офіси, та Керівництво Агентства. Як

бачимо на відміну від національних поліцейських сил, Європол не має власних слідчих органів, але тісно співпрацює з правоохоронними органами в 28 країнах-учасниках ЄС та інших країн-партнерів і організацій, що не входять в ЄС, таких як Австралія, Канада, США і Норвегія.

Сьогодні ми знаємо, що Європол співпрацює з Україною чому свідчить наведений приклад справи де було викрито шахрайську злочинну групу – «Ransomware gang arrested in Ukraine with Europol's support».

СПИСК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Солоненко О.М., Калиновський Б.В., та колектив авторів, Право Європейського Союзу, Національна академія внутрішніх справ, Кафедра конституційного права та прав людини. Мультимедійний навчальний посібник URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/author.html> (дата звернення 4.03.2024).
2. Nunzi A. 1. European Police Office – EUROPOL. *Revue internationale de droit pénal*. 2006. Vol. 77, №. 1-2. URL: <https://doi.org/10.3917/ridp.771.0285> (дата звернення 4.03.2024).
3. Форманюк В. В. Європейське поліцейське відомство: поняття, завдання та функції. Національний університет «Одеська юридична академія». Кафедра міжнародного та європейського права. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/ransomware-gang-arrested-in-ukraine-europol%E2%80%99s-support> (дата звернення 4.03.2024).
4. Пістракевич О.В. Інституційна система Європейського Союзу: становлення та розвиток в умовах розширення : дис. ...канд. з держ. управління : спец. 25.00.01. Київ, 2015. 202 с.
5. Моїсєєва А. Що потрібно знати про Європол та його співпрацю з Україною? Події та аналітика, юридична фірма GOLaw, офіційний сайт, 2022 р. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/shho-potribno-znati-pro-yevropol-ta-jogo-spiivpraczyu-z-ukrayinoyu/> (дата звернення 4.03.2024).
6. Ransomware gang arrested in Ukraine with Europol's support, Europol official website. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/ransomware-gang-arrested-in-ukraine-europol%E2%80%99s-support> (дата звернення 4.03.2024).

УДК 342

Давидюк П. П.,
старший викладач кафедри
правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

Блошкіна О. О.,
*здобувачка вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВСТАНОВЛЕНИХ ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОГО ОБЛІКУ

Анотація. Робота присвячена проблеми ідентифікації невстановлених осіб за допомогою молекулярно-генетичного обліку в умовах воєнного конфлікту. Обстоюється думка, що про необхідність застосування ефективних методів ідентифікації для вирішення правових та гуманітарних питань. Наголошується, що молекулярно-генетичний облік є важливим інструментом для ідентифікації невстановлених осіб, особливо в умовах воєнного конфлікту. Пропонується запровадити обов'язковий молекулярно-генетичний облік для певних категорій населення.

Ключові слова: ідентифікація, молекулярно-генетичний аналіз, війна, невстановлені особи.

У ст. 3 Конституції України визначено, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю, а стаття 28 Конституції України гарантує право кожного на повагу до його гідності [1]. Згідно зі статтею 298 Цивільного кодексу України, кожна особа, яка померла, також має право на повагу, і таким чином забезпечує рідним та близьким особи право на встановлення ідентифікації померлих, що підкреслює значимість ефективних методів ідентифікації [2]. Також статтею 238 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті, оскільки це забезпечує справедливе розкриття справи [3]. Потреба в достовірних методах ідентифікації осіб також підтверджується статтею 1 і статтею 3 Закону України «Про судову експертизу», де розкривається поняття судової експертизи і наголошується на

важливості судової експертизи в процесі розкриття злочинів та встановлення особи загиблого [4].

Тема «Проблеми ідентифікації невстановлених осіб за допомогою молекулярно-генетичного обліку» є вкрай актуальною в контексті сучасної ситуації в Україні, особливо в умовах воєнного конфлікту. На території України реально існують ситуації, коли ідентифікація загиблих осіб стає надзвичайно важливою задачею, особливо у прифронтовій зоні та зоні проведення бойових дій.

Кровопротитна війна призводить до значного числа загиблих, часто в умовах, коли їхні тіла не можуть бути ідентифіковані за допомогою зовнішніх ознак. У таких випадках молекулярно-генетичний аналіз дозволяє встановити особистість та ідентифікувати загиблих, що є важливим для їхніх родин, а також для подальшого проведення судових та правових процедур.

До того ж, в контексті війни можуть виникати інші складні ситуації, такі як масові поховання або змішання тіл, що ускладнює ідентифікацію. Молекулярно-генетичний облік може допомогти в розрізненні між різними ідентифікаційними об'єктами та забезпечити точність та достовірність результатів.

Отже, у контексті сучасних подій в Україні, проблема ідентифікації невстановлених осіб за допомогою молекулярно-генетичного обліку набуває надзвичайної важливості і актуальності для вирішення вагової низки завдань, що стоять перед експертами молекулярно-генетичного дослідження.

Метою цієї роботи є дослідження та аналіз складних аспектів ідентифікації осіб, особливо в умовах воєнного конфлікту, де ідентифікація за зовнішніми ознаками стає неможливою або недостатньою. Головною метою є визначення ефективності та доцільності використання молекулярно-генетичних методів для ідентифікації невстановлених осіб у таких умовах. Робота спрямована на вдосконалення практичних методів та процедур ідентифікації в умовах кризових ситуацій.

Окремі аспекти проблем ідентифікації невстановлених осіб за допомогою молекулярно-генетичної експертизи також досліджували Р. Аббасов, А. Антонов, А. Бабченко, В. Григоренко А. Захаркіна, І. Костіков, В. Марійко, С. Мартиненко, Б. Сандалович, А. Сірівля, С. Татарко, Т. Узбек, Ю. Щербакова, а також І. Яковцова.

У зв'язку з воєнним станом, що впроваджений на території України, спостерігається значний приріст кількості загиблих, серед яких велика частина складається з військовослужбовців. Встановлення їхньої особи за зовнішніми ознаками стає неможливим у багатьох випадках, що обумовлено ступенем травм та загальним станом тіла, середовища і часу перебування у ньому тіла. З огляду на це, використання молекулярно-генетичної експертизи стає необхідним етапом в ідентифікації загиблих. А. Бабченко навіть зазначає, що Російсько-українська війна є, мабуть, найбільшою проблемою, яка постала перед ДНК-тестами сучасності. Виявляється, кількість невпізнаних тіл і родичів загиблих зростає з кожним днем, що лягає все більшим тягарем на установи, які здійснюють судово-медичну діяльність [5, с. 16].

В свою чергу, науковці також переконані, що особливості проведення експертних молекулярно-генетичних досліджень для ідентифікації осіб, загиблих під час нової фази російської збройної агресії проти України починаючи з 24 лютого 2022 р., виклики та проблеми, які постали перед українськими судовими експертами, що беруть участь у ДНК-ідентифікації в умовах війни, є унікальними для сучасного світу, а також рідкісним для мирного періоду досвідом роботи з масовим матеріалом [6, с. 12].

У стандартних умовах під час молекулярно-генетичної експертизи у переважній частині справ експерт має певні теорії щодо особи померлого, наприклад: померлий може бути власником будинку, у якому його було знайдено, або працівником на конкретній посаді та має стоматологічну картку, в якій визначено його стоматологічний статус і експерт може їх порівняти.

Наразі ж ситуація зовсім інша – експерти працюють в умовах коли інформація практично відсутня. Група науковці під час дослідження цієї

проблеми зазначила, що це призводить до ситуації, коли спочатку потрібно визначитись з особою або обмеженим колом осіб, для яких має бути проведено ідентифікаційне дослідження. Потім треба виявити ідентифікаційні ознаки та лише після цього здійснювати саме дослідження. Вони зауважують, що перші два етапи, по суті, є розшуковою роботою, яку виконують правоохоронні органи. Однак, на практиці відсутність ефективної взаємодії між експертними закладами та розшуковими підрозділами МВС України часто призводить до незадовільних результатів, і особу певної кількості померлих людей не вдається ідентифікувати [7, с. 98].

На відміну від військовослужбовців, які підпадають під різні військові підрозділи, існує інший спектр професій, чия діяльність пов'язана з ризиком та відповідальністю. Рятувальники, правоохоронці, енергетики, льотчики, мореплавці, медики, працівники стратегічних підприємств, а також вчителі (за статистичними даними 3798 закладів освіти України постраждали від бомбардувань та обстрілів, 365 з них зруйновані повністю) і волонтери, які включаються у процеси допомоги та порятунку, також стають потенційними жертвами воєнних дій. Проблема ідентифікації таких осіб стає актуальною через неможливість отримати достатньо відомостей про їхню особистість.

Додатковою складністю стає факт того, що воєнні дії можуть призвести до масових зруйнувань будівель та масштабних переміщень населення. Це призводить до того, що внутрішньо переміщені особи, шукаючи притулку в інших містах або регіонах, також можуть стати жертвами воєнних дій, що робить ідентифікацію ще складнішою через відсутність точної адреси та інформації про зміну місця проживання, а також інформації щодо рідних чи близьких людей такої особи.

Неможливо оминути і той факт, що агресор застосовує максимально жорстокі заходи щодо українських військових та цивільного населення на окупованих територіях. На превеликий жаль, після деокупації частими є знахідки так званих братських могил чи місць масових поховань. Такі обставини також вимагають проведення молекулярно-генетичної експертизи,

проте час, протягом якого тіла перебували під окупацією і їх неможливо було оглянути, а також масовість ускладнюють її проведення.

У наш час масові призначення молекулярно-генетичних експертиз стають фактором значного навантаження на органи, що їх проводять. Окрім того, збільшилася кількість складних випадків, коли зразки ДНК значно пошкоджені, що ускладнює їхню обробку та ідентифікацію.

Враховуючи вищезазначені обставини, наявність законодавчо закріпленого обов'язкового молекулярно-генетичного обліку для певних категорій населення, таких як військовослужбовці та інші вище згадані професії, стає нагальною необхідністю. Це допоможе не лише підвищити ефективність ідентифікації загиблих осіб, але й допоможе у підтримці правопорядку та забезпеченні прав та безпеки громадян в умовах воєнного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.02.2024).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1581> (дата звернення: 09.02.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2256> (дата звернення: 09.02.2024).
4. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. №4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 09.02.2024).
5. Бабченко А. В. Сучасні проблеми та питання молекулярно-генетичних досліджень. *Державна безпека України в умовах російської агресії: актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 серпня 2023 р.*: Том 2. Київ : ІСТЕ СБУ, 2023. С. 16–17.
6. Костіков І. Ю., Марійко В. В., Щербакова Ю. В., Мартиненко С. В., Сірівля А. І., Сандалович Б. О. та Аббасов Р. Г. Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 39(1). С. 10–28.
7. Яковцова І. І., Антонов А. Г., Узбек Т. С., Григоренко В. Р. Шляхи вдосконалення судово-медичної ідентифікації особи в ускладнених умовах. The 12 th International scientific and practical conference «European scientific congress» (December 25-27, 2023). Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023 p. С. 97–102.

Давидюк П. П.,
*старший викладач кафедри
правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Лисий В. І.,
*здобувач вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. Колабораціонізм є серйозною проблемою для України, яка потребує комплексного підходу та системних заходів. У роботі досліджено кримінологічні аспекти колабораціонізму в Україні та запропоновано стратегії протидії цього явищу. Виявлено сфери, у яких може проявлятися колабораціонізм, а також фактори, що впливають на прийняття рішення про співпрацю з окупантами. Аналіз показує, що колабораціонізм має множинні причини, включаючи економічні, соціальні, політичні та культурні фактори. Вирішення проблеми колабораціонізму потребує спільних зусиль держави, громадських організацій та громадянського суспільства. Це допоможе зберегти правопорядок та демократичні цінності в Україні.

Ключові слова: колабораціонізм, війна, окупація, фактори, протидія, правопорядок, демократія.

Колабораціонізм є об'єктом кримінологічного аналізу, оскільки він має прямий вплив на безпеку, стабільність та моральні норми суспільства. В сучасній Україні проблема колабораціонізму набула нового характеру в контексті геополітичних змін, зумовлених російсько-українською війною та агресією з боку Російської Федерації проти нашої держави.

Зміст поняття «колабораціонізм» (від франц. collaboration – співпраця, співробітництво) – це усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [1]. Так, за даними Офісу Генерального прокурора України обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді за ст. 111-1 Колабораційна діяльність: 2022 – 3851; 2023 – 3207; січень 2024 – 385 [2]. Ми вважаємо, що така статистика колабораційної діяльності, наведена від 2022 до січня 2024 року, є лише частковим відображенням реальної ситуації. Важливо розуміти, що ці цифри можуть бути значно більшими, ніж фактичні, через ряд обставин, які ускладнюють відслідковування колабораційної діяльності на окупованих територіях. Тому для виявлення колабораційної діяльності нам потрібно зрозуміти сфери, у яких він може проявлятися. На думку українського науковця О. Гончаренка, який досліджував український колабораціонізм з гітлерівцями, існують наступні сфери його прояву: побутова, економічна, культурна, адміністративна, військова, військово-політичній та репресивно-каральній [3].

Побутовий колабораціонізм: включає у себе індивідуальні взаємовідносини між представниками окупаційної влади та місцевими мешканцями. Це може охоплювати різні аспекти, від налагодження дружніх відносин з окупантами до сприяння у зборі інформації. Економічний колабораціонізм: співпраця у сфері економіки може охоплювати укладення угод про постачання, виробництво товарів або надання послуг на користь окупаційної влади та військових формувань РФ, а також використання місцевих ресурсів на їхню користь.

Культурний колабораціонізм: включає просування ідеології окупантів через культурні події, медіа та освітні програми. Місцева культура може бути перероблена або підпорядкована ідеології, яка є вигідною для окупаційного режиму. На нашу думку, важливо розширити поняття культурного колабораціонізму, доповнивши його духовним. Духовний колабораціонізм може призвести до культурної апропріації, коли ворожі сили використовують культурні або духовні аспекти з метою зміцнення своєї влади чи впливу, що

може порушити аутентичність та викривити культурні цінності. Також, такий колабораціонізм може призвести до політизації духовних практик, коли вони використовуються для політичних цілей, що порушує їхню первинну мету та значення. Крім того, колабораціонізм з ворогом порушує культурні цінності та ідентичність, що може призвести до розколу у суспільстві та конфліктів у середині культурної групи. В сучасному розумінні РФ церква – не просто засіб політичної влади над суспільством, а конкретний військово-пропагандистський полігон для задоволення своїх імперіалістичних амбіцій. Хоча відведення такої ролі для церкви для РФ не є новим, оскільки це явище безперервно прослідковується ще з часів Московського царства. Звісно, можна не погодитися з тезою про те, що церква може бути причетна до формування (неусвідомленого) колабораційного мислення, проте потрібно звернутися до історії: 1685-1722 роки Анексія Київської митрополії Московським патріархатом, 1946 рік – заборона УГКЦ. Це лише дві. Також важливим аспектом є те, що Україна отримала свою незалежність 1991 року, а українська ж церква здобула свою незалежність (автокефалію) лише у 2018 році, тобто наративи, які вигідні для РФ звучали в українському духовному суспільстві 296 років, і, на жаль, продовжують звучати.

Адміністративний колабораціонізм: представники місцевих влад можуть співпрацювати з окупаційною силою в управлінні та адмініструванні території. Це може включати призначення місцевих керівників, які підтримують інтереси окупантів.

Військовий колабораціонізм: місцеві військові сили можуть співпрацювати з окупаційною армією або надавати їй допомогу в різних воєнних операціях, включаючи здійснення контррозвідувальних дій проти місцевих опозиційних груп.

Політичний та військово-політичний колабораціонізм: “виявляється у створенні номінально незалежних урядів чи адміністративних інституцій, а також організації пронацистських рухів та партій. Збройні формування цих

режимів виконують окупаційні функції на власній території, а також беруть участь у військових діях [3].

Репресивно-каральний колабораціонізм: включає у себе співпрацю в репресивних заходах проти українців, які не бажають співпрацювати з окупантами, підтримували ЗСУ, є ветеранами АТО та інших. Такими заходами є: затримання, тортури, вигнання, фізична розправа.

Ми вважаємо, що у дослідженні факторів колабораційної діяльності з точки зору кримінології важливо враховувати широкий спектр факторів, що можуть впливати на прийняття особою рішення співпрацювати з окупаційною владою або ворожими формуваннями. Деякі з найбільш поширених факторів включають:

1. Прагнення до особистої вигоди: Одним з найбільш очевидних факторів є прагнення отримати особисту вигоду або користь від співпраці. Це може включати отримання грошей, привілеїв, імунітету від покарання чи інших матеріальних або соціальних переваг.

2. Бажання вижити та захистити родину у небезпечних умовах: Особа, яка опинилася у небезпечних умовах під час війни може вирішити співпрацювати з окупантами або ворогами для забезпечення власної безпеки та захисту родини. В умовах загрози або під час воєнного конфлікту, де переважає небезпека для життя та здоров'я, особа може вважати колабораційні дії з окупантами єдиним можливим виходом для забезпечення власної безпеки та безпеки своїх близьких. Такі дії можуть бути мотивовані не тільки бажанням вижити, але й страхом за майбутнє своєї родини в умовах небезпеки та конфлікту може бути сприйнята як засіб захисту від потенційних небезпек і загроз.

3. Соціально-психологічні фактори: Деякі особисті чи соціальні фактори, такі як стан ментального здоров'я, психологічні травми, соціальне несприйняття можуть також впливати на прийняття рішення про колабораційну діяльність. Таким чином, наприклад людина може намагатися реалізуватися в житті або просто помститися суспільству за своє несприйняття.

4. Ідеологічні переконання: Для деяких українців мотивом може бути їхнє вірування у певні ідеологічні принципи або переконання, що спонукають їх до співпраці з РФ: спільна історія, етнічна ідентифікація, соціокультурні чинники тощо.

5. Пропаганда та знищення ідентичності: під час військового вторгнення РФ застосувала всі відомі їй дієві методи знищення української ідентичності. Це включає примусову асиміляцію, депортації, зміну культурних чи релігійних цінностей та приналежності, а також розповсюдження пропаганди для переконання людей у необхідності співпраці. Однак, підґрунтя для таких дій з боку РФ було сформовано ще за часів СРСР, наприклад, «зібрані музеєм Голодомору документи стосуються другої половини 1933-го - 1934 років, тобто першого пост-голодоморного року і часу виконання секретної постанови Ради народних комісарів СРСР «Про переселення на Україну 21 тисячі сімей колгоспників» від 25 жовтня 1933 року. До кінця 1933 року із Західної області РРФСР до Дніпропетровщини було відправлено 109 ешелонів з переселенцями та їхнім крамом, з Центрально-чорноземної області Росії до Харківської області - 80 ешелонів, з Іванівської до Донецької – 44 ешелони, водночас із Білоруської РСР до Одеської області направили 61 ешелон, з Горьківської області – 35 ешелонів з людьми» [4]. Такі дії СРСР проводив неодноразово, що значно змінило етнічний склад земель східних та північних областей України. Значною проблемою в цих депортаціях полягала в тому, що нові поселенці не асимілювалися з українським населенням, а значно його пригнітили. В подальшому нащадки цих українських росіян отримали українське громадянство в 1991 році, однак так і не стали частиною українського суспільства, оскільки у них не було прив'язки до нашої культури та духовних цінностей. Цим можна пояснити підтримку військової агресії РФ ще 2014 року та створення окупаційних маріонеткових режимів ЛНР та ДНР (прояви як колабораціонізму, так і сепаратизму).

На нашу думку, цю проблему можливо було вирішити, якби український уряд протягом довгого часу не ігнорував проблему зросійщення українців та

антиукраїнських поглядів цих регіонів: «1994 року Донецька облрада провела регіональний консультативний референдум з питань автономії і вільного функціонування російської мови. Бюлетень містив два питання. Перший: «Чи згодні ви, щоб на території Донецької області в діловодстві, освіті і науці російська мова функціонувала поряд з українською?» Другий пункт – питання про внесення в Конституцію України принципу федеративно-земельного устрою України загалом. Донбас віддав за федералізацію України 90% голосів, за російську мову — 80%» [5].

Загалом колабораціонізм в Україні є серйозною проблемою, яка потребує комплексного підходу та системних заходів для запобігання та протидії. Аналіз кримінологічних аспектів цього явища показує, що причини та умови колабораціонізму в Україні є множинними і включають економічні, соціальні, політичні та культурні фактори. Важливою складовою ефективної боротьби з колабораціонізмом є вдосконалення законодавства, збільшення ефективності правоохоронних органів, а також підвищення правової свідомості та культури серед населення. Для цього необхідно здійснювати систематичні дослідження та моніторинг цього явища, розробляти та впроваджувати соціально-превентивні програми та проекти, спрямовані на зменшення ризику вчинення колабораціонізму. Крім того, важливо враховувати міжнародний досвід та найкращі практики у протидії колабораціонізму та адаптувати їх до умов українського суспільства. Це допоможе ефективніше боротися з цим явищем і покращити кримінальну ситуацію в країні.

Отже, подальші дослідження кримінологічних аспектів колабораціонізму в Україні є важливими для розуміння його природи та розробки ефективних стратегій протидії цьому явищу. Вирішення цієї проблеми потребує спільних зусиль державних органів, громадських організацій та громадянського суспільства для забезпечення правопорядку та збереження демократичних цінностей в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабовський С. І. Колабораціонізм. Енциклопедія Сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL : <https://esu.com.ua/article-4446> (дата звернення: 3.03.2024).
2. Дані Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 3.03.2024).
3. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. Військово-історичний меридіан: електронний науковий фаховий журнал. 2019. Вип. 1(23). С. 5–24.
4. Розкриття архівів: як після Голодомору на Донбас переселяли росіян - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/06/150522_holodomor_donbass_russia_az (дата звернення: 3.03.2024).
5. БАТЬКИ ДОНЕЦЬКОГО СЕПАРАТИЗМУ. Персонал Плюс. 2007. № 35 (238). URL: <http://www.personal-plus.net/238/2480.html> (дата звернення: 3.03.2024).

УДК 343:340

Ковалевич С. П.,
*старший викладач кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Цевух А. І.,
*здобувач вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

БУЛІНГ ТА КІБЕРБУЛІГ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Анотація. Життя людини постійно супроводжується стресами. І особливо активно період стресу спостерігається у людини під час її життєвих етапів – підліткового віку і навчання у закладах освіти (школах). За дослідженнями, було встановлено, що сучасний школяр отримує за день приблизно такий рівень стресу, як пацієнти психіатричних лікарень 50-тих років минулого століття, і звісно це є жахливим показником, для відображення

нормального функціонування світової шкільної системи. І, з розвитком технологій, дуже багато людей перенесли свій формат спілкування до соціальних мереж, ігрових платформ, месенджерів, мобільних телефонів. Таким чином, до проявів булінгу також і додалось нове цифрове значення – «кібербулінг».

Ключові слова: боулінг, кібербулінг, стрес, шляхи попередження, суспільство.

Кібербулінг являє собою усучаснене класичне поняття булінгу. Він з'явився у процесі прогресу людства у плані модернізації технологій і появи Інтернету та соціальних мереж. У булінгу та кібербулінгу, дещо різні методи, але основна їхня спільна задача – це нанести особі образу, змусити її замкнутись у собі та спровокувати її на гнів у відповідь до агресора. Обидва ці поняття (булінг та кібербулінг) характеризуються тим, що вони є формою цькування або знущання з людини, яке може проявлятися у психологічному, фізичному або сексуальному насиллі по відношенню до жертви. Булінг та кібербулінг спостерігаються систематично, що дає можливість відмежувати їх від жартів між друзями, які не несуть ніякої погрози людині [1].

Мета дослідження: аналіз проблем булінгу та кібербулінгу, їхній вплив на існування суспільства та з'ясування способів подолання цих явищ. Завданням є дослідження булінгу та кібербулінгу, порівняння досвіду іноземних держав у боротьбі з даними явищами як перспективне використання цього досвіду в українському законодавстві.

Сучасними реаліями є те, що більшість дітей та підлітків по всьому світу, в певний період свого життя, зазнавали страждань від булінгу або кібербулінгу. За проведеними дослідженнями, близько 70% українських дітей та підлітків, зазнавали насилля у формі булінгу над ними, як і у традиційній формі – класичний булінг, так і новій – кібербулінг, тобто знущання або цькування в Інтернеті. У США цей показник коливається у діапазоні 20-30% серед тих, що заявили відкрито про те, що булінг стосовно них проводився систематично та довго, ще 45% заявили, що потрапляли у таку неприємну життєву ситуацію 1-2 рази. Звісно, варто розуміти, що статистика повністю не відображає реальну ситуацію, адже багатьом людям важко зізнатись у тому, що над ними знущались. В таких людей, є уявлення про те, що зізнанням вони себе покажуть

слабкими і нікому не потрібними [4]. Але також і варто зазначити, що у США доволі непогано налагоджена так звана «**антибулінгова**» кампанія. Завдяки поєднанню державного впливу на освітній процес і контролю та моніторингу з боку громадських організацій, вдається забезпечити ефективне функціонування законодавства та «**антибулінгової**» кампанії. Наприклад, жителі різних штатів мають можливість разом з громадськими організаціями оцінювати свій штат, відповідно до того, як у штаті побудоване законодавство, що перешкоджає булінгу. Усі штати, які не мають закону, автоматично отримують оцінку «F». Оцінка «D» надається штатам із недієвими законами, «C» – посередніми законами, «B» – прийнятними законами та «A» – тим, хто має «майже ідеальні» закони.

Великий вплив на вчинення булінгу здійснюється через вплив соціальних мереж і фільмів, які пропагують насильство. Тобто, велике значення і вплив на поведінку людини в майбутньому здійснює культура і її оточення. Не все залежить від приписів законодавства, велику роль відіграє саме розуміння людиною, чому не можна вчиняти ті чи інші дії, а не заборона закону. Адже як відомо, людині завжди буде смачнішим заборонений плід, її постійно тягне до чогось «таємного і зачиненого за сімома дверима». Вдалим достатньо прикладом розуміння існування суспільства (філософія) наявне у японському суспільстві, де з самих малих літ кожного вчать поважати старших, що кожен японець має допомогти японцю і повинен з ним бути солідарним, через так звану «одну кров». Завдяки цьому, можна побачити, що Японія набагато менше має негативних наслідків у підсумку розвитку технологій, ніж наприклад європейські країни. І тому таке явище як булінг взагалі, у цій країні зустрічається набагато рідше ніж у Америці або країнах Європи.

Україна прийняла у 2018 році закон про протидію булінгу, але нажаль закон має по суті формальний характер. Навіть не дивлячись на додаткові поправки до цього закону у січні 2019 року, закон так і не містить самого механізму протистояння булінгу і не визначає конкретні рамки, в яких слід розуміти, що таке «булінг» і як на нього правомірно реагувати. Також законом і

не передбачено сам процес навчання фахівців, які мали б займатись профілактикою булінгу, заради зменшення кількості утиснених дітей та підлітків у нашій державі [2]. Тому, варто сказати, що вітчизняному законодавству є ще куди рухатись у цьому напрямку. Задля подальшого розвитку законодавства і суспільства, потрібно запозичити досвід законодавчий (у США) та культурний (у Японії). У законодавстві потрібно визначити чітко, що потрібно вважати булінгом і кібербулінгом та як їм правомірно протидіяти, як це зроблено у законах Сполучених Штатів. З приводу культури, потрібно перейняти японський досвід у протидії такій проблемі як булінг. На державному рівні, постійно має вестись пропаганда щодо солідарного існування та функціонування українських верств суспільства. Повинні бути навчальні і мотивуючі курси від закладів освіти, щодо взаємоповаги до своїх співвітчизників і недопустимість цькування своїх «братів і сестер по крові». І саме тоді, ми отримаємо ті результати, до яких так прагнемо, проблему булінгу і її наслідки буде можливо зменшити до незначної кількості випадків на одну тисячу осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмоленко Б. С. Насильство в мережі Інтернет. Кібербулінг. *Збірник тез доповідей учасників XXI Міжнародної студентської науково-практичної конференції іноземними мовами 9 квітня 2020 року, м. Харків, Україна*. С. 124.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» № 2657-VIII від 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
3. Лапа О. В. Явище кібербулінгу як соціально-педагогічна проблема віртуального спілкування сучасних дітей та молоді. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2013. Вип. 192(1). С. 291–298.
4. Найдьонова Л. А. Кібербулінг у підлітковому рейтингу інтернет-небезпек. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2018. Вип. 1. С. 141–159.

УДК 674. 658

Пасічник В. Б.,
заступник завідувача кафедри
правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін

ДО ПИТАННЯ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Анотація. У даній статті досліджується система правового регулювання охорони праці в Сполучених Штатах Америки. Автор стверджує, що система охорони праці США є унікальним явищем, яке ґрунтується на поєднанні федерального та штатного законодавства. Автор використовує метод аналізу правових документів, а також наукову літературу з даної тематики. Досліджено основні федеральні закони про охорону праці, такі як Закон «Про безпеку та гігієну праці». Система охорони праці в Сполучених Штатах Америки є зразком для наслідування для інших країн.

Ключові слова: трудове законодавство, федеральне законодавство США, законодавство з охорони праці, безпека і гігієна праці.

Як зазначає Н. Артикуца: «Від якості закону залежить його дієвість та ефективність виконання. Отже, якісний і досконалий закон є необхідною передумовою ефективного правозастосування, забезпечення правопорядку, розбудови правової держави....» [1, с. 28] Відтак, погоджуючись із даним твердженням, зазначу, що в контексті розбудови України по-справжньому правовою державою, для науковців в сфері права важливим є вивчення найбільш позитивних практик законодавчого регулювання різних сфер суспільного життя а також вивчення можливості започаткування таких практик в нашій державі.

Як показує сучасна юридична практика, законодавство Сполучених штатів Америки є достатньо дієвим та найвпливовішим в сучасному світі. Саме тому, його історичний розвиток а так само як і сучасний стан залишається актуальним науковим пошуком сьогодення.

Особливості державної форми США передбачають функціонування в державі федерального законодавства а також законодавства кожного із штатів. Саме тому існує розповсюджена думка про те, що в Сполучених Штатах діють

десятки систем права: одна із них функціонує на рівні федерації, а всі решта функціонують на рівні штатів [2].

Як зазначає О. Криlach, процес правової «незалежності» держав, що входять до системи англо-американського права, ще не означає «залишення» ними сформованого типу правової системи. У 1840 році у Техасі та у 1850 р. у Каліфорнії, а згодом і в усіх штатах відбулося пристосування англійського загального права до місцевих умов. Так, у Каліфорнії поширеним є прецедентне право, але закони кодифіковані за аналогією з кодифікацією в країнах романо-германського права [3]. Зазначене, на наш погляд, свідчить що процес формування американського законодавства, внутрішня структура так як і його сучасний стан та закономірності є унікальними правовими явищами.

У даний час федеральне законодавство в Сполучених Штатах Америки відіграє роль визначального, основного джерела права в регулюванні питань економіки, фінансів, оборони, трудових відносин, охорони природи та інших загальнодержавних проблем, а також митних правил, торгівлі між штатами, авторських прав, патентних відносин і таке інше. Природньо, що В США для того, щоб проект закону став законом, він повинен бути ухвалений як такий штатами.

Розглядаючи питання законодавчих засад правового регулювання охорони праці в Сполучених Штатах Америки не можна оминути питання особливостей системи кодифікації в даній державі. Є зрозумілим той факт, що система кодифікацій США славиться на весь світ своєю зручністю, дієвістю, а відтак – ефективністю. Кодекс Сполучених Штатів Америки – це консолідований нормативно-правовий акт загальних і постійних законів США, які організовані та встановлені в ньому за предметом правового регулювання в розділи та глави [4].

Зазначений нормативний документ підготовлений Юридичним управлінням (Office of the Law Revision Counsel) а утримується Офісом радника з перегляду законодавства (LRC) Палати представників Конгресу США. Наразі

він складається з 54 найменувань (Глав). Онлайн версія даного документа міститься на офіційному сайті Кодексу Сполучених Штатів Америки [4].

Варто відзначити, що федеральне законодавство США має свої специфічні особливості. Закони в сфері праці, як правило, ухвалюються Конгресом за попередніми консультаціями із профспілками, роботодавцями, урядом, іншими організаціями. В сферу даного галузевого законодавства поряд із законами входять статuti, правила, інструкції та інше [5].

Здійснивши аналіз, можна прийти до висновку, що в сферу державного законодавства галузі охорони праці Сполучених Штатів Америки входять такі законодавчі акти: Закон «Про безпеку та гігієну праці» (до речі, він є близьким за змістом до Закону України «Про охорону праці»), Закон «Про транспортну безпеку та авіацію», «Дитячий закон і ресурси праці», Закон «Про цивільну службу реформ», Закон «Про норми безпеки», Закон «Про зайнятість», Закон «Про пенсійне забезпечення працівників», Закон «Про відпустку», Закон «Про компенсації», Закон «Про трудові відносини», Закон «Про безпеку і здоров'я», Закон «Про безпеку на залізниці», Залізничний закон «Про працю», Закон «Про соціальне забезпечення», Закон «Про заробітну плату і робочий час» та інші. Варто зазначити, що задля покращення ефективності безпеки і гігієни праці Штатам дозволяється приймати і легалізовувати закони про працю для того, щоб розширити гарантії захисту працівників.

На сайті Міністерства праці США міститься інформація про те, що Департамент праці в своїй діяльності керується близько 180 федеральними законами, і на сьогоднішній день дія норм цих законів встановлює правила поведінки орієнтовно 10 мільйонів роботодавців та 125 мільйонів працівників. Зрозуміло, що окремі з цих законодавчих актів встановлюють найважливіші норми охорони праці, які є базовими, в даній галузі. Саме останнім ми дамо загальну характеристику [5].

Розвиток правового регулювання охорони праці Сполучених Штатів Америки був розпочатий задовго до становлення сучасного законодавства в цій галузі. Поряд з тим, сучасне правове регулювання охорони праці, як правило,

певним чином ототожнюють з прийняттям у 1970 році Закону «Про безпеку і гігієну праці». Закон «Про безпеку та гігієну праці» є основним федеральним законом, який регулює питання гігієни та безпеки в приватному секторі і в Сполучених Штатах в цілому. Він був прийнятий Конгресом в 1970 році і підписаний Президентом США Річардом Ніксоном 29 грудня цього ж року. Головна мета цього закону полягає в тому, щоб гарантувати, що роботодавці забезпечать працівникам надання праці, яка буде вільною від визнаних небезпек (таких як: вплив токсичних хімічних речовин, надмірний шум, механічні небезпеки, тепло або холод, стрес, антисанітарні умови та інше). Разом із тим, серед цілей цього закону відповідно до його вступу є забезпечувати безпечні та здорові умови праці працюючих чоловіків і жінок шляхом та санкціонування виконання стандартів, розроблених відповідно до Закону; шляхом надання допомоги та заохочення держави у своїх зусиллях щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці; шляхом забезпечення, досліджень інформації, освіти та навчання у сфері безпеки та гігієни праці та інше [6].

Закон «Про безпеку та гігієну праці» забезпечив законодавчу основу створення та ефективного функціонування Управління по охороні праці і здоров'я (OSHA) і Національного інституту з безпеки і гігієни праці (NIOSH). На сьогодні із нормами даного законодавчого акту можна познайомитись зокрема і в 15 Главі 29 Розділу Кодексу Сполучених Штатів, яка іменується «Безпека та гігієна праці» [9].

Для висновку, зазначимо те, що система охорони праці, як і її законодавче забезпечення в кожній цивілізованій державі є унікальними явищами. В США діють норми цієї галузі, які свідчать про єдність та взаємодовнюваність дій різних владних органів щодо забезпечення життя та здоров'я працівників. Для прикладу, стаття 2 Закону «Про безпеку та гігієну праці США» має такий зміст «Конгрес проголошує свою політику, реалізуючи свої повноваження, регулюючи торгівлю між Штатами та з іноземними державами, а також забезпечуючи загальний добробут, зобов'язаний за

можливості забезпечувати кожному робітникові в країні безпечні та здорові умови праці та збереження людських ресурсів». В цій же статті встановлено 13 повноважень Конгресу, який він зобов'язується виконувати реалізуючи повноваження в сфері охорони праці. [6] З цього слідує, що в США навіть законодавчий орган має законні повноваження закріплені в федеративному законодавстві щодо формування та реалізації державної політики галузі охорони праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. Якість закону як соціальна цінність. Людина і закон : публічно-правовий вимір : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «VII Прибузькі юридичні читання», 25-26 листопада 2011 року. Миколаїв : Іліон, 2011. С. 28–30.
2. Правова система США. Матеріали вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Правова_система_США (дата звернення 4.03.2024).
3. Криlach О. М. Особливості правової системи Сполучених Штатів Америки. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 20. С. 01-05. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chasopis_2013_3_13 (дата звернення 4.03.2024).
4. Кодекс США. (United State Code). URL: <https://www.govinfo.gov/app/collection/uscode> (дата звернення 4.03.2024).
5. Міністерство праці США. (United States DEPARTMENT OF LABOR). URL: <https://www.dol.gov/> (дата звернення 4.03.2024).
6. Закон про охорону праці США. № 2193 від 29 грудня 1970 р. URL: <https://almanakh.home.cx.ua/dosvid/zakon-pro-okhoronu-praci.html> (дата звернення 4.03.2024).
7. Офіційний сайт Конгресу США. URL: <https://www.congress.gov/> (дата звернення 4.03.2024).
8. Департамент (Управління) праці США. (United States department of labour). URL: <https://www.dol.gov/> (дата звернення 4.03.2024).
9. U.S. Code CHAPTER 15 — OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/29/chapter-15> (дата звернення 4.03.2024).

УДК 347.73

Подвірна О. В.,
*старша викладачка кафедри
конституційного права
та галузевих дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Попчук Д. О.,
*здобувачка вищої освіти
другого магістерського рівня
Навчально-наукового
інституту економіки та менеджменту
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. Запорукою економічного розвитку кожної країни є стабільне функціонування банківського сектору. В умовах змін у політичній і соціально-економічній сферах особливої уваги потребує функціонування банківської системи держави, зокрема нагальним є вирішення питання її правового регулювання. Зважаючи на прагнення України інтегруватися в європейський і світовий економічні простори, додаткової актуальності набуває питання гармонізації вітчизняного законодавства та відповідного законодавства країн-членів ЄС. У цих процесах визначальним чинником залишається державна політика та діяльність державних органів, які здійснюють регулювання, всебічний контроль і нагляд за функціонуванням банківської системи. Чинне законодавство, яким керуються у своїй діяльності ці державні органи, потребують доповнень та змін. Зазначені передумови актуалізують поглиблене дослідження правового регулювання у банківській сфері.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, правове регулювання, банківська система, фінансова політика.

В умовах змін у політичній і соціально-економічній сферах особливої уваги потребує функціонування банківської системи держави, зокрема нагальним є вирішення питання її правового регулювання. Зважаючи на прагнення України інтегруватися в європейський і світовий економічні простори, додаткової актуальності набуває питання гармонізації вітчизняного законодавства та відповідного законодавства країн-членів ЄС. Отже, мета роботи полягає у аналізі теоретичних засад, чинного законодавства України та розробці рекомендацій щодо удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання банківської системи України.

Підґрунтям дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-правознавців, серед яких: І. Безклубий, В. Симов'ян, В. Чернадчук, С. Глуговська, Д. Гетманцев, Т. Латковська, Н. Ковалко, О. Щуревич та ін.

Аспекти правового регулювання банківської системи досліджували такі науковці: О. Орлюк «Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України» (2004), А. Марущак «Правові основи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України» (2015), А. Коваленко «Публічно правове регулювання банківської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції» (2015), О. Царікова «Адміністративно-правові засади державного контролю за діяльністю банків в Україні» (2018) [1].

Напрацювання цих науковців стали вагомим внеском у дослідження правового регулювання банківської системи та діяльності банків. Однак, з урахуванням постійних змін, що відбуваються у банківській сфері, є потреба у цілісному комплексному дослідженні адміністративно-правових проблем функціонування банківської системи, що поглиблює актуальність дослідження.

Історія правового регулювання банківської діяльності в Україні скаляється і з шести етапів, а саме із:

I етап (1988–1992 рр.) – це був початковий розвиток банківського сектору України. Він характеризується прийняттям Закону України «Про банки та банківську діяльність», постійною зміною суб'єктів конкурентного середовища та нормативно-правового регулювання банківської діяльності, стихійним розвитком.

II етап (1993–1994 рр.) – характеризується значною недовірою до банківських установ. Головним стратегічним орієнтиром банків було утримання позиції на ринку шляхом збільшення обігу коштів, максимального залучення вкладів від клієнтів.

III етап (1995–2001 рр.) – поява банків з іноземним капіталом та поступовий розвиток банківської системи. Прийняття нової редакції Закону України «Про банки та банківську діяльність». Впровадження нових послуг та технологій.

IV етап (2001–2007 рр.) – це був бурхливий розвиток банківського сектору. Активізація процесів глобалізації фінансового сектору України. Стимулювання консолідації та укрупнення вітчизняного банківського капіталу.

V етап (кінець 2007 р. – початок 2009 р.) – стрімке зниження обсягів розвитку банківських установ України. Збільшення рівня недовіри до банківської системи та поширення кризових явищ. Збільшення мінімального розміру статутного капіталу до 10 млн євро.

VI етап (з початку 2009 р. – до сьогодні) – підвищення вимог до діяльності вітчизняних банків. Дотримання банківськими установами стабілізаційних економічних нормативів КМУ. Передбачено створення санаційного банку [2].

Всі ці етапи детермінували особливості розвитку правового регулювання банківської діяльності, тому що наведені шість періодів характеризувалися кількісною та якісною характеристикою змін ролі банківської діяльності в економічній системі держави. Крім цього, на кожному етапі приймалися відповідні закони та підзаконні акти, що містили норми адміністративного права, покликані врегулювати банківську діяльність. Також є інші погляди науковців на періодизацію розвитку банківської системи України, але вони менш популярні. Становлення та розвиток банківської системи в кожен конкретний період характеризувалися своїми особливостями, які викликали необхідність в адміністративно-правовому регулюванні досліджуваної сфери.

На сьогоднішній день правовою основою функціонування банківської системи України є насамперед Закони України «Про банки і банківську діяльність» [3] та Закон України «Про Національний банк України» [6].

Закони України “Про банки і банківську діяльність” регулює відносини, що виникають під час заснування, реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації банків. Положення Закону та нормативно-правові акти Національного банку України застосовуються як до банків, так і до філій іноземних банків [3].

Закон України «Про Національний банк України» регулює діяльність Національного банку України [6].

Законодавчими актами зазначеними урегульовано систему банківських правовідносин, суттєвою ознакою яких є наявність спеціального суб’єкта –

банку, небанківської установи та спеціального об'єкта – коштів у готівковій або безготівковій формі, цінних паперів, валютних цінностей тощо [7].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» «банківська діяльність» це залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [3].

Банківське регулювання – це різновид керівного впливу держави на учасників банківських відносин. Сутність регулювання – це налагодження, впорядкування, у встановленні вірної взаємодії і створення умов нормального функціонування [4].

Складовою реалізації фінансової політики країни є банківська діяльність. Дуже важливо пам'ятати про те, що в обігу знаходяться як державні так й приватні фінансові ресурси. Їх потоки є нерозривними елементами фінансової системи кожної держави. Структура банківської системи в Україні є дворівневою: найвищий рівень займає центральний банк – Національний банк України, другий рівень займають комерційні, державні, національні банки, а також філій іноземних банків. Розглянемо поняття «державний банк» – «це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі», «кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральний кооперативні банки» [5].

Відповідно до ст. 66 Закону України «Про банки та банківську діяльність» Національний банк України здійснює таке банківське регулювання: адміністративне та індикативне. Переважна більшість засобів банківського регулювання закріплена в окремих нормативних актах НБУ. До адміністративного регулювання належать:

- реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;

- нагляд за діяльністю банків;
- надання рекомендацій щодо діяльності банків.

Індикативним регулюванням є:

- встановлення обов'язкових економічних нормативів: визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
- визначення процентної політики;
- рефінансування банків;
- кореспондентських відносин;
- управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- операції із цінними паперами на відкритому ринку;
- імпорт та експорт капіталу [3].

Банківська сфера сьогодні є одним з основних чинників національної безпеки нашої держави. Проаналізувавши правове регулювання банківських послуг в Україні, можна зробити висновок що вони не відрізняються особливою чіткістю, стабільністю і системністю. Банківське законодавство України на сьогоднішній день не досконале, а тому є вимагає постійних корекцій відповідно до нових викликів фінансового ринку на внутрішньому та світовому рівнях.

Отже, основною основою функціонування банківської системи України є насамперед Закони України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України». Аналізуючи сучасний стан нормативно-правового регулювання банківських послуг в Україні можемо констатувати, що він не відрізняється особливою чіткістю, системністю і стабільністю. Банківське законодавство вимагає постійного вдосконалення та корекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сердюченко О. В., Дмитренко Е. С., Слюсаренко С. В. Адміністративно-правове регулювання банківської системи в Україні. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/781fa247-51ef-43d1-87c9-28965cf5eac3/content> (дата звернення 4.03.2024).
2. Хачатурян В. Х. Хачатурян Т. Х. Про виникнення та історію правового регулювання банківської діяльності України. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/1_2021.pdf#page=97 (дата звернення 4.03.2024).
3. Про банки і банківську діяльність : Закону України редакція 29.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 4.03.2024).
4. Вовчук А. Б., Гречанюк С. К. Правове регулювання банківської діяльності. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31016/1/%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%90.%D0%91..pdf> (дата звернення 4.03.2024).
5. Кузьменко Ю., Бондар В. Адміністративно-правовий механізм регулювання банківської діяльності в Україні. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26052/1/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A0.%D0%AE._%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_27.06.2019.pdf#page=291 (дата звернення 4.03.2024).
6. Про Національний банк України : Закону України редакція 02.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
7. Дмитренко Е. Особливості правового регулювання банківських відносин в умовах євроінтеграції України. URL: <file:///C:/Users/Acer/Downloads/22.pdf> (дата звернення 4.03.2024).

УДК 343.1

Головко Б. Ю.,
*здобувач вищої освіти третього
освітньо-наукового рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Україна активно працює над поглибленням співпраці з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами в рамках євроінтеграційних процесів, що вимагає вдосконалення судового контролю на етапі досудового розслідування. Це важливо з урахуванням низьких показників верховенства права, які свідчать про проблеми у кримінальній юстиції та ефективності розслідування в Україні, які засвідчені Всесвітнім проектом правосуддя.

Судовий контроль відіграє ключову роль у забезпеченні додержання принципів законності, справедливості та прав людини на етапі досудового розслідування. Він не лише

забезпечує обґрунтованість та об'єктивність прийнятих рішень, але й є механізмом захисту прав та свобод кожного індивіда від можливих порушень. Підвищення ефективності судового контролю сприятиме удосконаленню правових механізмів та забезпечить справедливі та ефективні кримінальні провадження, що відповідають міжнародним стандартам та сприяють зміцненню правової держави в Україні.

Ключові слова: верховенство права, судовий контроль, досудове розслідування, євроінтеграційні процеси.

Україна активно працює над поглибленням співпраці з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами в рамках євроінтеграційних процесів. Стандарти правового захисту прав людини та обов'язковість виконання їх вимог підкреслюють актуальність розгляду судового контролю на етапі досудового розслідування з метою уникнення порушень прав обвинуваченого та забезпечити справедливий процесу.

Всесвітній проєкт правосуддя (WJP) щорічно проводить дослідження індексу верховенства права в державах. У 2023 році Україна посіла 89 місце з показником 0,49 бали. Серед критеріїв оцінювання і кримінальна юстиція в Україні (0,36 балу). Ефективність розслідування в Україні оцінена в 0,27 бали, забезпечення прав обвинуваченого – 0,45 бали [6].

Ці показники насправді є доволі низькими і ще раз підтверджують необхідність переосмислення діяльності органів досудового розслідування та проведення реформ. В цьому контексті саме судовий контроль відіграє провідну роль в забезпеченні додержання принципів законності, справедливості та прав людини, адже, по-перше, через судовий контроль здійснюється перевірка обґрунтованості та об'єктивності прийнятих рішень; по-друге, судовий контроль є механізмом захисту прав та свобод кожного індивіда від можливих порушень з боку держави чи інших осіб.

Звертаючись до визначення поняття «судовий контроль», відзначимо, що найчастіше його визначають як здійснювану у встановленому законом порядку діяльністю слідчого судді, що ініціюється стороною обвинувачення чи захисту або за власною ініціативою слідчого судді з метою перевірки законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні, а також недопущення їх порушень [5, с. 92].

В широкому розумінні судовий контроль у кримінальному провадженні має на меті захист прав особи від незаконного обмеження конституційних прав і вторгнення в приватне життя [1, с. 528]. На стадії досудового розслідування головним завданням слідчого судді є захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, до яких відноситься і застосування процесуальних дій правообмежувального характеру [4, с. 18].

У зв'язку з цим, наведемо позицію О. Линника, який зазначає, що функціональне призначення слідчого судді під час надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, які відповідно до закону проводяться не інакше як на підставі його ухвали, полягає в обґрунтуванні обмеження прав і свобод особи із досягненням потреб досудового розслідування [2, с. 565]. В свою чергу В. Марчак вказує, що «вагомість та ефективність судового контролю за дотриманням прав людини полягає в тому, що навіть сам факт його існування справляє позитивний вплив на роботу правоохоронних органів. Нагромаджений досвід у цій сфері демонструє двоякий ефект цього інституту. По-перше, суд, визнавши, що є порушення прав людини, забезпечує їх відновлення. По-друге, підвищується рівень якості роботи в правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, що підлягають судовому контролю» [3, с. 145–146].

Отже, судовий контроль на етапі досудового розслідування в умовах сучасних євроінтеграційних процесів є важливим аспектом забезпечення верховенства права та зміцнення правової держави. Аналіз показників індексу верховенства права, проведеного Всесвітнім проектом правосуддя, свідчить про те, що Україна має значні проблеми у цій сфері. Зокрема, низькі показники кримінальної юстиції та ефективності розслідування свідчать про необхідність поліпшення процесів досудового розслідування з метою удосконалення правових механізмів, забезпечення справедливих та ефективних кримінальних проваджень у відповідності до міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дараган В. В., Шендрик Ю. В. Роль слідчого судді та прокурора у досудовому розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними групами у сфері інвестування будівництва. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11 (17). С. 523–532. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/7333> (дата звернення: 01.03.2024)
2. Линник О. В. Особливості судового контролю під час проведення обшуку, пов'язаного із втручанням у права особи. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науковопрактичної конференції (3 березня 2017 року) / МВС України. Нац. акад. Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький : Нац. акад. Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2017. С. 565–567.*
3. Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 141–146.
4. Музичук О. М. Судовий контроль у механізмі забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи (на прикладі проведення обшуку). *Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні* : зб. матеріалів науково-практичного семінару (м. Харків, 10 березня 2020 р.). С. 17–19.
5. Назаров В.В., Тракало Р.І. Судовий контроль у кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 89–95
6. The Global Rule of Law Recession Continues. World Justice Project. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Ukraine/> (дата звернення: 01.03.2024)

УДК 342

Іванов С. С.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Анотація. Здійснено аналіз стратегії та програми антикорупційної політики в Україні, зокрема у контексті їхнього впливу на академічну доброчесність та освітні процеси. Зазначається, що ефективна боротьба з корупцією потребує не лише співпраці державних органів, але й залучення громадськості. Автори вказує на недостатню увагу, яку академічній доброчесності приділяють чинні антикорупційні стратегії та програми. Документи, які розглядаються, визнають проблеми корупції в освіті, але надають обмежену кількісну увагу засобам її подолання.

Ключові слова: антикорупційна стратегія, антикорупційна політика, академічна доброчесність.

Як відзначено на офіційному сайті Національного агентства з питань запобігання корупції «Україна як держава-учасниця Конвенції ООН проти корупції зобов'язана на виконання її вимог розробляти й здійснювати (проводити) ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності» [1]. При цьому ефективна реалізація антикорупційної політики напевно неможлива як без злагодженої роботи усіх державних органів, так і без залучення громадськості до відповідних процесів. Розуміння цього українською владою засвідчується Антикорупційною стратегією, яка вже двічі ухвалювалася в Україні.

Зокрема, Верховна Рада України у червні 2022 року ухвала Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», яким затвердила Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. Метою цієї Стратегії «є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [2]. При цьому корупція у вказаному документі розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів.

У контексті теми нашого дослідження відзначимо, що одним із принципів антикорупційної політики на 2021-2025 роки Стратегія формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права. Очевидно, що формування культури доброчесності значною мірою пов'язане з феноменом академічної доброчесності. Адже вища школа є тим суспільним інститутом, де формуються загальні уявлення про доброчесність, ціннісне ставлення до неї й переконання в необхідності її дотримання.

Міжнародний центр академічної доброчесності визначає академічну доброчесність як дотримання п'яти фундаментальних цінностей: чесності,

довіри, справедливості, поваги, відповідальності та відваги до дій. Натомість чинний Закон України «Про освіту» визначає академічну доброчесність як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [3]. Як бачимо практична реалізація вказаної норми, хоч і орієнтована на якість освіти й науки, насправді сприяє засвоєнню етичних принципів і цінностей, що становлять сенс доброчесності.

Між тим, аналіз змісту «Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки» вказує на те, що проблематиці академічної доброчесності і освітнім питанням у цьому документі надається мінімальна увага – у кількісних показниках цьому присвячено лише 1% від загального обсягу тексту. Зокрема, констатується, що «доступ до закладів освіти та перебіг освітнього процесу містять корупційні ризики», «присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань нерідко відбуваються із значним використанням корупційних практик та інших проявів не доброчесності», а також, що «у сфері освіти і науки наявні конфлікти інтересів під час формування та реалізації державної політики» [2]. Зважаючи на вказане автори Стратегії сподіваються за результатами її реалізації досягнути прозорості на усіх рівнях здобуття освіти, а також ситуації, коли прояви академічної недоброчесності не толеруються.

Зауважимо, що реальні кроки щодо реалізації Стратегії містить «Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки» затверджена Кабінетом Міністрів України. Аналіз цього документу вказує на два напрями орані урядом.

Передусім мовиться про розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проекту закону, яким, зокрема, передбачено: 1) вичерпні підстави та види юридичної відповідальності за прояви академічної недоброчесності; 2) вичерпні критерії наявності у діях особи проявів академічної недоброчесності, у тому числі академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації; 3) порядок

здійснення провадження про притягнення до юридичної відповідальності за прояви академічної недоброчесності, у тому числі перевірки дисертації на наявність у ній академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації; 4) право будь-якої особи бути заявником як самостійним учасником провадження про притягнення до відповідальності за прояви академічної недоброчесності за будь-якою особою; 5) строки давності притягнення до відповідальності за прояви академічної недоброчесності; 6) заборону встановлювати доплати, надбавки за науковий ступінь чи вчене звання (крім як для працівників наукових, науково-дослідних і закладів вищої та фахової передвищої освіти) [3].

Другим напрямом, який Кабінет Міністрів України визначив для утвердження академічної доброчесності є розроблення та прийняття підзаконних нормативно-правових актів для вдосконалення інформаційної системи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, зокрема щодо розширення переліку відомостей, що вносяться до інформаційної системи, її користувачів (у тому числі членами спеціалізованих вчених рад, здобувачами наукового ступеня, заявниками в сфері присудження та позбавлення наукових ступенів) [3].

Якщо перший пункт в принципі не викликає заперечень, а ухвалення, наприклад, Закону України «Про академічну доброчесність» виглядає цілком у контексті антикорупційної політики держави, то ставка на розвиток інформаційної системи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти викликає певні застереження. Очевидно, що логічно було б подбати про інституційне й організаційно-правове забезпечення утвердження фундаментальних цінностей й принципів академічної доброчесності та норм майбутнього Закону України «Про академічну доброчесність», якій, наприклад унеможливив би державну кар'єру тих осіб, які доведено виявили академічну недоброчесність, у тому числі академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційна політика. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL : https://komekolog.rada.gov.ua/news/main_news/76720.html (дата звернення 12.03.2024).
2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93> (дата звернення 12.03.2024).
3. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 12.03.2024).
4. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93> (дата звернення 12.03.2024).

УДК 342

Климюк В. В.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Анотація. Роль адвоката у забезпеченні справедливого правосуддя та захисті прав і свобод громадян стає все більш вагомим. Проте, адвокатська діяльність не позбавлена ризиків, адже адвокати часто стикаються з тиском, залякуванням, погрозами та іншими формами загроз з боку своїх клієнтів, їхніх опонентів, представників влади тощо. Означена ситуація визначила цікавість до поняття «безпека адвокатської діяльності» та його правового забезпечення. Виявлено відсутність правового визначення вказаного поняття. Окреслені завдання щодо вирішення відповідної правової проблеми.

Ключові слова: адвокатська діяльність, безпека, правове забезпечення, законодавство.

Протягом останніх десятиліть роль адвоката дедалі більше набуває особливої ваги у забезпеченні справедливого правосуддя та захисті прав і свобод громадян. Саме адвокати своєю професійною діяльністю сприяють тому, що сторони мають рівний доступ до правосуддя та реальну можливість захищати свої права. Крім того, шляхом представництва клієнтів у судах та інших органах влади, адвокати сприяють тому, щоб кожна справа розглядається

об'єктивно та з дотриманням встановлених правил і процедур відповідно до чинного законодавства.

Між тим, часто адвокати займаються справами, які можуть бути конфліктними або викликати негативні реакції від інших осіб (контрагентів), що призводить до тиску, інтимідації або навіть загроз безпеці самих адвокатів або їхніх клієнтів. Адвокати можуть зазнавати різноманітні форми тиску, залякування та погроз у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, а також піддаватися незаконним арештам, позбавленню статусу адвоката, переслідуванню й хейтингу в інтернеті тощо [1].

Варто також звернути увагу на той факт, що лише у 2023 році до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України надійшло 98 звернень про порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. При цьому у межах розгляду скарг адвокатів Комітетом було надіслано 78 листів, з яких 45 адресовані правоохоронним органам з вимогами припинити порушення прав адвокатів, а щодо порушників провести службові розслідування та притягти до дисциплінарної відповідальності [2]. У зв'язку з означеним актуальність теми забезпечення безпеки адвокатської діяльності набуває особливого значення і, відповідно, спеціальної наукової уваги потребує саме поняття «безпека адвокатської діяльності».

Відзначимо, що вказане поняття є доволі вживаним, що очевидно пов'язано із загальним розумінням важливості безпеки адвокатської діяльності. Зокрема нами виявлені рекомендації щодо забезпечення безпеки адвокатської діяльності, які надані радами адвокатів міста Києва, Волинської та Хмельницької областей. Аналіз відповідних рекомендацій вказує на розуміння безпеки адвокатської діяльності як організаційно-правового явища, що охоплює комплекс заходів та умов, спрямованих на забезпечення безпечного, незалежного та ефективного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків. Відповідно до змісту наданих рекомендацій, безпека адвокатської діяльності включає у себе (1) належне облаштування робочого місця (його

зручна організація, забезпечення діловодства, облаштування фізичного захисту, тощо), (2) укладання якісного договору про надання правової допомоги, (3) уникнення конфлікту інтересів у взаємовідносинах з клієнтом, (4) забезпечення конфіденційності, документів, пов'язаних з адвокатською діяльністю. Таким чином фактичне розуміння явища безпеки адвокатської діяльності походить з прагнення адвоката захистити себе і свого клієнта від можливого тиску, переслідувань, впливу третіх осіб, а також з необхідності забезпечення конфіденційності інформації, отриманої в рамках професійної діяльності.

Ми наголошуємо на фактичному розумінні явища безпеки адвокатської діяльності саме тому, що наразі відсутня легітимація цього поняття у чинному законодавстві. Зокрема у базовому законі – «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, відповідне поняття не використовується [3]. Втім тема безпеки порушується у контексті ст. 23 вказаного Закону – «Гарантії адвокатської діяльності». Цією нормою встановлюється, що «професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами». У зв'язку з цим визначено низку заборон певних дій стосовно адвоката, зокрема:

- 1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності;
- 2) забороняється вимагати надання відомостей, що є адвокатською таємницею;
- 3) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом,
- 4) інші заборони і обмеження – загалом 17 позицій.

При цьому лише п. 7 ст. 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює, що «адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом». Проте, що собою являє «безпеки під час участі у кримінальному судочинстві» закон не розтлумачує, як власне відсутні відповідне визначення і у Кримінальному процесуальному кодексі України [3]. Фактично маємо

понятійну невизначеність щодо явища безпеки адвокатської діяльності й відсутність у чинному законодавстві його понятійного оформлення.

Переконанні, що відповідна ситуація ускладнює практичне й реальне забезпечення безпеки адвокатської діяльності, особливо, якщо враховувати потенційні джерела небезпек для адвокатської діяльності до яких справедливо віднести:

1) потенційні суперечки або конфлікти між адвокатами і фігурантами певних справ або з іншими юридичними структурами, що можуть створювати небезпеку для адвокатів;

2) можливий політичний тиск, у тому числі через зацікавленість (втручання) з боку влади або політичних організацій (їхніх представників) щодо певних справ;

3) адвокати можуть стикатися з перспективами фізичного або психологічного тиску як наслідків невдоволення сторін щодо діяльності адвоката;

4) адвокати сьогодні можуть мати справу з кіберзагрозами (кібератаки, витоки конфіденційної інформації).

Зважаючи на означене, вважаємо за необхідне на законодавчому рівні визначити поняття «безпеки адвокатської діяльності», а також механізми її реалізації. Така постановка питання орієнтована на реальне забезпечення належного захисту адвокатів від різних небезпек і створення умов адвокатам вільно й безпечно виконувати свою роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Кінах М. Тиск та погрози у зв'язку з профдіяльністю: хто і як може захистити адвокатів. Юридична газета on-line, 27.01.2021. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/events/tisk-ta-pogrozi-u-zvyazku-z-profdiyalnistyu-hto-i-yak-mozhe-zahistiti-advokativ.html> (дата звернення 8.03.2024).

6. Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ за 2023 рік. Київ: Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, 2023. 45 с. URL : <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Zvit%20Komitetu%20PIA%202023.pdf> (дата звернення 8.03.2024).

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 8.03.2024).

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n526> (дата звернення 8.03.2024).

УДК 342

Комшелюк А. А.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА: ІДЕОЛОГІЯ І НОРМАТИВНЕ ВИРАЖЕННЯ

Анотація. Робота присвячена ідеологічним основам і нормативному вираженню соціальної допомоги в Україні. Обрана тема набуває особливої актуальності в контексті російсько-української війни, яка призвела до значного зростання кількості людей, що потребують соціальної допомоги. Дослідження ґрунтується на аналізі конституційних норм, законодавчих актів і наукової літератури за обраною темою. Показано, що соціальна допомога є важливою складовою соціальної політики держави в Україні, але чинна нормативно-правова база щодо соціальної допомоги потребує вдосконалення. Висловлюється ідея про необхідність ухвалення спеціального закону про державну соціальну допомогу.

Ключові слова: соціальна держава, соціальні функції, право на соціальний захист, соціальна допомога.

Серед важливих конституційних принципів, що зафіксовані в Основному законі України очевидно важливе місце посідає визначення нашої держави як соціальної. В українській правовій науці утвердилося положення про те, що українській моделі державності притаманне соціальне начало, що підтверджується (1) юридичним закріпленням відповідальності держави за гідний рівень життя особистості та (2) практичною її (відповідальності) реалізацією у діяльності усіх гілок і рівнів державної влади [1].

Зауважимо також, що поняття соціальної державності має багатогранний, комплексний характер, зокрема передбачає активну участь публічної влади у

різноманітних сферах життєдіяльності суспільства з метою захисту й забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожного громадянина. Водночас, наголосимо, що на практичному функціонуванні України як соціальної держави прямо позначається російська-українська війна, суттєві диспропорції у соціально-економічному розвитку українських регіонів і територіальних громад, обмеженість фінансових можливостей держави під час воєнного стану. Попри складну ситуацію важливою складовою соціальної функції української держави є надання соціальної допомоги, що стане предметом нашого дослідження.

Передусім відзначимо, що надання соціальної допомоги ґрунтується на конституційній нормі, яка встановлює, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» (ст. 46 Конституції України [2]). У зв'язку з цією нормою надання соціальної допомоги можливо розглядати як специфічний вид діяльності держави (уповноважених нею інституцій і посадових осіб), що покликано задовольнити базові потреби людини.

В плані концептуальної ідеї, що знаходиться в основі такого явища як соціальна допомога, напевно знаходиться прагнення подолати соціальну дисгармонію, сприяти творенню соціального простору, що буде максимально комфортним для проживання. «У фокусі стратегії соціальної допомоги є людина, в її цілісності, цілісності її світу, її індивідуальності та універсальності» [3, с. 168]. Іншими словами, концептуально завдання соціальної допомоги корелюють з метою соціальної політики держави у сфері соціальної підтримки населення як-от підвищення рівня і якості життя населення.

З правової точки зору, соціальні допомоги пов'язані з правом на соціальний захист: «призначення державних соціальних допомог полягає у наданні разової або тимчасової підтримки окремим категоріям осіб, які зазнали

соціальних ризиків та/або перебувають у складній життєвій ситуації» [4, с. 4]. При цьому, довгий час в Україні найпоширенішими підставами для надання державних соціальних допомог були складні життєві обставини як-от малозабезпеченість та обмеження життєдіяльності внаслідок стану здоров'я – інвалідність [5, с. 185]. Зрештою, складні життєві обставини у національній практиці прийнято визначати як обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї та які вона не може подолати самотійно. Такими обставинами можуть бути як втрата роботи, так і втрата дому чи інша шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою.

Втім за минулі два роки – від початку воєнного стану, в Україні гостро постало питання отримання соціальних допомог як українцями, що їх отримували раніше, так і громадянами, які постраждали через бойові дії. Таким чином, на жаль, актуалізувалися як складні життєві обставини, бойові дії, терористичні акти, тимчасова окупація. «Кабінет Міністрів України в даних умовах адаптував механізм отримання соціальних виплат по всій території України, в тому числі на тимчасово окупованій частині України та в регіонах ведення активних бойових дій» [6].

Опрацьована інформація вказує на те, що соціальна допомога може не лише надаватися у грошовій формі, а також здійснюватися як соціальна робота, для поліпшення психологічного стану, процесу адаптації до нових умов проживання, тощо. Фактично соціальна допомога у такому разі може трактуватися як соціальна діяльність, що спрямована на гармонізацію особистісних і суспільних відносин через надання підтримки (передусім морально-психологічної) окремим особам, групам або спільнотам, які відчують труднощі у соціальному функціонуванні. В означеному сенсі соціальна допомога перетинається з соціальною послугою, яка відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» (2019 р.) визначається як «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають» [7].

Вважаємо, що поняття соціальна допомога також має отримати належне й комплексне нормативно-правове вираження. В цьому плані перспективно розглянути ідею ухвалення спеціального закону про державну соціальну допомогу, який би став основою практичної реалізації соціальної політики держави зважаючи на поточну ситуацію, а також ті виклики, що постануть перед українською державою у повоєнний період. Очевидно, що ідеологічну основу такого закону становитимуть фундаментальні конституційні принципи правової й соціальної спрямованості державної моделі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістова І. В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України. *Форум права*. 2006. № 2. С. 18–21.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 5.03.2024).
3. Буяшенко В. В. Соціальна допомога в контексті повсякденності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 39. С. 161–173.
4. Костюк В. Л. Державні соціальні допомоги: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2017. № 1(15). С. 1–18. URL : <https://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n1/17kvltrr.pdf> (дата звернення 5.03.2024).
5. Тищенко О. В. Право соціального забезпечення України: теоретичні та практичні проблеми формування і розвитку галузі. Київ: ДП «Прінт Сервіс», 2014. 394 с.
6. Брилянт І. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. *Юридична Газета*, 22 червня 2022. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/socialna-dopomoga-ta-viplati-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення 5.03.2024).
7. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 5.03.2024).

УДК 342.1

Коновейчук Х. Б.,
*аспірант кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна
староста Марковецького*

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. Досліджується питання конституційної, конституційно-правової, моральної та політичної відповідальності в системі місцевого самоврядування України. Наголошується на важливості цих видів відповідальності в умовах воєнного стану, коли посадові особи місцевого самоврядування мають значний вплив на життя людей. Вказується на необхідності удосконалювати механізми реалізації політичної відповідальності на місцевому рівні.

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність, моральна відповідальність, політична відповідальність, місцеве самоврядування.

Розвиток суспільних відносин вимагає належного осмислення конституційної, конституційно-правової (негативної та позитивної), моральної та політичної відповідальності в місцевому самоврядуванні. Військові дії на території України рельєфно показали, що посадові особи місцевого самоврядування маючи можливість владного впливу на свідомість, поведінку та соціальні відносини людей, не тільки самі ігнорують норми моралі, а й не зважають на суспільно-політичну діяльність громадян, зокрема тих, що нехтують своїми обов'язками перед Батьківщиною, а то й відкрито виступають проти неї, служать її ворогам.

У зв'язку з цим зрозумілою стає позиція деяких країн, які під час виборів особливу увагу звертають на біографії кандидатів у депутати або голів територіальних громад. Здійснення кандидатом у депутати чи посадовою особою місцевого самоврядування аморального вчинку навіть в далекому минулому, стає в розвинутих демократіях бар'єром на шляху до влади як в муніципальних, так і в державних структурах влади.

Рівень політичного розвитку сучасної України засвідчує, що одним із найскладніших завдань влади і громадянського суспільства є трансформація політичного менталітету. В наукових колах навіть йде дискусія про політичну духовність, яка на думку багатьох вчених і практиків є важливим компонентом соціальної регуляції не тільки економічних, а й політичних, національних і міжособових відносин.

Серед усіх видів юридичної відповідальності чи не найменш дослідженою залишається політична відповідальність. Проблема навіть у тому, що для місцевого самоврядування наявність конкретних правових підстав не являється обов'язком територіальної громади достроково викликати депутата, припинити повноваження ради або голови відповідної територіальної громади.

Тому В. Куйбіда та Л. Смолова розглядають політичну відповідальність як «покладені на представницькі органи місцевого самоврядування територіальною громадою відповідно до закону обов'язки ефективно управляти її власністю, надавати якісні управлінські й соціальні послуги, виконувати взяті на себе передвиборчі зобов'язання та обіцянки, відстоювати її інтереси перед державою, у разі невиконання яких для цих органів настають негативні наслідки, спричинені юридично оформленими діями територіальної громади» [1, с. 151]. Ними, як бачимо, зроблений акцент на конкретних суб'єктах політичної відповідальності – представницьких органах місцевого самоврядування (місцевих радах) та стороні, перед якою вони несуть цю відповідальність – територіальній громаді.

Варта уваги й думка Т. Тарасенко, який стверджує, що політичну відповідальність варто розглядати як вид соціальної відповідальності [2, с. 136]. Це зумовлено тим, що у сучасній філософії соціальна відповідальність визначається як «загальне поняття, що характеризує міру відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, суспільним нормам і правовим законам» [3, с. 495]. З наведеного визначення зрозуміло, що політична відповідальність є суспільним відношенням залежності, згідно з якою поведінка особи, групи осіб або цілої держави має відповідати чітко визначеним вимогам. Таким чином, політична відповідальність – поняття вужче, ніж соціальна відповідальність, а отже, ми не вважаємо за доцільне стверджувати, що терміни є непов'язаними й протилежними за своїм змістом.

У юридичній енциклопедії за редакцією Ю. Шемшученка політична відповідальність тлумачиться як необхідний чинник політичної діяльності, який охоплює відразу декілька рівнів проблем: морально-психологічний стан

суб'єкта політики, заснований на розумінні сенсу та наслідків політичної діяльності, підґрунтям якої є політичні інтереси і потреби; політична свідомість; здатність до мобілізації політичної волі й визначення політичних цілей [4]. Політична відповідальність, окрім перерахованої, базується й на високій професійній компетентності, впевненості у правильності обраного політичного курсу, громадянському обов'язку і патріотизмі, відчутті причетності до прийнятих державою рішень, і що не менш важливо, їх сприйнятті жителями територіальних громад. До цього слід додати особисте сумління, яке межує з власними духовними цінностями, сприйняттям ідеологій та реальних дій суб'єктів політики, які як правило характеризуються: а) відповідністю чи невідповідністю обіцянок місцевих політичних лідерів їх реальній діяльності; б) відповідальністю цих політиків за вирішення проблем соціального захисту населення; в) відповідальністю місцевої політичної опозиції, яка неадекватними діями може завдати шкоди територіальній громаді; г) відповідальністю місцевих органів влади за реалізацію прав громадян тощо.

Механізм політичної відповідальності в системі місцевого самоврядування повинен являти собою взаємодію суб'єкта політичної відповідальності й політичних установ (інститутів), що мають право піддавати його діяльність політичній оцінці. Такими установами здебільшого можуть бути громадянське суспільство, ЗМІ, політична опозиція, світова спільнота тощо. Залучення такого типу відповідальності відбувається у формі громадського осуду поведінки суб'єкта влади і у більшості випадків не передбачає застосування щодо нього яких-небудь формалізованих санкцій [5, с. 180]. Якщо питання конституційної та муніципальної деліктоздатності депутатів і посадових осіб не викликають сумніву, то конституційна деліктоздатність людини і громадянина є дискусійною не тільки в юридичному, а й у політичному середовищі. В. Погорілко заперечував конституційну деліктоздатність. М. Баглай теж вважає, що на громадянина, якщо він не є посадовою особою, конституційно-правова відповідальність не розповсюджується [6, с. 32]. О. Батонов наголошує на тому, що така точка зору

суперечить чинному законодавству про вибори, адже окружна (територіальна) виборча комісія може прийняти рішення про відмову в реєстрації кандидата в депутати із зазначенням мотивів відмови. На користь конституційної деліктоздатності людини і громадянина свідчить і зарубіжний соціальний та політичний досвід. За конституцією Італійської Республіки ст. 43 «голосування є особистим та рівним, вільним і таємним... Його здійснення є громадянським боргом» [7, с. 112]. Щоправда в Італії покарання за порушення цього конституційного боргу – виключно моральне. В Австралії такому виборцю загрожує штраф, а в Греції та Туреччині навіть позбавлення волі [8, с. 373-374]. Конституційна та конституційно-правова відповідальність може бути спричинена й політичною діяльністю, яка за своїм змістом може перерости з політичної відповідальності в інші види відповідальності.

Порушення людиною конституційних обов'язків може бути підставою адміністративної, кримінальної або цивільної відповідальності в конституційному праві. Конституційна та конституційно-правова відповідальність може бути спричинена й політичною діяльністю, яка за своїм змістом може перерости з політичної відповідальності в інші види відповідальності. Щодо України, то можемо констатувати, що на сучасному етапі децентралізації влади питання конституційної, конституційно-правової та муніципально-правової відповідальності ще не розроблені, що в значній мірі пов'язано з невизначеністю юридичного статусу територіальних громад та звуженням їх функцій в умовах воєнного стану. Навіть за таких умов засоби стримування і протидії у побудові відносин між органами державної влади та місцевого самоврядування, які як і забезпечення відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування можливе шляхом прийняття закону про місцевий референдум.

В українській моделі місцевого самоврядування основними засобами реалізації політичної відповідальності є: 1) вибори депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів на місцевих виборах на основі загального, рівного й прямого виборчого права шляхом таємного голосування; 2) місцевий

референдум як форма прямої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення (Закон України «Про всеукраїнський і місцеві референдуми» втратив чинність у 2012 р., окремий закон про місцеві референдуми поки не прийнятий, однак ця норма закріплена в ст. 69 Конституції України) [9]; 3) відкликання з посади сільського, селищного, міського голови за народною ініціативою (ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») [10]; 4) відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою (ст. ст. 37-41 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад») [11]. Політична реформа призвела до зміни відповідальності депутата перед виборцями на відповідальність перед партією, але це не може компенсувати особисту відповідальність депутата перед громадою, бо свідоме чи не свідоме нехтування інтересами громади на користь політичної партії посилює протистояння між громадою і партією, яку він представляє [12, с. 472].

Відтак, місцеві вибори, референдум і відкликання за народною ініціативою є основними засобами забезпечення політичної відповідальності на місцевому рівні. Якщо перші дві форми інституціональних засобів її реалізації є традиційними, то відкликання за народною ініціативою можна розглядати як допоміжний засіб притягнення до політичної відповідальності названих суб'єктів у результаті втрати ними довіри та підтримки з боку жителів територіальної громади.

Припинення повноважень голів та депутатів відповідних місцевих рад за народною ініціативою, можливе шляхом прийняття відповідного рішення на місцевому референдумі.

До допоміжних засобів реалізації політичної відповідальності представницьких органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальною громадою є критика влади на цих суб'єктів; моніторинг і оцінка з боку громадськості їх діяльності з подальшим застосуванням засобів впливу на них.

Конституція України та профільне законодавство дозволяє нам назвати наступні суб'єкти відповідальності в місцевому самоврядуванні: територіальні

громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування, депутати, органи самоорганізації населення, місцеві політичні організації та громадські об'єднання, виборчі комісії, фізичні особи – члени територіальних громад тощо. Усі вони без винятку є суб'єктами муніципального права та муніципально-правових відносин, а отже можуть бути суб'єктами політичної відповідальності на рівні місцевого самоврядування. Особливий інтерес викликає питання узагальнення засобів реалізації цього виду відповідальності в муніципальному праві на основі виокремлення різних видів впливу на суб'єкти політичної відповідальності, зокрема через місцеві вибори, критику і протест, моніторинг і оцінювання. Що вимагає більш глибокого аналізу в конституційному праві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куйбіда В. С., Смолова Л. М. Відповідальність представницьких органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами: практичні аспекти реалізації. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 146-163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2015_1_14 (дата звернення: 30.10.2023).
2. Тарасенко Т. А. Політична відповідальність у системі місцевого самоврядування: управлінський аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4 (31). С. 136-143.
3. Шинкарук В. І., Бистрицький Є. К., Булатов М. О. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
4. Юридична енциклопедія : у 6 т. / гол. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Українська енциклопедія, 1998. Т. 2. 928 с.
5. Мельниченко В. І. Політична відповідальність публічно-владних інституцій у системі соціальної відповідальності. *Вісник Національної академії державного управління*. 2017. № 3. С. 11-26.
6. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Юридична відповідальність за порушення конституційного законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2001. № 1. С. 30-39.
7. Конституції держав Європи: в 3-т. Т. 2 / під. заг. ред. Л. А. Окунькова. М., 2001. 763 с.
8. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 512 с.
9. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/25> (дата звернення: 30.10.2023).
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 165 VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97> (дата звернення: 30.10.2023).
11. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 року № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/93-15> (дата звернення: 30.10.2023).
12. Кафарський В. І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації і діяльності. К.: Логос, 2008. 560 с.

Курилас В. В.,
*аспірант кафедри
конституційного права
та галузевих дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ДЕЛЕГУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Анотація. У матеріалі досліджується сучасний стан делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування в Україні. Автор акцентує увагу на важливості цього інституту для забезпечення балансу між діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. Аналіз законодавства України свідчить про його недосконалість у цій сфері. Зроблено висновок, що делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування має значний потенціал для підвищення ефективності управління на місцевому рівні. Удосконалення системи делегування повноважень потребує комплексного підходу, що включатиме законодавчі зміни, інституційні реформи та посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування.

Ключові слова: делегування повноважень, місцеве самоврядування, відповідальність, фінансування, контроль, децентралізація.

В умовах сучасних адміністративних реформ та постійної динаміки соціально-економічного розвитку країни, питання ефективної взаємодії між органи виконавчої влади та органами місцевого самоврядування набуває особливої актуальності. Одним із ключових аспектів цієї взаємодії є делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування, яке повинно сприяти підвищенню ефективності публічного адміністрування на регіональному та місцевому рівнях, а також забезпечити більшу відповідальність перед громадянами. Однак процес делегування повноважень супроводжується численними проблемами та викликами, які потребують ретельного аналізу та вирішення.

Загалом, інститут делегування повноважень є досить важливим для забезпечення рівноваги між діяльністю органів державної влади та місцевого

самоврядування, належного виконання покладених на державу обов'язків з урахуванням розвитку відповідних територій та з дотриманням балансу між інтересами держави та громад. Заклавши ідею субординації місцевого самоврядування та державної влади, законодавець закріпив ідею наділення державними повноваженнями органи місцевого самоврядування, зокрема і в спосіб делегування.

Варто почати з того, що у Законі України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» повноваження органів місцевого самоврядування поділяються на власні (самоврядні) та делеговані повноваження [1]. Однак цей закон не врегульовує питання про порядок делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування, не закріплює чіткий розподіл повноважень і відповідальності між органами державної влади та місцевого самоврядування.

Слід звернути увагу на те, що протягом незалежності України робилися декілька спроб на законодавчому рівні врегулювати ці питання. Зокрема, законопроект від 01 липня 2003 року № 3207-1 передбачав удосконалення системи місцевого самоврядування, в тому числі внесення зміни до статті 140 Конституції України та закріплення положення про встановлення законом розмежування повноважень між державою і місцевим самоврядуванням, підстави і порядок взаємного делегування повноважень [2]. Однак за висновком Конституційного суду України від 07 вересня 2005 року у справі № 1-16/2005 це положення не узгоджувалося «... з частиною третьою статті 143 Конституції України, в якій передбачено можливість надання, а не делегування законом органам місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади і зазначено, що держава фінансує здійснення цих повноважень» [3].

Про упорядкування делегування владних повноважень органів державної влади органам місцевого самоврядування йшла мова у законопроектах від 01.02.2008 № 1472 «Про порядок делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування» [4], від 15.02.2008 № 1472-1 «Про делеговані повноваження» [5]. Ці законопроекти містили положення про

принципи делегування повноважень, права і обов'язки суб'єктів делегування повноважень, особливості делегування повноважень, порядок і умови делегування повноважень, фінансове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення делегованих повноважень, а також контроль та відповідальність у сфері надання і здійснення делегованих повноважень, однак вони були відкликані 12 грудня 2012 року [4; 5].

Говорячи про делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування, слід також звернути увагу на питання відповідальності органів місцевого самоврядування у разі невиконання чи неналежного виконання делегованих повноважень, а також обставин, що виключають таку відповідальність.

Незважаючи на те, що у статті 76 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачена відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою за порушення ними Конституції або законів України [1], однак це питання чітко не окреслено, що і породжує виникнення різних проблем у практичному застосуванні законодавства. Наприклад, відсутність ефективних механізмів контролю за діяльністю місцевого самоврядування ускладнює виявлення порушень і застосування відповідальності. Тому відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою за порушення Конституції або законів України має бути чітко врегульована, щоб уникнути правової невизначеності та забезпечити ефективне виконання законів. Сьогодні ключовим аспектом є не лише визначення видів відповідальності, які можна застосувати до органів та посадових осіб місцевого самоврядування, встановлення чітких критеріїв та процедур застосування тієї чи іншої відповідальності, але й розробка та впровадження ефективних систем моніторингу та оцінки діяльності органів місцевого самоврядування під час реалізації делегованих повноважень.

Не можна залишати поза увагою і питання фінансування. Реформа децентралізація влади в Україні передбачала фінансову децентралізацію, що

включала в себе розподіл між різними рівнями влади фінансові джерела так, щоб регіони і уряд мали потужну фінансову базу для своєї діяльності, а держава здійснювала трансферти до місцевих бюджетів не тому, що вони не можуть профінансувати свої мінімальні потреби, а лише на виконання делегованих повноважень. Однак реалізація реформи фіскальної децентралізації в Україні мала ряд слабких місць, пов'язаних із забезпеченням фінансової самостійності органів місцевого самоврядування [6]. Сьогодні у проєктах місцевих бюджетах поділ видатків на власні та делеговані повноваження не здійснюється, тому, як свідчить практика, більш ніж половина коштів з бюджету, йде саме на виконання делегованих повноважень. Зокрема, у фінальному звіті в рамках Програми «U-LEAD з Європою», де проведено оцінку якості організації управління фінансами в 10 ОТГ, продемонстровано значну частку в бюджетних надходженнях ОТГ офіційних трансфертів із державного бюджету, виділене державою на виконання громадами делегованих повноважень [7]. З цього приводу влучно зазначають А. Корбутяк і Н. Я. Сокровольська, що «.. величезні проблеми відбуваються з фінансуванням повноважень, де новостворені ОТГ не можуть ще повністю самофінансуватися, а державні дотації та субвенції не покриватимуть всіх видатків місцевих бюджетів» [8]. Ці факти знаходять своє відображення А звідси слідує, що фактично механізми фінансування є доволі неструктуризованими та недостатніми для виконання всіх передбачених повноважень і важливим залишається забезпечити чіткий поділ видатків на власні та делеговані повноваження, а також встановити баланс між фінансовою самостійністю органів місцевого самоврядування та необхідністю державної підтримки для виконання делегованих повноважень.

Подібна ситуація прослідковується з питанням матеріальних та фінансових засобів, необхідних для виконання делегованих повноважень. З цього приводу А. Онупрієнко акцентувала на важливості забезпечення пропорційності та адекватності цих ресурсів для виконання делегованих повноважень органами місцевого самоврядування, зазначаючи, що «...при

передачі матеріальних і фінансових засобів для здійснення органами місцевого самоврядування окремих державних повноважень важливо враховувати їх домірність переданим повноваженням і їх достатність для реалізації даних повноважень» [9]. Ця позиція підкреслює необхідність врахування стандартів, що містяться в Європейській хартії місцевого самоврядування.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування супроводжується наявністю численних проблем та викликів, що вимагають комплексного підходу до їх вирішення. Це передбачає не лише удосконалення нормативно-правової бази, але й впровадження ефективних механізмів моніторингу та контролю за реалізації делегованих повноважень, а також забезпечення адекватного фінансування і матеріально-технічної підтримки. При цьому особливу увагу слід приділити встановленню чіткого розподілу повноважень і відповідальності між органами державної влади та місцевого самоврядування, а також удосконалення порядку делегування повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про внесення змін до Конституції України: проєкт закону від 01.07.2003 № 3207 - 1. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=15410
3. Висновок Конституційного суду України від 07 вересня 2005 року у справі № 1-16/2005 за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проєкту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 140, 141, 142, 143 Конституції України). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/357>
4. Про порядок делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: проєкт закону від 01.02.2008 № 1472. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1472&skl=7
5. Про делегування повноважень: проєкт Закону від 15.02.2008 № 1472-1. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31736
6. Teremetskyi V., Solyannik K., Zakomorna K., Poproshaieva O., Yakovchuk Ya. Fiscal decentralization of Ukraine: search for new approaches for the development of local self-government. *Financial And Credit Activity: Problems Of Theory And Practice*. 2021. № 37, Vol. 2. с.180-189. doi: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.229957>
7. Результати оцінки системи управління фінансами в об'єднаних територіальних громадах: фінальний звіт. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/479/10_AHs_assessment_final_report.pdf

8. Корбутяк А. Г., Сокровольська Н. Я. Фінансування повноважень органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2018. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.11.102

9. Онупрієнко А. Делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування: проблемні питання. 2013. 12 берез. URL: <http://fmd.kh.ua/articles/deleguvannya-derzhavnih-povnovazhen-organam-mistsevogo-samovryaduvannya-problemni-pitannya.html>

УДК 340.004.67

Левчук А. О.,
*здобувач вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Науковий керівник: **Кубай О. В.**
*старший викладач
кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЕЛЕКТРОНИХ РЕЄСТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У цій роботі досліджуються особливості боротьби з цифровим шахрайством в умовах воєнного стану в Україні. Автор стверджує, що війна в інформаційному просторі може завдати не меншої шкоди, аніж війна на полі бою. В роботі проаналізовані нові види шахрайства, які з'явилися в Україні після початку війни, а також методи боротьби з ними. Автор пропонує наступні методи боротьби з цифровим шахрайством, зокрема моніторинг та реагування, кіберзахист військових систем, розробка та впровадження національної кіберстратегії. Автор також наводить приклади шахрайських схем, які використовуються в Україні під час війни.

Ключові слова: цифрове шахрайство, війна, кібербезпека, кіберстратегії

Активний розвиток держави у різних сферах, змушує оцифровування документів, баз, реєстрів для швидшого пошуку даних. Електронні реєстри,

завдяки швидкому розвитку технологій і автоматизації, стали необхідною складовою сучасного суспільства. Вони відіграють важливу роль у введенні обліку, зберіганні і обробці даних, яке має величезне значення в сталому функціюванні державних та комерційних структур. Але коли в країні війна, під загрозу знищення потрапляє все, тому робота електронних реєстрів може піддаватися серйозним викликам і потребує особливого підходу.

Умови воєнного стану характеризуються підвищеним рівнем загрози для безпеки держави і життя її громадян, стабільності державотворчих процесів у ній. В такій ситуації важливо забезпечити безперебійну роботу ключових систем та інфраструктури, у тому числі електронних баз даних. В таких умовах державні та приватні електронні реєстри стають цілями підвищеного ризику, що може перервати безперебійну роботу у зберіганні та обмінні даних.

Перші атаки на інформаційні системи приватних підприємств та державні установи України фіксували під час масових протестів в 2013 році. Російсько-українська кібервійна стала першим конфліктом в кіберпросторі, коли була здійснена атака на енергосистему з виведенням її з ладу [1].

Мета дослідження – визначити зміст поняття «електронні реєстри», «кібервійна», також проаналізувати особливості роботи електронних реєстрів в умовах війни з Російською Федерацією.

Варто зауважити, що проблема безпечного доступу до державних реєстрів, а саме з хмарних сервісів, та доступу до них з сторонніх персональних комп'ютерів, доволі серйозна проблема.

У межах ООН вперше визначення кібервійни було надано в резолюції Ради Безпеки № 1113 (2011) від 05.03.2011. Відповідно, кібервійна – це використання комп'ютерів чи цифрових медіа урядом або з явного відома чи згоди цього уряду проти іншої нації чи приватної власності в державі. інше, включаючи навмисний доступ, блокування даних або завдання шкоди. до цифрової та цифровокерованої інфраструктури. А також виробництво та розповсюдження пристроїв, які можуть бути використані для унеможливлення внутрішніх операцій [4].

З метою збереження цілісності та безпеки інформації, запобігання несанкціонованому втручанню та спотворенню даних, а також уникнення випадків рейдерства, Міністерство юстиції України ДП «Національні інформаційні системи» призупинили дію державного реєстру і керовані бази даних з боку держави.

Зокрема, з 24 лютого було повністю було припинено функціонування таких реєстрів (перелік не є вичерпним):

Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (ДРРПНМ), в якому фіксуються всі дії щодо нерухомого майна;

Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань (ЄДРЮОФОПГФ), який містить інформацію та в якому проводяться всі реєстраційні дії щодо бізнесу;

Автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) та Єдиного реєстру боржників (ЄРБ), в яких фіксуються всі виконавчі дії та складаються документи виконавчого провадження;

Державного реєстру обтяжень рухомого майна (ДРОРМ), в якому фіксуються обмеження щодо розпорядження рухомим майном фізичних та юридичних осіб;

Державного реєстру актів цивільного стану (ДРАЦС), в якому міститься інформації про державну реєстрацію шлюбу, народження, смерті тощо;

Електронного реєстру апостилів (ЕРА)[2].

Відповідно до статті 64 Конституції під час дії воєнного стану можуть бути обмежені деякі конституційні права і свободи громадян, у тому числі право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації в будь-який спосіб [3].

Доступ до інформації в умовах воєнного стану може бути обмежений, насамперед, для захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності держави.

Водночас право громадян на звернення до владних суб'єктів та отримання зворотного зв'язку не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану.

Електронні реєстри в умовах воєнного стану можуть бути важливим інструментом для забезпечення безпеки і контролю влади над об'єктами, ресурсами та населенням. Наприклад, вони можуть бути використані для обліку та розподілу гуманітарної допомоги, визначення місцезнаходження військових частин, а також для управління важливою інфраструктурою, наприклад, енергетичними об'єктами або транспортною системою.

Проте, при впровадженні електронних реєстрів в умовах воєнного стану, виникають питання забезпечення конфіденційності та захисту особистих даних громадян. Це особливо важливо в контексті воєнного конфлікту, коли можливі порушення прав людини та зловживання владою. Треба вдосконалювати правовий фреймворк для захисту особистої інформації та регулювання доступу до цих реєстрів з метою запобігання можливим зловживанням.

Крім того, важливо враховувати, що використання електронних реєстрів може суттєво полегшити ведення обліку та статистики щодо втрат та руху військ, що є важливим для розрахунку компенсацій та визначення потреб в ресурсах. Загалом, робота електронних реєстрів в умовах воєнного стану є складною проблемою, яка вимагає балансу між потребами держави в забезпеченні безпеки і правами громадян. Необхідно розвивати правовий фреймворк та технологічні засоби, щоб забезпечити ефективну роботу електронних реєстрів, а водночас гарантувати захист особистих даних та прав людини у найскладніших умовах воєнного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. John E Dunn (7.03.2014). Invisible Russian cyberweapon stalked US and Ukraine since 2005.
2. Державні реєстри в умовах воєнного стану: що і як працює URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/bankruptcy-and-restructuring/derzhavni-reyestri-v-umovah-voyennogo-stanu-yak-i-shho-pratsyuye/> (дата звернення: 10.03.2024).

3. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

4. UN Security Council, Resolution 1113 (2011), 5 March 2011.

5. Про інформацію Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 48. с. 650. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 10.03.2024).

УДК 342

Маркуц С. О.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

ОРГАНИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОКРУЖНИХ СУДІВ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Дослідницька увага зосереджена на адміністративній юстиції й адміністративних судах. Наголошено, що одним з важливих здобутків розбудови національної системи судів є адміністративні суди, які стали інституційним вираженням адміністративної юстиції. Водночас, важливість адміністративної юстиції й адміністративних судів підтверджується не лише їхньою роллю у правовій системі України, але й наполяганням міжнародних партнерів, таких як МВФ, на створенні окремого Адміністративного суду. У зв'язку з цим актуалізується проблематика виявлення проблем і перспектив розвитку правозастосовчої діяльності органів адміністративних окружних судів.

Ключові слова: адміністративна юстиція, адміністративне судочинство, органи адміністративних окружних судів, судоустрій.

Нині в юридичній науці визнаним є той факт, що сучасна система судоустрою є результатом багатьох судово-правових реформ, що обумовлювалися пошуком її оптимальної моделі, необхідністю забезпечити якість правосуддя та доступ до нього [1]. При цьому поява саме адміністративних судів стала результатом усвідомлення важливості адміністративної юстиції для правової системи незалежної України. Нині адміністративна юстиція і адміністративні суди як її інституційне вираження вважаються важливим результатом державотворчих процесів в Україні. «Виокремлення публічно-правових спорів як самостійного напрямку реалізації

судової юрисдикції та формування адаптованого для їх розгляду виду судового провадження стало одним із найважливіших кроків у розбудові України як правової соціальної держави» [2, с. 24].

Важливість адміністративної юстиції й адміністративних судів доводить і той факт, що Міжнародний валютний фонд задля виділення Україні нових фінансових траншів наполягає на створенні нового Адміністративного суду для розгляду справ проти національних державних органів, що сприятиме передбачуваності вирішення спорів для бізнесу.

МВФ наполягає, що незважаючи на складні обставини війни, українська влада повинна продовжувати розвивати досягнуті успіхи в реформах управління, а створення нового Адміністративного суду для розгляду справ проти національних державних органів сприятиме незалежності судової системи та передбачуваності вирішення спорів для бізнесу. При цьому, західні партнери, зокрема і уряд США, має на увазі створення окремого Адміністративного суду для розгляду справ проти НАБУ, НАЗК і Національного банку України [3]. Відповідна пропозиція була заявлена у грудні 2023 року, а вже у лютому 2024 з'явилося повідомлення, що Міністерство юстиції України має до березня 2024 року забезпечити розробку і подання до Кабінету Міністрів законопроекту про Вищий адміністративний суд. Про це йдеться у Плані пріоритетних дій Уряду на 2024 рік, який затверджено розпорядженням від 16 лютого 2024 р. №137-р. [4]. У відповідному законопроекті планується визначити засади організації та діяльності Вищого адміністративного суду, вимог до суддів відповідного суду та гарантій їхньої діяльності для забезпечення високого рівня судового розгляду адміністративних справ, учасниками яких виступатимуть суб'єкти владних повноважень, повноваження яких поширюються на всю територію України.

Іншим напрямом реформування системи адміністративних судів є автономізація таких судів, тобто утворення самостійної системи адміністративних судів, про що говорять як в академічному середовищі [5], так і експерти Дослідницької служби Верховної Ради України [6]. Зокрема, у

«Концепції реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя» пропонується виокремити ланку адміністративних судів як таку, що є автономною у загальній системі судів України. Відповідні зміни у системі судоустрою дозволять зосередити розгляд усіх справ адміністративної юрисдикції у спеціалізованих (окружних) адміністративних судах, що сприятиме підвищенню якості судочинства у цій юрисдикції [5].

Перспектива таких перетворень у судовій системі актуалізує увагу до власне органів адміністративних окружних судів, зокрема їхньої правозастосовчої діяльності

Відзначимо, що типово до органів адміністративних окружних судів можна віднести: 1) голову суду, який обирається зборами суддів шляхом таємного голосування строком на три роки; 2) заступників голови суду, які також обираються зборами суддів шляхом таємного голосування строком на три роки; 3) апарат окружного адміністративного очолюваний керівником апарату, який має двох заступників; 4) патронатна служба, до якої входять помічники суддів. Очевидно, що у кожному зазначеному випадку має місце специфічна правозастосовча діяльність, що спрямована на забезпечення належного функціонування суду й якісне судочинство. Теоретико-правова характеристика правозастосовчої діяльності вказаних органів адміністративних окружних судів стане предметом наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

8. Орленко А. І. До питання періодизації історії розвитку адміністративних судів в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 2. С. 120–124.
9. Сало А. Співвідповідач у адміністративному процесі (процесуальна співучасть): дис. на здобуття ступеня доктора філософії: 081. Львів, 2020. 249 с.
10. МВФ: створення нового Адміністративного суду для розгляду справ проти державних органів сприятиме вирішенню спорів бізнесу. Судово-юридична газета, 16.12.2023. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/293515-minyust-dolzhen-podat-zakonoproekt-o-sozdanii-vysshego-administrativnogo-suda-do-marta-plan-deystviy-kabmina> (дата звернення 73.03.2024).
11. Мін'юст має подати законопроект про створення Вищого адміністративного суду до березня, – План дій Кабміну. Судово-юридична газета, 19.02.2024. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/293515-minyust-dolzhen-podat-zakonoproekt-o-sozdanii-vysshego-administrativnogo-suda-do-marta-plan-deystviy-kabmina> (дата звернення 73.03.2024).

12. Борякіна В. В. Гарантії доступу до адміністративного судочинства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 30. С. 70–77.

13. Дослідницька служба Верховної Ради оприлюднила Концепцію реформування системи судів. Судово-юридична газета, 14 липня 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/275936-issledovatel'skaya-sluzhba-verkhovnoy-rady-obnarodovala-kontseptsuyu-reformirovaniya-sistemy-sudov> (дата звернення: 20.07.2023).

УДК 342

Матвієнко О. В.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Відсутність чіткого нормативного визначення поняття «нотаріальна діяльність» призводить до проблем у правозастосуванні та розумінні сутності нотаріату. Означена колізія відома вже довгий час і є парадоксальною, зважаючи на те, що нотаріальна діяльність регулюється державою, а розуміння сутності нотаріальної діяльності є важливим для ефективного функціонування нотаріату та зміцнення суспільної довіри до нього. Отже, подальші дослідження мають бути спрямовані на конкретизацію нотаріальних дій та суб'єктів, уповноважених їх вчиняти.

Ключові слова: нотаріальна діяльність, нотаріус, правове регулювання, принцип нотаріальної діяльності, державна правова політика.

Нотаріальна діяльність і відповідне їй поняття вже довгий час знаходиться у центрі наукової уваги. Очевидно це пов'язано з тим фактом, що означене поняття не має чіткого нормативного визначення, навіть попри вживаність вказаного поняття, у тому числі у нормативно-правових актах (постановах Кабінету Міністрів України, наказах Міністерства юстиції України, ухвалах Верховного суду). Зрештою поняття «нотаріальна діяльність» неодноразово виживається у профільному законі – Законі України «Про нотаріат».

Зокрема у ст. 2 цього Закону вказано, що Державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності», а у ст. 3 визначено, що нотаріус – «це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» [1].

Водночас, у ст. 13 Закону України «Про нотаріат» законодавець застосовує поняття «нотаріальна діяльність» у контексті трактування поняття «нотаріальний округ», що визначено як «територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність», «нотаріальна діяльність відповідних нотаріусів повинна бути зареєстрована в цьому нотаріальному окрузі», «нотаріус не вправі здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу» [1].

Зрештою, дослідниками поняття «нотаріальна діяльність» зазначається, що вказане поняття у Законі України «Про нотаріат» використовується 24 рази при визначенні основоположних характеристик реалізації нотаріальної функції. Втім вже факт звернення до поняття «нотаріальна діяльність» у згаданих нами статтях є вагомим аргументом на користь наукової уваги до явища нотаріальної діяльності. Крім цього вважаємо, що розуміння сутності нотаріальної діяльності (1) підвищує ефективність роботи самих нотаріусів й загалом системи нотаріату, а також (2) сприяє зміцненню суспільної довіри як і до вказаної правової інституції, і загалом до правової системи держави.

Відзначимо, що, попри ті виклики, що нині постали перед українською державою – передусім, маємо на увазі російську агресію, не втрачає актуальності реформа національного нотаріату, зокрема з метою його адаптації до стандартів Європейського Союзу. До того ж, на думку дослідників, «реформування нотаріату – процес перманентний, так чи інакше пов'язаний майже з усіма реформами, які постійно відбуваються в нашій країні. Сфера

нотаріату безпосередньо стосується приватної власності, яка завжди особливо турбує керівництво держави, адже саме приватна власність є однією з основ економіки» [2].

Отож цілком зрозуміло, чому діяльність державних та приватних нотаріусів чітко регульована державою та передбачає дотримання ключових принципів: неупередженості; незалежності; дотримання Конституції та законів України, міжнародних актів, правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування, ухвалених у межах їхньої компетенції; збереження нотаріальної таємниці; чіткого дотримання алгоритмів вчинення нотаріальних дій, встановлених державою; заборони використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб тощо [3]. При цьому розвиток нотаріальної діяльності прямо узалежнений від державної політики у нотаріальній сфері, а також детермінований покладеними державою на органи нотаріату повноваженнями як щодо вчинення нотаріальних дій, так і інших дій визначених чинним законодавством.

Щодо теоретичних підходів до розуміння поняття «нотаріальна діяльність», то досі у спеціальній літературі утвердилося уявлення про нотаріальну діяльність як комплексне явище, що включає вчинення нотаріальних дій, що спрямовані на посвідчення як фактів, так і прав, що мають юридичне значення з метою надання їм юридичної вірогідності [4]. Нотаріальна діяльність також потрактовується «як сукупність відповідних дій, кожна з яких підпорядковується приватним цілям, які виділяються із загальної суспільної цілі, що визначена наявністю відповідного публічного інтересу в її існування і здійсненні» [5]. З означеного походить, що зрозуміти сутність такого правового явища як нотаріальна діяльність можливо лише через конкретизацію відповідних дій, що їх можуть здійснювати нотаріуси та суб'єкти, що уповноважені на відповідні дії чинним законодавством. Це і стане предметом нашої подальшої дослідницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 7.03.2024).
2. Денисяк Н. М. Реформування інституту нотаріату в сучасних умовах євроінтеграції. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 547– 551.
3. Апалькова І. С. Нотаріат в Україні: становлення та запровадження цифрових технологій. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2021. №2 (16). С. 27–32.
4. Долинська М. С. До питання становлення науки про нотаріальну діяльність в Україні. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIX Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 22-23 жовтня 2022 р.* / Уклад. Джурак Л. М. Луцьк: «Завжди Поруч», 2022. С. 50–51.
5. Фріс І. П. До поняття нотаріальної діяльності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 33. С. 44–51.

УДК 342

Оксимчук А. О.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

ПОНЯТТЯ «ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ»: ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАНЬ

Анотація. Досліджується поняття «податкова політика» з урахуванням різних підходів до його трактування. Визначається, що податкова політика є видом державної політики, а її впровадження та забезпечення визначає зміст діяльності державних органів у бюджетно-податковій сфері. Автори також наголошують на підходах Європейського Союзу до змісту податкової політики. Визначається, що податкову політику можливо розглядати як законодавчо визначену діяльність уповноважених суб'єктів щодо впорядкування та адміністративного супроводу фіскальних процесів між державою, бізнесом і громадянами.

Ключові слова: податкова політика, суб'єкти податкової політики, адміністративно-правові засади.

У межах загальної теми, що обрана нами для наукового опрацювання – «Адміністративно-правові засади реалізації податкової політики в умовах воєнного стану», спеціальної уваги потребує явище податкової політики й відповідне йому поняття. Пропонуємо певні міркування й спостереження щодо

особливостей трактувань цього поняття, що їх вдалося засувати за результатами опрацювання наукової літератури за обраною темою.

Відправною тезою для нашого дослідження є твердження, що «будь-якій країні державні органи розробляють, приймають закони, розподіляють ресурси та повноваження, що у результаті і формує державну політику, яка стосується усіх сфер суспільного життя» [1, с. 101]. Очевидно, що це твердження справедливо поширити і на державні органи, що уповноважені формувати й реалізувати державну податкову політику.

Принагідно відзначимо, до таких органів логічно віднести Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України й Державну податкову службу.

Зокрема відповідно до чинної Конституції, Верховна Рада України ухвалює закони, затверджує Державний бюджет України (ст. 85 Основного закону). Кабінет Міністрів України забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики (ст. 116 Основного закону) [2].

Своєю чергою, відповідно до п. 3 Положення «Про Міністерство фінансів України» вказане міністерство забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової політики, а також державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства [3]. Зрештою, Державна податкова служба України, відповідно до урядового положення, є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику [3].

Наведений перелік не лише ілюструє, хто є суб'єктом державної податкової політики, але й засвідчує важливість і вживаність поняття «податкова політика». Водночас нормативного визначення вказаного поняття нам виявити не вдалося. Лише на сайті Міністерства фінансів України державна податкова політика потрактовується як «діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави» .

Дослідники, що аналізували явище податкової політики – А. Марущак і У. Олексій, зауважують, що нині відсутня єдність думок вчених щодо визначення цього явища і фактично є чотири основні позиції з цього приводу: 1) податкова політика розглядається у широкому значенні як системне поняття, певну сукупність усіх засобів і способів її здійснення; 2) податкова політика характеризується як вид державної і, відповідно, діяльність державних органів щодо її впровадження та забезпечення; 3) податкова політика трактується як частина бюджетно-податкової; 4) податкова політика й фінансова ототожнюються [2].

З означених підходів поділяємо бачення податкової політики як виду державної, впровадження та забезпечення якої визначає зміст діяльності державних органів у бюджетно-податковій сфері. Нашу позицію мотивуємо фактичним трактуванням податкової політики у вище згаданих нормативно-правових актах, що визначають зміст діяльності суб'єктів національної податкової політики.

Водночас, варто звернути увагу на підходи Європейського союзу щодо змісту податкової політики. Від моменту заснування й упродовж свого становлення євроінтеграційне об'єднання прагнуло вибудувати надійну, ефективну та справедливую систему оподаткування, яка підтримуватиме економічне зростання в усіх державах-членах. Водночас, інститути Євросоюзу прагнуть боротися з агресивним ухиленням від сплати податків, гармонізувати оподаткування в державах-членах ЄС і зменшити адміністративне навантаження на багатонаціональні організації та податкові юрисдикції. Відповідні концептуальні підходи знайшли своє відображення у принципах, законах, інструментах їхньої реалізації (методах і засобах впливу на суб'єктів податкових відносин), що практикуються у державах-членах ЄС. За великим рахунком, податкову політику можливо розглядати як законодавчо визначену діяльність уповноважених суб'єктів щодо впорядкування та адміністративного супроводу фінансових процесів між державою, бізнесом і громадянами.

Позначені особливості трактування явища податкової політики будуть враховані нами у подальших дослідженнях, зокрема, щодо визначення адміністративно-правових засад реалізації національної податкової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марущак А., Олексій У. Науково-нормативні підходи до визначення податкової політики. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 101–107.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Про Міністерство фінансів України : Положення Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1837. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npras/61851764> (дата звернення: 25.02.2024).
4. Про Державну податкову службу України : Положення Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. Урядовий портал. URL : <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/pologennya/> (дата звернення: 25.02.2024).
5. Податкова політика. Міністерство фінансів України. Урядовий портал. URL : <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy> (дата звернення: 25.02.2024).

УДК 342

Павлюк Н. С.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ЯК СФЕРА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГРОМАД

Анотація. Дослідження розкриває повноваження територіальних громад України щодо соціально-економічного та культурного розвитку, визначені Конституцією та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні". Наголошується, що територіальні громади України мають значні повноваження щодо забезпечення соціально-економічного та культурного розвитку своїх територій. В умовах війни ці повноваження набувають особливої ваги, адже громади беруть на себе відповідальність за вирішення нагальних проблем життєдіяльності населення.

Ключові слова: територіальна громада, місцеве самоврядування, соціально-економічний розвиток, культурний розвиток, війна.

Конституції України у ст. 140 закріплено правосуб'єктність територіальної громади, що полягає у належному їй праві на здійснення місцевого самоврядування, що реалізується шляхом самостійного вирішення громадою питань місцевого значення у межах Конституції і законів України [1]. При цьому, нині громаду прийнято трактувати як суб'єкта місцевого самоврядування, який володіє правом і реальною здатністю до діяльності на основі реалізації наданої компетенції щодо вирішення питань місцевого значення [2].

Своєю чергою, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» у Глава 1. «Повноваження сільських, селищних, міських рад» до виключної компетенції сільських, селищних і міських рад відносить затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць (ст. 26) [3]. Така позиція законодавця може трактуватися як визнання особливого значення соціально-економічного та культурного розвитку та віднесення відповідних питань до сфери відповідальності громад.

Така постановка питання підтверджується наявністю у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» ст. 27. «Повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку». Прикметно, що вказана стаття відносить до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад як власні (самоврядні) повноваження так і делеговані повноваження.

Серед власних (самоврядних) повноважень акцентуємо увагу на такі позиції: 1) підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм; 2) забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; 3) забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління соціально-економічним і культурним розвитком відповідної території; 4) подання до

районних, обласних рад необхідних показників та внесення пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, а також до планів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, з питань, пов'язаних із соціально-економічним та культурним розвитком території, задоволенням потреб населення; 5) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку територіальних громад [3].

Своєю чергою до делегованих повноважень у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» віднесено, серед іншого, розгляд і узгодження планів підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки.

Водночас, специфіка поточної ситуації вносить корективи у завдання місцевих влад. Зважаючи на складну економічну та безпекову ситуацію в умовах війни, що триває в Україні громади здебільшого опікуються безпековими питаннями, проблематикою забезпечення першочергових потреб мешканців громади, розв'язання гострих соціальних проблем, що виникли через війну. При цьому, громади розробляють здебільшого програми соціально-економічного розвитку і як правило на короткостроковий період виходячи із загальної оцінки соціально-економічної ситуації, наявних матеріально-технічних ресурсів та фінансових можливостей. Пріоритетними к таких документа є питання підвищення безпеки та якості життя громади і екологія; розвиток малого та середнього бізнесу у громаді; енергоефективність, енергозбереження.

Зрештою, констатуємо, що сукупно згадані норми чинного національного законодавства у сфері місцевого самоврядування створюють передумови для реальної здатності громади до діяльності щодо забезпечення сталого соціально-економічного розвитку з розбудовою й використанням сучасної інфраструктури, а також задля забезпечення гідного рівня добробуту кожного

громадянина як свідчення ефективного розвитку спроможної територіальної громади. Відчутним наслідком процесів децентралізації в Україні, що в активній фазі відбувалися до початку масштабної російсько агресії, можна вважати функціональну трансформацію громад. Зокрема, очевидним є їхнє перетворення з об'єктів державної регіональної політики в активних її суб'єктів. В означеному статусі й достатніми ресурсами громади повною мірою здатні нести відповідальність, зокрема, щодо питань соціально-економічного та культурного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
2. Попрошаєва О. А., Шулепова О. О. Характеристика правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 101–105.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2024).

УДК 342

Прилепа В. В.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

СТАРОСТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРАВОВИЙ СТАТУС

Анотація. Досліджується правовий статус старости територіальних громад в Україні. Проаналізоване законодавство, що регулює діяльність старост, а також надано характеристику їх повноважень. Наголошується, що староста є посадовою особою місцевого самоврядування, яка виконує посередницькі та комунікативні функції між місцевою самоврядною владою та мешканцями старостинських округів. Разом з тим, автор зазначає, що правовий статус старости не є досконалим і потребує вдосконалення, зокрема чіткого визначення відповідальності та механізмів припинення повноважень.

Ключові слова: децентралізація, місцеве самоврядування, староста, повноваження, відповідальність.

Однією з успішних реформ минулого десятиліття, що відбулася в Україні прийнято вважати реформу децентралізації. Розпочата у 2014 році вказана реформа спрямована на посилення місцевого самоврядування; забезпечення гарантій наділення місцевого самоврядування достатніми повноваженнями та ресурсами; передачу «на місця» максимальної кількості повноважень, які органи місцевого самоврядування здатні виконати; розвиток територіальних громад, зокрема їхньої спроможності самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. При цьому серед новацій реформи децентралізації варто виокремити появу такого елемента системно-структурної організації українського місцевого самоврядування як староста.

За час існування інституту старости (з 2015 р.) йому не бракувало уваги науковців і практиків сфери місцевого самоврядування. Між тим, як відзначають експерти «діяльність старост є настільки різнобічною, що щоб здійснювати її далеко не достатнім є звертатися, наприклад до одного профільного Закону, яким для старост є Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні»» [1]. В означеній ситуації не втрачає актуальності і звернення до теми правового статусу старости територіальних громад.

Відзначимо, що нині прийнято вважати, що «основною ознакою посадової особи є наявність адміністративної лінійної влади, що уповноважує її на вчинення організаційно-розпорядчих функцій і службових юридичних дій» [2, с. 186]. В широкому розумінні посадові особи є «окремою категорією визначеною посадою державної служби, передбаченої штатним розписом та наділені відповідними посадовими повноваженнями державно-владного та організаційно-правового спрямування», а у вузькому розумінні до посадови

осіб відносять службовців, які здійснюють «державно-владні повноваження, що визначаються компетенцією і службовою діяльністю» [3, с. 67]. З означеного походить, що порушуючи тему правового статусу старости територіальних громад необхідно з'ясувати до якої сфери публічного амністування належать старости, в який спосіб обіймають свої посади, якими повноваженнями державно-владного та організаційно-правового спрямування наділені.

Відзначимо, що відповідно до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2001 р.) посадами в органах місцевого самоврядування є «посади, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України» (ст. 3 [4]). Своєю чергою, ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування» (1997 р.) визначає, що староста затверджується місцевою радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного голови місцевої ради, що вноситься за результатами громадського обговорення (інших форм консультацій з громадськістю), проведеного у межах відповідного старостинського округу [4]. Зауважимо, що кандидатура старости вноситься на громадське обговорення місцевим головою і у разі позитивного проходження процедури обговорення й затвердження місцевою радою староста працює на постійній основі в апараті відповідної ради та її виконавчого комітету, а в разі обрання членом цього виконавчого комітету – у виконавчому комітеті ради. Отже є усі підстави вважати старосту посадовою особою місцевого самоврядування.

Розглянемо, якими повноваженнями державно-владного та організаційно-правового спрямування наділені старости. Відповідь на це питання надає п. 5 ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування» (1997 р.). Загалом перелік повноважень складається з 12 підпунктів серед яких виокремимо: 1) представництво інтересів жителів відповідного старостинського округу у виконавчих органах місцевих рад; 2) участь у пленарних засіданнях місцевих рад відповідного рівня і у засіданнях виконавчого комітету цих рад; 3) надає

адміністративні послуги та/або виконує окремі завдання адміністратора центру надання адміністративних послуг (за рішенням місцевої ради); 4) бере участь в організації виконання рішень місцевої ради відповідного рівня, її виконавчого комітету, розпоряджень місцевого голови та у здійсненні контролю за їх виконанням; 5) бере участь у підготовці пропозицій до проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу; 6) бере участь у здійсненні контролю за використанням об'єктів комунальної власності, розташованих на території відповідного старостинського округу; 7) бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного старостинського округу та інформує місцевого голову, виконавчі органи місцевої ради про результати такого контролю; 8) здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та іншими законами України [5]. Аналіз повноважень старости надає підстави стверджувати, що староста виконує свого роду «посередницькі» функції або комунікативні – між місцевою радою, її головою та виконавчим комітетом з одного боку, і мешканцями – з іншого. Водночас, ані Закон України «Про місцеве самоврядування», ані Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» не містить норм про відповідальність старости перед місцевою радою, її головою та виконавчим комітетом з одного боку, і мешканцями – з іншого. Неунормованим є і питання припинення повноважень старости (в тому числі достроково), хоча очевидно, що можуть виникати певні колізії (і навіть критичні за змістом) між старостою і згаданими суб'єктами муніципально-правових відносин. Усе це проблематизує правовий статус старости й потребує відповідного опрацювання, чому будуть присвячені наші нові дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статус та повноваження старости: посібник для старост старостинських округів. ОБСЄ в Україні, Міністерство розвитку громад та територій України. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/523790.pdf> (дата звернення 5.03.2024).
2. Падалко Г. В. Конституційно-правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування в Україні. *Держава і право*. 2012. Вип. 55. С. 184–190.

3. Соболь Є. Ю., Михайлов О. В. Адміністративно-правовий статус посадових осіб як суб'єктів агропромислового комплексу України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 7. С. 66–69.

4. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#n23> (дата звернення 5.03.2024).

5. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 5.03.2024).

УДК 368 (477)

Савченко Р. А.,
аспірант
Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Мамутова»
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Цибенко О. В.,
адвокат
Адвокатського об'єднання
«Юридична консультація № 2
Шевченківського району міста Києва»
м. Київ, Україна

Тищенко М. В.,
аспірант Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака,
Національна академія правових наук України,
м. Київ, Україна

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ

Анотація: Сучасний етап розвитку медичного страхування в Україні характеризується пошуком оптимальних моделей фінансування та організації надання медичних послуг. В наукових тезах розглянуто дискусійні аспекти медичного страхування, зокрема, його вплив на доступність та якість медичної допомоги, підстава відповідальності медичного закладу та страхового випадку, досудовий порядок встановлення страхового випадку, функції і повноваження МОЗ України в цій системі, а також важливість вивчення зарубіжного досвіду запровадження обов'язкового страхування відповідальності закладів охорони здоров'я.

Ключові слова: медичне страхування, страховий випадок, заклад охорони здоров'я, медичні послуги, відповідальність.

Медичне страхування є важливим елементом системи охорони здоров'я будь-якої країни, воно спрямоване на забезпечення доступу громадян до якісних медичних послуг без необхідності здійснення значних витрат з власної кишені. В Україні тема медичного страхування є особливо актуальною в контексті триваючої реформи системи охорони здоров'я та пошуку ефективних моделей фінансування медичних послуг. Недоліками медичного страхування і досі залишаються його дуальний характер (обов'язкове і добровільне), а також незавершеність медичної реформи [1, с. 201]. Підтвердженням цього є триваючі численні дискурси щодо доцільності запровадження системи медичного страхування [2, с. 488].

Сучасний етап розвитку медичного страхування в Україні характеризується пошуком оптимальних моделей фінансування та організації надання медичних послуг. В цій науковій публікації пропонуємо розглянути окремі дискусійні аспекти медичного страхування.

Серед дискусійних аспектів сучасного медичного страхування в Україні можна виділити такі:

1. В наукових колах існує дискусія: чи є лікарська помилка підставою відповідальності медичного закладу та страховим випадком. Також чи потрібно перелічувати у модельному договорі усі можливі негативні наслідки медичного втручання або ж краще надати сторонам можливість самим визначити, що саме вони вважатимуть страховим випадком, і які види відшкодування підлягатимуть страхуванню?

Вбачається, що в договорі страхування цивільної відповідальності закладу охорони здоров'я має бути зазначено, що страховим випадком є певна подія (лікарська помилка), внаслідок настання якої у страхувальника виникає обов'язок щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та/або здоров'ю третіх осіб під час провадження ним господарської діяльності з медичної практики. Далі слід перелічити події, які необхідно представити як страховий випадок, а саме:

незаплановане медичне втручання чи медикаментозне забезпечення, необхідність додаткового лікування, тривалий розлад здоров'я або тимчасова втрата працездатності, інвалідність, смерть. Тобто ушкодження здоров'я слід розглядати як страховий випадок. Оскільки визначення страхового випадку пов'язує негативні наслідки для життя або здоров'я пацієнта з винними діями медичного працівника, то термін «лікарська помилка» може застосовуватися умовно [3, с. 114]. Тому більш доцільно казати, що підставою відповідальності медичного закладу та страховим випадком є спричинені ушкодження здоров'я та понесені витрати.

Що стосується формування змісту модельного договору страхування цивільно-правової відповідальності (з або без залучення дефініції «лікарська помилка»), то в цьому питанні відсутня єдність думок. Так, з одного боку, поняття «лікарська помилка» повсякчас застосовується в судовій практиці під час розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої неналежним медичним обслуговуванням. До того ж це поняття є інтернаціонально-відомим (застосовується в різних наукових джерелах). З іншого боку, будь-яке спрощення, якщо воно не впливає негативно на суть і на застосування конкретного інструменту регулювання суспільних відносин, має сприйматися позитивно. Вбачається, що рішення відносно використання поняття «лікарська помилка» безпосередньо прийматимуть законодавці. Але в будь-якому випадку відсутність вибору сприймається гірше, ніж його наявність.

Щодо надання потенційної можливості сторонам самостійно визначити страхові випадки в договорі, вважаємо доцільним окреслити негативні наслідки медичного втручання, оскільки постає необхідність запровадження саме обов'язкового страхування означеного виду цивільної відповідальності (у зв'язку з необхідністю запровадження гарантій по відшкодуванню шкоди та у зв'язку з інтеграційними процесами). Тому визначення страхових випадків на розсуд сторін уявляється недоцільним в майбутній перспективі.

2. Щодо важливості вивчення зарубіжного досвіду запровадження обов'язкового страхування відповідальності закладів охорони здоров'я.

Під час наукового пошуку безумовно доцільно аналізувати окремі нормативні положення функціонування обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів, що надають медичні послуги закордоном. Йдеться про критерії, за якими страховик виплачуватиме страхове відшкодування у разі настання страхового випадку, а також які ляжуть в основу для розрахунку страхових внесків та страхових виплат. Оскільки Україна взяла курс на інтеграцію в Європейське Співтовариство, дослідженню насамперед мають підлягати європейські країни, що є учасниками ЄС. Як приклад можна взяти критерії, що функціонують в Республіці Болгарія, а саме: поділ лікарських спеціальностей на три категорії залежно від потенційного ризику спричинення шкоди пацієнту та умов надання медичної допомоги (медичних послуг). Підкреслимо, що вивчення зарубіжного досвіду безперечно є корисним, оскільки такий досвід можна оцінити з позиції часу, виокремити позитиви і негативи. Але запозичуючи той чи інший досвід передусім необхідно керуватися національними інтересами та реаліями, а також потенційною можливістю запровадження та ефективного функціонування певного досвіду в Україні.

3. Щодо досудового порядку встановлення страхового випадку, а також функцій і повноважень МОЗ України в цій системі. Вважаємо, що досудовий порядок встановлення факту наявності або відсутності страхового випадку сприятиме не лише розвантаженню судової системи, але й значно прискорить відшкодування постраждалим пацієнтам завданих збитків. Окрім того, такий порядок забезпечить можливість відшкодування збитків за відсутності у постраждалого пацієнта (його родичів) фінансових можливостей, пов'язаних зі зверненням до суду. Пропонуємо таким органом визначити МОЗ України, як центральний орган виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я. Це може бути окремий департамент МОЗ України, до функцій якого входить реєстрація справ, що стосуються порушеного питання відносно виплати відшкодування у зв'язку з неналежним медичним обслуговуванням, та розподіл таких справ між органами

судово-медичної експертизи. Тобто фактично МОЗ України не матиме впливу на вирішення питання відносно наявності або відсутності підстав для виплати страхового відшкодування. До функцій такого органу входить також реєстрація та ведення статистики лікарських помилок (можливо спільно з органами статистики), зв'язок із судово-медичними органами та контроль за строками проведення експертизи; при виявленні порушень ліцензійних умов – можливість оперативно провести перевірку відповідності ліцензіата; аналіз причин та наслідків лікарських помилок та можливість вводити або сприяти введенню превентивних дій.

4. Серед науковців дискутується питання: чи повинно право на застосування ризикованих методів діагностики, профілактики або лікування залежати від наявності у лікаря вищої кваліфікаційної категорії? Вважаємо, що для виваженого прийняття рішення щодо застосування тих чи інших ризикованих методів діагностики, профілактики або лікування лікар повинен мати достатній практичний досвід не лише в медичній, а й в будь-якій сфері професійної діяльності. З набуттям досвіду спеціаліст стає більш впевненим, більш кваліфікованим та може виконувати більш важку роботу. Маючи лише теоретичні знання або незначний практичний досвід, важко прийняти аргументоване рішення, пов'язане із застосуванням ризикованих методів. Тому наявність вищої кваліфікаційної категорії, як гарантія не лише теоретичних знань, але й практичного досвіду, має стати передумовою для застосування лікарем ризикованих методів.

5. Існує проблема впливу медичного страхування на доступність та якість медичної допомоги. Так, з одного боку, медичне страхування повинно забезпечувати широкий доступ до медичних послуг, з іншого – існують занепокоєння щодо можливого обмеження доступу для незастрахованих осіб. Незважаючи на теоретичну гарантію доступу до медичних послуг через систему обов'язкового медичного страхування, на практиці існують значні бар'єри для отримання допомоги, особливо у віддалених регіонах і для соціально незахищених верств населення. Також важливим є питання якості

медичних послуг у контексті медичного страхування. Дискусії стосуються впливу медичного страхування на стандарти медичного обслуговування та механізмів контролю якості послуг. Існують суперечки щодо того, чи сприяє система обов'язкового медичного страхування підвищенню стандартів медичного обслуговування.

6. У науковій літературі також обговорюється питання, як впровадження медичного страхування впливає на загальну структуру системи охорони здоров'я України, зокрема на відносини між державними та приватними медичними установами.

Отже, ми розглянули лише окремі проблеми медичного страхування в Україні, яке перебуває на етапі активного обговорення та пошуку оптимальних моделей реалізації. Для досягнення максимальної ефективності необхідно враховувати досвід інших країн та адаптувати кращі практики до українських реалій. Важливим при цьому є забезпечення балансу між доступністю, якістю та фінансовою стійкістю системи медичного страхування, що вимагає комплексного підходу та активного діалогу між усіма зацікавленими сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теремецький В. І. Медичне страхування як складова соціального захисту населення (правовий аспект). Соціальне спрямування економічної діяльності в умовах викликів воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: правові та організаційні проблеми : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 30 листопада 2023 р.). Київ : Електрон. текст. дані. НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. С. 197–202.

2. Чеховська І. В., Теремецький В. І. Система гарантій захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку із наданням медичних послуг (підр. 3.7). Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі : монограф. / за заг. ред. І. В. Чеховської. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 459–504. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/625> (дата звернення 4.03.2024).

3. Менделя О. О. Договір страхування цивільно-правової відповідальності закладів охорони здоров'я: дис. ... доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право». Київ: НАПрН України, 2023. 204 с.

Сивицький В. С.,
*аспірант кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРОБЛЕМАТИКА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. Проаналізовано правове регулювання проблематики забезпечення екологічної безпеки як функції місцевого самоврядування. Показано особливості відповідного регулювання. Висловлюється позиція про перспективність удосконалення екологічного законодавства у частині наділення органів місцевого самоврядування додатковими правами у природоохоронній сфері та встановлення механізмів їхньої реалізації.

Ключові слова: екологічна безпека, місцеве самоврядування, екологічне законодавство.

Взявши з основу визначення екологічної безпеки як стану захищеності життя та здоров'я людини і навколишнього природного середовища від небезпек природного, техногенного та соціального походження [1], вважаємо за доцільне розглянути питання щодо можливостей місцевого самоврядування у вирішенні відповідних завдань.

Передусім відзначимо, що відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. «З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів» [2].

Водночас аналіз змісту вказаного законодавчого акту дозволяє констатувати, що законодавець намагався підкреслити роль місцевого самоврядування у практиці охорони навколишнього природного середовища й забезпечення екологічної безпеки.

Зокрема, у ст. 4 «Право власності на природні ресурси» згаданим законом визначено, що відповідне право від імені Українського народу здійснюють органи державної влади та *органи місцевого самоврядування* (виділено автором). Своєю чергою ст. 6 «Державні цільові та інші екологічні програми» органи місцевого самоврядування вказуються як потенційні розробники екологічних програм, що накладає на ці органи певні зобов'язання у частині укладання таких програм, їхнього оприлюднення й реалізації [2].

Крім того ст. 11 «Захист прав громадян України у галузі охорони навколишнього природного середовища» визначає, що місцеві ради зобов'язані подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.

Відзначимо, що у якості об'єкту впливу органи місцевого самоврядування згадуються у ст. 202. «Компетенція центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у сфері охорони навколишнього природного середовища». Відповідно до вказаної норми, центральний орган виконавчої влади наглядає (контролює) за додержанням органами місцевого самоврядування у частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади природоохоронного законодавства. Відповідний орган також наділений повноваженням (1) внесення в установленому порядку до органів місцевого самоврядування вимог щодо приведення у відповідність із законодавством прийнятих ними рішень у сфері

охорони навколишнього природного середовища, використання, відтворення та охорони природних ресурсів (2) надання органам місцевого самоврядування приписів щодо зупинення дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, ліцензій, сертифікатів, висновків, рішень, лімітів, квот, погоджень, свідоцтв на спеціальне використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, поводження з небезпечними хімічними речовинами тощо [2].

Згадуються органи місцевого самоврядування і у ст. 251 «Екологічне інформаційне забезпечення» Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відповідно до цієї норми органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища [2].

Водночас, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» фактично лише у ст. 15 надає уявлення про повноваження місцевих рад у відповідній галузі на своїй території і у межах своєї компетенції – загалом 11 позицій, серед яких наголосимо на таких: 1) забезпечують реалізацію екологічної політики України, екологічних прав громадян; 2) дають згоду на розміщення на своїй території підприємств, установ і організацій у порядку, визначеному законом; 3) затверджують з урахуванням екологічних вимог проекти планів і забудови населених пунктів, їх генеральні плани та схеми промислових вузлів; 4) видають (переоформлюють, видають дублікати, анулюють) дозволи на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення у випадках, передбачених законом; 5) організовують вивчення навколишнього природного середовища; 6) організують роботу по ліквідації екологічних наслідків аварій, залучають до цих робіт підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, і громадян. Зрештою законодавець визначає, що місцеві ради можуть здійснювати й інші повноваження відповідно до цього та інших законів України.

Зрештою, ст. 19 «Компетенція виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі охорони навколишнього природного середовища»

встановлює, що органи місцевого самоврядування у галузі охорони навколишнього природного середовища в межах своєї компетенції: 1) здійснюють реалізацію рішень відповідних рад; 2) координують діяльність підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території незалежно від форм власності та підпорядкування; 3) організують розробку місцевих екологічних програм; 4) затверджують ліміти використання природних ресурсів, за винятком ресурсів загальнодержавного значення, ліміти скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, за винятком скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення або навколишнього природного середовища за межами відповідно села, селища, міста; 5) організують управління побутовими відходами, відходами будівництва та знесення на своїй території; 6) формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів; 7) приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення. Законом наголошується, що виконавчі органи сільських, селищних, міських рад можуть здійснювати й інші повноваження відповідно до цього та інших законів України.

Наведений матеріал вказує на значне функціональне навантаження на місцеве самоврядування у практиці охорони навколишнього природного середовища й забезпечення екологічної безпеки. Водночас, реалізація відповідних функцій очевидно передбачає партнерські відносини та конструктивну взаємодію між місцевими органами влади та іншими суб'єктами відносин, що виникають у сфері збереження навколишнього середовища та раціонального природокористування. Основу такого партнерства і взаємодії має становити екологічне законодавство, що не лише визначатиме обов'язки органів місцевого самоврядування, але й наділятиме їх певними правами та встановлюватиме механізми їхньої реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сивицький В. С. Поняття екологічної безпеки: до питання теоретичного обґрунтування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 4. С. 275–279.
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 4.03.2024).

УДК 342.951

Тишкун І. Б.,
*аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Академії праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Вікторчук М. В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Анотація. В роботі порушено тему забезпечення принципів належного врядування в Україні. Обстоюється думка, що імплементація європейських стандартів врядування сприятиме досягненню більшої демократичності та прозорості національної системи публічного адміністрування. Проаналізовано нормативно-правові акти України, що регулюють питання здійснення управлінської діяльності, на предмет закріплення в них принципів належного врядування. Обґрунтовано необхідність доповнення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» положеннями, що встановлюють основні засади діяльності публічної адміністрації у відносинах з відповідною категорією громадян.

Ключові слова: принципи належного врядування, публічна адміністрація, внутрішньо переміщені особи, воєнний стан.

Реформування європейського врядування є однією з основних цілей євроінтеграції, досягнення якої забезпечить більшу демократичність та прозорість у відносинах інститутів Європейського Союзу з громадянським суспільством, сприятиме вдосконаленню механізму забезпечення прав людини.

Процес економічного і політико-правового зближення України з європейськими міждержавними структурами зумовлює необхідність імплементації європейських стандартів реалізації прав громадян. Зазначене свідчить про актуальність дослідження принципів належного врядування та їх нормативного закріплення в законодавстві України [1].

Зауважимо, що принципи належного врядування були предметом наукових досліджень таких вчених як В. Авер'янов, О. Бандурка, І. Грицяк, В. Колесніченко, В. Колпаков, А. Пухтецька, В. Цимбалюк та інші.

Принципи належного врядування – це стандарти, закріплення яких на законодавчому рівні, практична реалізація публічними службовцями, є важливими для забезпечення прав, свобод, інтересів приватних осіб і публічного інтересу держави. Зазначені принципи формально легалізуються в нормах Конституції України, положеннях законів та окремих підзаконних нормативно-правових актах [2, с. 73].

Разом з цим, 25 липня 2001 року Європейська Комісія опублікувала Білу книгу «Європейське врядування», яка містить пропозиції щодо діяльності Європейського Союзу. Зокрема, її положення стосуються посилення демократичної легітимності, підкреслюється важливість діяльності регіональних та місцевих суб'єктів управління, а також організацій громадянського суспільства. Зміст документу дозволяє стверджувати, що концепція європейського управління охоплює п'ять принципів належного врядування (англ. – «good governance») – відкритість, участь, підзвітність, ефективність та узгодженість [3].

Зауважимо, що у 2008 році Комітет міністрів Ради Європи затвердив Стратегією щодо інновацій та належного врядування на місцевому рівні (Strategy on Innovation and Good Governance at local level), в якій зазначені принципи було доповнено. Відповідно до цього документа до принципів належного врядування належать: чесне проведення виборів, представництво та участь; чуйність; ефективність та результативність; відкритість та прозорість; верховенство права; етична поведінка; компетентність та ємність;

інноваційність та відкритість до змін; стійкість та довгострокова орієнтація; правильний фінансовий менеджмент; права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість; підзвітність [4]. Таким чином звизначено дванадцять основних принципів належного врядування. Водночас у законодавстві різних держав можуть закріплюватися й інші принципи, оскільки відсутнє єдине бачення стосовно їх кількості.

Зазначимо, що у світі запроваджуються інструменти, які стимулюють місцеві органи влади виконувати ці принципи та якісно надавати послуги громадянам. Так, місцевим органам влади присвоюється Європейська марка досконалості врядування (The European Label of Governance Excellence), у разі якщо вони досягають високого загального рівня належного врядування, який вимірюється згідно з чітко визначеними показниками відповідно до вказаних принципів [5, с. 115].

Щодо України, то сьогодні в нормативно-правових актах, які регулюють питання здійснення управлінської діяльності, основні принципи належного врядування відображено, а українське законодавство у цій частині корелює з міжнародним (зокрема актами, які визначають засади реалізації ідей демократії й верховенства права у практиці публічного адміністрування). Так, у ст. 4 Закону України «Про державну службу» визначено принципи державної служби, більша частина з яких змістовно відповідають зазначеним принципам належного врядування. Відповідні принципи містяться й у Законі України «Про місцеві державні адміністрації» № 586-XIV від 09.04.1999 та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.09.1997. Крім того, Закон України «Про адміністративні послуги» № 5203-VI від 06.08.2012 закріплює принципи діяльності щодо надання адміністративних послуг, а саме: 1) верховенства права; стабільності; 2) рівності перед законом; 3) відкритості та прозорості; 4) перативності та своєчасності; 5) доступності інформації про надання адміністративних послуг; 6) захищеності персональних даних; 7) раціональної мінімізації процедурних дій, що вимагаються для отримання

адміністративних послуг; 8) неупередженості та справедливості; 9) доступності та зручності для суб'єктів звернень [6; 7].

Варто звернути увагу, що в умовах воєнного стану особливого значення набувають питання законодавчого закріплення принципів належного врядування у відносинах публічної адміністрації з внутрішньо переміщеними особам.

Так, аналіз Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII свідчить про те, що його положення, зокрема, стосуються питань забезпечення прав цих осіб. Водночас велика частина норм цього закону регулюють відносини між внутрішньо переміщеними особам та місцевими органами виконавчої влади.

З огляду на зазначене, окрім вказаних в Стратегії щодо інновацій та належного врядування на місцевому рівні, до принципів належного врядування у діяльності місцевих органів виконавчої влади в Україні сьогодні слід віднести принцип забезпечення правового статусу внутрішньо переміщених осіб, а також принцип гідного поводження з цими особами. При цьому реалізація цих принципів має деякі особливості. Наприклад, надання відповідного статусу внутрішньо переміщеним особам та забезпечення пов'язаних з ним прав можливе лише в разі звернення особи із заявою про надання їй відповідного статусу до суб'єкта публічної адміністрації – структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [8]. Водночас принцип гідного поводження передбачає, що особа, яку визнано внутрішньо переміщеною потребує додаткового захисту, має рівні із іншими громадянами України права на: пересування, вільний вибір місця проживання, працю; підприємницьку діяльність; медичну допомогу; освіту; безоплатну правову допомогу; соціальне забезпечення тощо.

Таким чином, дотримання принципів належного врядування в діяльності місцевих органів виконавчої влади є одним із пріоритетних завдань для цих

органів. Тому, ураховуючи збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні, доцільно Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» доповнити положеннями, що встановлюють основні засади діяльності публічної адміністрації у відносинах із вказаними особами. Це дозволить сформувати принципово новий тип взаємин між внутрішньо переміщеними особами і посадовими особами місцевих органів виконавчої влади, в основу яких повинно бути покладено пріоритет прав і свобод людини та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережна К. В. Принцип належного урядування та його вплив на стандарти реалізації прав громадян в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2020. С. 279–181. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2020/70.pdf (дата звернення: 01.03.2024).
2. Адміністративне право України: Повний курс: підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. 4-е вид. Херсон: Олді Плюс, 2021. 656 с.
3. European Governance. A White Paper. Commission of the European Communities. COM (2001) 428 final (Brussels, 25.07.2001). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A110109> (дата звернення: 01.03.2024).
4. 12 Principles of Good Governance. Council of Europe – official web-portal. URL: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (дата звернення: 01.03.2024).
5. Дніпров О. Принципи належного урядування в сучасній системі адміністративного права України. *Підприємництво, господарство і право*. Серія: Адміністративне право і процес. 2021. № 1. С. 114–118. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/1/20.pdf> (дата звернення: 01.03.2024).
6. Цимбалюк В. І. Стандарти належного врядування («good governance»): зміст і українські перспективи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 6. С. 428–440. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/5111/5140> (дата звернення: 01.03.2024).
7. Про адміністративні послуги: закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 01.03.2024).
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 01.03.2024).

УДК 342

Фурманюк С. В.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

ВОЛОНТЕРСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Анотація. Актуальність обраної теми зумовлена масштабуванням волонтерської діяльності в Україні з початком російсько-української війни. Показано, що існують певні прогалини в законодавстві, які не у повній мірі захищають права та інтереси волонтерських об'єднань. Наголошується на необхідності вдосконалення національного законодавства щодо волонтерських об'єднань. Це важливо для того, щоб створити сприятливі умови для розвитку волонтерства в Україні та забезпечити його ефективність.

Ключові слова: волонтерство, волонтерські об'єднання, національне законодавство.

Початком сучасного волонтерського руху в західних країнах прийнято вважати створення Міжнародного комітету Червоного Хреста, що було ініційоване 1859 року Ж. А. Дюнаном. Згодом ця ініціатива поширилася на весь світ. Нині волонтерство стало потужним інструментом позитивних змін у суспільних справах і має значний вплив на життя людей.

Війна, що триває в Україні вже десять років зумовила зростання потреб у волонтерській допомозі. Нині волонтери надають гуманітарну допомогу, допомагають переселенцям, доглядають за пораненими та підтримують моральний дух українців. Особливою сферою для волонтерської діяльності стала допомога і підтримка українським силам оборони, зокрема забезпечення українських оборонців передовими технологіями та обладнанням (дронами, нічними прицілами, тепловізорами та комп'ютерною технікою), що сприяє технологічній перевазі над ворогом. При цьому волонтерська діяльність в Україні стає дедалі більш професійною, з чітко визначеними ролями, обов'язками та відповідальністю.

Означене актуалізує дослідження правових аспектів такого явища як волонтерство, зокрема його легітимацію у національному законодавстві.

Як наголошують експерти правові засади волонтерської діяльності в Україні складаються з нормативно-правових актів відповідно до статусу органів, що їх запровадили, на такі групи: 1) міжнародні угоди, резолюції, рекомендації та конвенції; 2) закони України; 3) укази Президента України; 4)

постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України; 5) накази міністерств і відомств [1].

Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011 р.) визначає волонтерську діяльність як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (ст. 1 [2]). Як наголошують експерти, волонтерська діяльність — це діяльність, що направлена на надання безкорисної допомоги тим, хто її потребує: «волонтери беруть на себе відповідальність за розв’язання гострих суспільних проблем, зокрема в соціально-психологічній, економічній, культурній, гуманітарній сферах, поширення цінностей відповідальності, виховання свідомої молоді тощо» [3, с. 5].

Відзначимо, що законодавець у відповідному нормативно-правовому акті вказав напрями, за якими здійснюється волонтерська діяльність, до яких узагальнено віднесено допомогу: 1) з метою підтримки осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; 2) громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам; 3) особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; 4) щодо проведення заходів, пов’язаних з охороною довкілля, збереженням культурної спадщини, місць поховання; 5) щодо сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов’язаних з організацією спортивних, культурних, молодіжних та інших видовищних і громадських заходів; 6) щодо підтримки сил оборони України; 7) щодо сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи; 8) надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [2].

Фактично, законодавець передбачив широкий перелік напрямів волонтерства, що сприяє долученню до цього виду діяльності значної кількості потенційних учасників.

Між тим, експерти у питаннях волонтерства відзначають, що наявні національні нормативно-правові актів, які регулюють волонтерську діяльність в Україні, засвідчують їхню значну кількість та постійне удосконалення. При цьому, «вони достатньою мірою забезпечують передумови для становлення волонтерського руху в Україні, його поширення та організаційного оформлення. Ґрунтовна законодавча база волонтерської діяльності є свідченням визнання державою ролі волонтерства як основи громадянського суспільства» [1, с. 90].

Водночас актуальні дослідження викликів та потреб волонтерського сектору вказують, на необхідність перегляду терміну «волонтер», які учасники опитування пропонували визначати «як зонтичний термін в який входять: самостійні індивідуальні волонтери; індивідуальні волонтери під патронажем неприбуткових організацій; учасники юридично не зареєстрованих волонтерських організацій; співробітники юридично зареєстрованих неприбуткових організацій» [4]. При цьому наголошувалося, що кожна з вказаних категорій має як спільні, так і особливі проблеми під час здійснення волонтерської діяльності. Крім того, опитані наголошують, що нині чинний Закон України «Про волонтерську діяльність» захищає права виключно індивідуальних волонтерів, які діють під патронажем неприбуткових організацій.

Отже, маємо ситуацію, коли законодавець й уповноважені органи створили чималу нормативну базу волонтерства втім не вичерпали відповідної проблематики і нові реалії у зв'язку з масштабною агресією рф. Тому тема волонтерських об'єднань у національному законодавстві має очевидну наукову перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
2. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення 3.03.2024).
3. Путівник з волонтерства в Україні: законодавство, менеджмент, найкращі практики / Національна соціальна сервісна служба України, Центр демократії та верховенства права, Українська волонтерська служба. Київ, 2023. 89 с.
4. Дослідження «Виклики та потреби волонтерського сектору». Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання», 2023. URL : <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12517-doslidzhennya-vikliki-ta-potrebi-volonterskogo-sektoru> (дата звернення 3.03.2024).

УДК 342

Багатко А. С.,
*здобувач вищої освіти
другого магістерського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

РОЛЬ СУДОВОЇ БУХГАЛТЕРІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЄВОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. В умовах євроінтеграції та курсу України на євроатлантичну інтеграцію напрямок, що є вирішальним в контексті існування та становлення держави, а також з метою повноцінної діагностики та організації ефективної системи економічної безпеки держави необхідним є своєчасне запобігання та цілеспрямована боротьба з економічною злочинністю. Тенденції розвитку економічної злочинності, її причини та умови, особливості виникнення, а також механізми врегулювання досліджує комплексна економіко-правова дисципліна – судова бухгалтерія, яка займає визначальне місце в системі забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: судова бухгалтерія, бухгалтерія, фінансовий контроль

Згідно з практичним досвідом, ефективний розгляд суперечок, пов'язаних з господарською діяльністю та виявлення економічних злочинів потребує не лише знань у галузі бухгалтерського та податкового обліку, але й спеціалізованого досвіду. Часто виявлення таких порушень важко здійснити без вміння вести судовий бухгалтерський облік, оскільки багато злочинів

залишають сліди у фінансовій звітності. Саме тому судова бухгалтерія відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави.

У багатьох країнах судова бухгалтерія вже давно визнана ефективним інструментом у боротьбі з економічною злочинністю та забезпеченням стабільності економічної системи. Україна не виняток, і судова бухгалтерія тут має вирішальне значення, як в економіко-правовому контексті, так і у протидії економічній злочинності. Її розвиток і вдосконалення є важливою складовою стратегії зміцнення економічної безпеки країни.

Процес формування та еволюції судової бухгалтерії можна поділити на три основні періоди [1, с. 12]:

- 1) період від 1950-х років XX століття до 1975 року, коли відбувалося становлення та перший крок у розвитку судової бухгалтерії;
- 2) період з 1976 року до 1990 року, який відзначався активним процесом утвердження судової бухгалтерії та її поширенням;
- 3) період з 1991 року і до наших днів, коли спостерігається подальший розвиток судової бухгалтерії та удосконалення її методології.

Судова бухгалтерія ґрунтується на економічних та юридичних принципах, вивчає способи та причини виникнення порушень у сфері економіки відповідно до чинного законодавства та інших нормативно-правових актів. Вона також розробляє методи та засоби виявлення таких порушень і вдосконалює методику економічного та бухгалтерського аналізу у судовій та юридичній практиці. Судова бухгалтерія виконує різноманітні функції [2], зокрема:

- 1) криміналістичну, яка забезпечує обробку доказів, зібраних за допомогою правової бухгалтерії;
- 2) процесуальну (доказову), яка здійснює збір доказів щодо скоєння бухгалтерських правопорушень, за які передбачена юридична відповідальність;
- 3) кримінологічну, яка спрямована на запобігання, оцінку та передбачення фінансово-економічних порушень за допомогою судової бухгалтерії;

4) кримінально-правову, яка полягає у кваліфікації порушень у сфері бухгалтерського обліку на основі даних, отриманих у результаті судового бухгалтерського аналізу.

Судова бухгалтерія активно працює над розробкою та застосуванням методів використання бухгалтерських та економічних знань у правовій сфері. Вона відповідає за кваліфікацію призначення і проведення документальних перевірок, судово-економічних експертиз, аудиторських оглядів та теоретично обґрунтовує наукові рекомендації. Ці дії призначені для вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки України.

Оскільки судова бухгалтерія спрямована на розслідування та виявлення економічних злочинів, вона виконує важливу роль у системі забезпечення економічної безпеки. Крім того, вона активно вивчає та досліджує нові підходи до скоєння економічних правопорушень на сучасному етапі розвитку України, особливо в період формування ринкової економіки та правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дондик Н. Я. Судова бухгалтерія : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 208 с.
2. Небава М. І. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.

УДК 340.11

Біба М. Ю.,
*здобувачка вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Науковий керівник: **Сахнюк В. В.**
*доктор філософії з права,
старший викладач кафедри*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

Анотація: У роботі охарактеризовано принцип верховенства права як основоположний принцип в будь якій демократичній державі, що відіграє важливу роль у регулюванні та забезпеченні правопорядку у суспільних відносинах. Проаналізовано сучасний стан реалізації принципу верховенства права в Україні на підставі дослідження World Justice Project «Індекс верховенства права-2023» (Rule of Law Index), де Україна погіршила своє становище, посівши 89 позицію з показником 0,49 бали.

Окреслено проблемні аспекти реалізації принципу верховенства права в Україні: по-перше, корупція, по-друге, проблемні аспекти з забезпеченням доступу до правосуддя, по-третє, низький рівень правосвідомості та правової культури самого населення, по-четверте, правова невизначеність законодавства, по-п'яте, ситуацію ускладнило повномасштабне вторгнення росії, що значно вдарило не тільки по реалізації демократичної держави, а й на всі сфери життя.

Ключові слова: верховенство права, принцип верховенства права, доступ до правосуддя.

Верховенства права – це основоположний принцип права в будь якій демократичній державі, що відіграє важливу роль у регулюванні та забезпеченні правопорядку у суспільних відносинах. Він також є юридично закріпленим в Україні, а саме в статті 8 Конституції України, що надає нашій державі ознаку правової. Верховенство права допомагає забезпечити справедливість і рівність перед законом та загальновизнаним орієнтиром. Крім того, як підкреслює В. Черватюк, верховенство права діє як основа, яка захищає права людини шляхом заохочення рівності, справедливості, підзвітності та доступу до засобів правового захисту. Дотримуючись принципів верховенства права, суспільство може захищати та підтримувати права та свободи усіх людей [1, с. 81].

World Justice Project опублікувала свою щорічну доповідь «Індекс верховенства права-2023» (Rule of Law Index), де Україна погіршила своє становище, посівши 89 позицію з показником 0,49 бали. Для порівняння у 2022

році Україна займала 76 сходинку з показником 0,5 бали. Найгірші показники України за показниками корупції (0,33 бали) та кримінального правосуддя (0,36 бали) [2].

Дослідження Rule of Law Index дозволяє зробити висновок, що в Україні поки ще не сформовано умови для повноцінної реалізації та втілення в життя принципу верховенства права. На нашу думку, основними проблемними аспектами, пов'язаними з реалізацією верховенства права в Україні є:

по-перше, корупція, яка проявляється у майже всіх сферах суспільного життя та сприяє створенню системи, де окремі особи чи групи мають привілегії перед законом, в той час як інші піддаються недостатній захисту;

по-друге, проблемні аспекти з забезпеченням доступу до правосуддя. Недостатня незалежність та ефективність судової системи призводять до неправомірних рішень, порушень прав людини та підривають віру у верховенство права. Крім того, деякі верстви населення можуть мати обмежений доступ до судових послуг через економічні, соціальні або інші обставини, що порушує принцип рівності перед законом.

по-третє, на заваді реалізації принципу верховенства права є низький рівень правосвідомості та правової культури самого населення, перебування України на ранньому етапі формування громадянського суспільства загалом. Саме правильна організація суспільства є важливим фактором для формування принципу верховенства права для нашої держави, адже суспільство є умовою існування соціально-правової державності.

по-четверте, правова невизначеність законодавства. Часті зміни у законодавстві можуть ускладнювати його реалізацію та сприяти правовій нестабільності.

по-п'яте, ситуацію ускладнило повномасштабне вторгнення росії, що значно вдарило не тільки по реалізації демократичної держави, а й на всі сфери життя. На даний момент нашій країні важко втілити повне верховенства права,

адже є проблеми які призупиняють його розвиток та робить його більш складним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черватюк В. Б. Верховенство права як метод захисту прав людини. *Юридичний вісник*. 2023. № 2 (67). С. 79–86.
2. The Global Rule of Law Recession Continues. World Justice Project. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global> (дата доступу 01.03.2024)

УДК 351.863:005.7:338.246.8(477)

Вознюк С. С.,
здобувачка вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

Науковий керівник: **Матвійчук А. В.,**
д.філос.н., професор,
професор кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ СТРАТЕГІЧНО ВАЖЛИВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація. Робота присвячена дослідженню ролі громадського управління в контексті гарантування безпеки стратегічно важливої інфраструктури. Розглянуто шляхи діяльності громадського управління в сфері захисту критичної інфраструктури. Пропонується надати громадському управлінню обов'язки комунікативного забезпечення у випадках виведення з нормального функціонування об'єкту критичної інфраструктури.

Ключові слова: громадське управління, критична інфраструктура, захист, громадська рада, комунікація.

Ефективна діяльність об'єктів енергетичної, хімічної, продовольчої, транспортної, комунальних та т. п. галузей – наріжні камені існування суспільства у цивілізованій державі. Безспірно, захист стратегічно важливої інфраструктури завжди був одним із пріоритетів державного управління, особливо в сьогоdnішніх умовах, коли дії російської федерації націлені на знищення життєво важливих об'єктів інфраструктури та параліч життя населення.

Зважаючи на дійсний стан речей, виклики регіонального та глобального рівня вимагають залучення не лише державних інституцій, а й громадськості у сфері захисту критичної інфраструктури, де вона виступає як активний самоврядний недержавний інститут реалізації державних функцій.

Таким чином, важливо проаналізувати роль громадського управління у сфері захисту критичної інфраструктури, зважаючи на участь громадськості у всіх ланках існування нашої держави.

Мета роботи – дослідження ролі громадського управління у контексті гарантування безпеки стратегічно важливої інфраструктури.

Дослідженню ролі громадськості у питаннях ефективної діяльності держави загалом та, зокрема, – у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури присвятили свої праці О. Батюк, І. Гора, М. Домарацький, О. Єрменчук, В. Крикун, О. Шроль та інші науковці.

На сьогодні законодавством не визначено єдиної дефініції поняття громадського управління. Н. Лепіш, дослідивши дане питання, громадське управління визначає як «діяльність представників громадянського суспільства щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян у межах визначених законами та іншими нормативно-правовими актами» [1, с. 57]. В даній роботі розуміємо громадське управління у контексті дефініції науковця, вважаючи її найбільш повною та узагальнюючою.

Особливістю громадського управління є те, що його суб'єкти не підкоряються імперативності державі в такій мірі, як державне управління, навпаки – це самоврядні структури, що діють від свого імені та, як правило, характеризуються морально-організаційною діяльністю.

На нашу думку, це є позитивною тенденцією у розрізі діяльності органів громадського управління в сфері захисту стратегічно важливої інфраструктури, оскільки вони діють за власною ініціативою, власним розпорядком та повністю націлені на результат, що може стати ефективним інструментом у тих чи інших ситуаціях.

З іншої сторони, держава в особі законодавця регулює діяльність громадського нагляду у сфері захисту критичної інфраструктури. Так, ч. 1 ст. 28 Закону України «Про критичну інфраструктуру» передбачено, що громадський нагляд щодо критичної інфраструктури здійснюється громадянами через громадські об'єднання, членами яких вони є, участь у роботі громадських рад, проведення незалежного аудиту, право доступу до публічної частини звіту щодо забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури [1].

На нашу думку, діяльність громадських рад є прогресивною у даній сфері, оскільки громадяни через громадську раду можуть надавати експертні пропозиції, висновки, раціональні дані щодо питань здійснення політики на державному чи регіональному рівнях щодо гарантування безпеки об'єктів стратегічно важливої інфраструктури. Також важливою складовою діяльності громадських рад є проведення періодичних моніторингів у сфері покращення захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Наприклад, може відбуватись опитування думки громадян щодо проблемних аспектів захисту критичної інфраструктури, або ж надаватись на розгляд громадської ради результати спостережень викидів небезпечних речовин в атмосферу із об'єктів критичної інфраструктури та пропозиції щодо вирішення подібних питань.

М. Домарацький розділяє на рівні громадське управління щодо захисту критичної інфраструктури. Перший рівень, відповідно до досліджень науковця,

включає діяльність аналітичного, науково-прогностичного та організаційного характеру. У свою чергу, другий рівень стосується організаційно-технічних систем, як от: інформаційні технології, методи та засоби прийняття управлінських рішень, оцінка ризиків з урахуванням соціальних, економічних чи т. п. чинників [3, с. 78-79].

На нашу думку, вищезазначену аналітичну, науково-прогностичну та організаційну діяльність варто розглядати як таку, що може реалізовуватись як громадськими об'єднаннями, так і окремими громадянами за власною ініціативою.

Результатом такої діяльності є наукові дослідження, метою яких є пошук шляхів вдосконалення державної політики у сфері захисту об'єктів стратегічно важливої інфраструктури, та науково-практичні конференції міжнародного та національного рівня щодо обговорення дійсного стану речей, що стосується стану захищеності об'єктів критичної інфраструктури, пропонування шляхів вирішення проблемних аспектів та перспектив вдосконалення політики у цій сфері.

Вище ми описали роль громадського управління у контексті організаційно-аналітичного захисту об'єктів критичної інфраструктури. Однак, важливою складовою роботи громадськості може стати практична діяльність.

Через постійні атаки російської федерації на наші підприємства та установи державної важливості, особливо гостро необхідне задіяння громадян у випадку нещасних випадків, влучань ворожої авіації у стратегічно важливу інфраструктуру.

Ми погоджуємось із думкою В. Бакуменка, який наполягає в необхідності існування системи на рівні громадського управління, яка підтримувала б постраждале населення та складові критичної інфраструктури в аварійних випадках [4, с. 198]. Так, громадське управління повинне залучатись до відновлення зруйнованих об'єктів критичної інфраструктури шляхом інформування про ситуацію елементарними засобами зв'язку (наприклад, теле-, відеозв'язок, засоби масової інформації, сирени, радіосистеми тощо).

Отже, сьогодні увага суспільства прикута до захисту об'єктів критичної інфраструктури, оскільки вони є основою нормальної діяльності як всіх сфер виробництва, так і окремого громадянина. Вагому роль відіграє громадське управління як суб'єкт захисту критичної інфраструктури. Особливістю громадських управлінь є їх незалежність та самостійність, завдяки чому вони самостійно вирішують напрямки роботи в контексті своєї зацікавленості.

У сфері захисту критичної інфраструктури громадське управління відіграє провідну організаційно-наукову роль, здійснюючи громадський контроль за об'єктами критичної інфраструктури через громадські ради. Як правило, громадське управління займається розробленням висновків та пропозицій, часто на основі проведених ними ж моніторингів, щодо вдосконалення захисту об'єктів стратегічно важливої інфраструктури. Крім того, важливою сферою діяльності є науково-дослідне забезпечення. Метою проведення наукових досліджень та науково-практичних конференцій є вдосконалення політики захисту об'єктів критичної інфраструктури шляхом висвітлення та обговорення наявних проблемних аспектів.

Також вважаємо перспективним залучення громадського управління у практичну сферу у випадках тимчасової втрати можливості нормального функціонування об'єктів критичної інфраструктури, де громадське управління взяло б на себе завдання забезпечити комунікацію як серед владних органів, так і серед суспільства.

Перспективою подальшого дослідження можливий пошук проблемних аспектів залучення громадського управління у контексті захисту стратегічно важливої інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лепіш Н. Я. Поняття та основні риси публічного адміністрування як основи правового регулювання адміністративного права. *Juris europensis scientia*. 2023. № 3. С. 54–57.
2. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення 4.03.2024).

3. Домарацький М. Б. Державне управління забезпеченням безпеки критичної інфраструктури в Україні: Дисертація : 25.00.05. Харків, 2020. 259 с.

4. Бакуменко В. Д. Надолішній П. І., Їжа М. М., Арабаджи Г. І. Державне управління : основи теорії, історія і практика : навч. посіб. / за заг. ред. П. І. Надолішнього, В. Д. Бакуменка. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 394 с.

УДК 342

Киричук Б. С.,
*здобувачка освіти бакалаврського рівня
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Науковий керівник: **Матвійчук А. В.,**
*д.філос.н., професор,
професор кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА ЛОКАЛЬНОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Анотація. Автором статті визначено, що в сучасному демократичному суспільстві концепція місцевого референдуму розглядається як форма волевиявлення і важливий елемент демократичної моделі управління справами, віднесеними до відання органів місцевого самоврядування. Аналізуючи досвід провідних європейських країн, слід зазначити, що соціальна цінність місцевого референдуму як локальної форми демократичного волевиявлення розкривається в тому, що він є ефективним механізмом для вирішення нагальних питань територіальної громади, що й зумовлює його активне використання в таких країнах. Проблемність національного законодавства полягає в тому, що наразі чинна система правових норм не містить спеціальних положень, які б врегульовували питання місцевого референдуму. Іншими словами, реалізувати локальні ініціативи шляхом місцевого референдуму де-факто неможливо.

Ключові слова: місцевий референдум, форми волевиявлення, локальна нормотворчість, європейський досвід, спеціальне законодавство України.

Місцеве самоврядування України в її сучасних територіальних вимірах пройшло складний і вкрай суперечливий історичний шлях, поперемінно

зазначаючи впливу як східної, так і західної політико-правових культур. Боротьба за утвердження місцевого самоврядування, вільного від феодально-чиновницького свавілля, розпочалася з активних суспільних рухів в Європі протягом XIII-XV століть, коли ідеї нового місцевого самоврядування протиставлялися традиційному устрою феодальної держави й становому патріархально-общинному (сільському) типу місцевого самоврядування. Саме в цей непростий час вперше з'являється поняття референдуму, яке, до слова, у XV столітті майже не розкривало суті поширеної сьогодні форми безпосередньої демократії. Незважаючи на це, вже у XIX столітті концепція референдумів – спочатку місцевих, а потім і загальнодержавних – стала правовим надбанням не тільки більшості європейських держав, а також решти цивілізованого світу.

Новітня історія державо- й правотворення з її динамічними процесами, які спостерігаються в політичному, соціальному й економічному житті сучасної європейської держави, зумовлюють для України гостру необхідність у формуванні високоосвіченого й зацікавленого громадянського суспільства, готового до реформувань у сфері публічно-правових відносин. У такому розрізі проблема реального втілення концепції місцевого референдуму залишається особливо актуальною, оскільки низка статей Конституції України, узгоджених з міжнародними стандартами, регламентують право громадян на народне волевиявлення шляхом місцевого референдуму, але де-факто такий механізм втілити неможливо. Вважаємо, що врахування зарубіжного досвіду допоможе стимулювати представників законодавчої влади України до активної правової позиції.

Теоретичну й практичну основу даного дослідження становлять праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Дж. Гортон, Є. Гринишина, Л. Гудзь, Н. Кузьменко, Б. Лінтвінчук, Т. Мурзіної, І. Толкачова, В. Томсона, А. Чиркіна, Т. Шиллера та І. Шумляєвої. Поряд з цим, віддаючи належне напрацюванням дослідників, зауважимо, що увага більшості з них була приділена вивченню проблематики й перспектив місцевих референдумів

тільки в розрізі національного законодавства, натомість переваги зарубіжного досвіду щодо означеного питання використовувалися вкрай мало.

Мета роботи – здійснити теоретико-правовий аналіз проблем, пов’язаних з неможливістю територіальних громад України реалізувати своє право на пряму участь у вирішенні локальних питань шляхом місцевого референдуму. Для виконання поставленої мети також здійснити порівняльно-правовий аналіз концепції місцевого референдуму як інституту прямої демократії в самоврядуванні провідних європейських держав.

Вважаємо, що формування теоретико-методологічних основ пізнання юридичної природи місцевих референдумів в досвіді України та зарубіжних держав має бути розпочате з виявлення загальних закономірностей становлення такого інституту. Як вже зазначалося у вступній частині цього дослідження, правова категорія «референдум» сформувалася у XIV столітті задовго до утвердження ідеалів конституціоналізму в державах Європи й Північній Америці. Як зазначає І. Семерак, поняття «*ad referendum*», яке й нині дослівно тлумачиться як «*те, що має бути повідомлене*», у тогочасному розумінні передбачало право територіальних громад швейцарських кантонів безпосередньо вирішувати важливі питання місцевого значення з наступним повідомленням про них керівництва Конфедерації. До слова, поняття загальнодержавного референдуму було закріплене в законодавстві Швейцарії значно пізніше – аж в 1802 році [5, с. 175]. Наведені нами історичні положення не позбавлені сенсу, адже свого часу вони визначили загальні тенденції поширення місцевих референдумів в інших європейських державах, зокрема, у Норвегії, Чехії, Польщі, Словаччині та Угорщині. Іншими словами, феномен місцевого референдуму швидко став загальноєвропейським надбанням, що й зумовлює його активне використання вже XXI столітті.

Характеризуючи поняття місцевого референдуму, доцільно звернути увагу на те, що сьогодні вітчизняні дослідники не дотримуються єдиного підходу щодо тлумачення такого явища. Одним із перших в науці конституційного права до досліджуваної нами теми звернувся Ю. Тодика, який

свого часу зазначав, що місцевий референдум – це безпосереднє (пряме) волевиявлення територіальних громад щодо прийняття рішень з питань місцевого значення шляхом голосування членів цих громад. Мета місцевого референдуму – вирішення важливих питань в інтересах суспільства на основі об'єктивного усвідомлення його учасниками наслідків прийнятих рішень [6, с. 296]. До слова, означена позиція автора суголосна з позицією ініціаторів Законопроєкту «Про місцевий референдум» від 19.05.2021, які визначають, що місцевий референдум – це форма самостійного вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого голосування [4]. У цьому ж таки законопроєкті знаходимо відповідь про те, які нормативно-правові акти складають основу для реалізації місцевих референдумів в територіальних громадах України. Так, у першу чергу слід згадати, що право громадян на народне волевиявлення передбачається статтею 38 Конституції України: *«Інститут місцевого референдуму є конституційним правом на участь в управлінні державними справами»* [2]. Подальша регламентація здійснюється завдяки Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997, який передбачає, що виключно на місцевому референдумі можуть бути прийняті рішення стосовно наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами територіальної громади, Також через місцевий референдум можуть прийматися рішення про дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови й відповідних рад [3]. Слід відзначити й те, що сьогодні відсутнє спеціальне законодавство, яке регламентувало б винятково питання місцевого референдуму. Така правова неврегульованість пояснюється тим, що у 2018 році Закон України «Про всеукраїнські референдуми» від 06.11.2012 Рішенням КСУ від 26.04.2018 був визнаний неконституційним. На сучасному етапі державотворення чинним є однойменний Закон України «Про всеукраїнські референдуми» від 26.01.2021, у якому, на жаль, все ще немає жодного правового положення про поняття місцевих референдумів. Такі помилки призводять до того, що ініціювати

розгляд і вирішення окремих питань шляхом місцевого референдуму де-факто неможливо.

У порівнянні з правовою системою України, особливості місцевого референтного процесу в європейських державах зорганізовані відмінним чином. Так, правове регулювання цих питань може забезпечуватися шляхом законодавчого закріплення поняття місцевого референдуму в єдиному спеціальному законі (досвід Польщі, Португалії, Фінляндії і Франції), або шляхом включення відповідних положень до комплексу законів про всі види референдумів (досвід Естонії, Ірландії, Іспанії та Румунії), або шляхом регулювання цього питання в актах суб'єктів федерації (досвід Австрії) [7, с. 77].

До прикладу, головною законодавчою основою реалізації права громадян Польщі на місцевий референдум є однойменний Закон «Про місцевий референдум» від 15.09.2000, стаття 2 якого вказує, що члени територіальної громади приймають рішення стосовно: 1) дострокового припинення повноважень представницького органу цієї самоврядної одиниці; 2) способу вирішення питань, що стосуються цієї територіальної громади й віднесені до компетенції органів територіального самоврядування; 3) інших важливих питань, які стосуються соціальних, економічних чи культурних зв'язків, що об'єднують відповідну громаду. [1]. До слова, Законопроект України № 5512 від 19.05.2021 також передбачає, що на місцевий референдум можливо винести питання про висловлення недовіри раді та/або сільському, селищному, міському голові. Однак дискусійною залишається необхідність збору лише 10% підписів мешканців відповідної територіальної громади. На наше переконання, це створює певні ризики для місцевого самоврядування, оскільки цим можуть скористатися впливові місцеві політичні сили, а відтак зібрати необхідну кількість голосів не складе великих труднощів. Пропонуємо збільшити відсотковий поріг до 30-40%, аби удосконалити інститут відкликання місцевої влади.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зауважити, що сьогодні норми чинного законодавства не дозволяють на практиці провести легітимний місцевий референдум в жодній з територіальних громад України. Досвід багатьох європейських держав демонструє тенденцію до сталого використання концепції місцевих референдумів щодо важливих питань локального характеру. Водночас в Україні для реалізації такої ініціативи слід ухвалити спеціальне законодавство, представлене єдиним Законом України «Про місцеві референдуми».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ustawa o referendum lokalnym z dnia 15 września 2000 r. Nr 88 poz. 985. *Sejm of the Republic of Poland* : веб-сайт. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000880985/U/D20000985Lj.pdf> (дата звернення: 29.02.2024).
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141 (дата звернення: 29.02.2024).
3. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997. №280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. №24. Ст.170 дата звернення: 29.02.2024).
4. Проект Закону України «Про місцевий референдум» №5512 від 19.05.2021 : веб-сайт. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71942 (дата звернення: 29.02.2024).
5. Семерак І.О. Категорія «місцевий референдум» у конституційному праві: сутність, зміст, істотні ознаки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 14 (1). С. 173-178.
6. Тодика Ю.М., Журавський В.С. Конституційне право України. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
7. Чиркін А.С. Місцевий референдум як форма муніципальної нормотворчості: досвід країн Вишеградської групи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №3. С. 76-79.

УДК 342.951

Красько З. В.,
здобувачка вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

*Науковий керівник: Гришко В. І.,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ГРОМАДИ

Система безоплатної правової допомоги (БПД) є потужним правовим механізмом захисту прав і свобод громадян. БПД ефективно виконувала свої обов'язки в будь-яких політичних та територіальних умовах, пристосовуючись до змін в законодавстві. Адміністративно-територіальну реформу в Україні проводять з 2015 року, її вплив на функціонування інших галузей досі є вагомим. Оскільки БПД функціонує як об'єднана система із місцевих центрів під керівництвом Координаційного центру, вплив адміністративно-територіальної реформи є й на систему БПД.

Метою дослідження є окреслення особливостей інтеграції системи БПД в межах новостворених територіальних громад та можливості її удосконалення.

Особливості впливу реформи на місцеві громади досліджували О. Рижко, А. Бородавка, О. Мокан, Т. Лозинська.

Реформа має на меті виправлення нині наявних помилок – заміну пострадянських інститутів. О. Ребар вважає, що метою реформи є поетапне створення нової системи державного управління, яка забезпечувала б розвиток України в усіх сферах. Система повинна захищати інтереси нації та базуватися на демократичних началах з дотриманням наукових розробок [1, с. 41-42].

Етапами реформи називають такі:

- визначення територіальних меж органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади;

- перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів, їх розмежування між органами міського самоврядування та виконавчою владою;
- розрахунок ресурсів для функціонування;
- встановлення відповідальності місцевих органів влади перед громадянами за ефективність і перед державою – за дотримання законності в діяльності [2].

До повноважень територіальних громад входять дошкільна та шкільна освіта, первинна медична допомога, комунальне господарство, охорона правопорядку та соціальний захист всередині населених пунктів.

На думку О. Рижко система БПД входить до соціального забезпечення потреб громадян, тому створення установ для надання БПД покладено на представницькі органи міського самоврядування: ефективність органів на місцях територіальних громад напряму впливає на місцеві центри [3, с. 46]. Тобто зв'язок між центрами БПД та територіальними громадами полягає у залежності перших від ефективності роботи та фінансування місцевих органів влади, але лише частково. Згідно ст. 9 Закону «Про безоплатну правову допомогу» суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також фізичні та юридичні особи приватного права, спеціалізовані установи і центри надання БВПД [4].

Одним з вирішальних факторів впливу є фінансування БПД з боку громади. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» органи місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади можуть утворювати спеціалізовані установи (комунальні установи, Бюро правової допомоги) з надання БПД; установи є неприбутковими організаціями, фінансуються за рахунок місцевого бюджету [4].

Однак О. Мокан зазначає, що дійсно ефективної системи надання БПД у територіальних громадах наразі немає, оскільки клієнти РЦ БВПД та місцевих

центрів звертаються саме за БППД, а ця послуга не в межах компетенції центрів. Тобто пропонується запровадження поєднаних систем первинної допомоги міського самоврядування, вторинної допомоги регіональних центрів БВПД, ідейності приватних громадських організацій і міжнародного досвіду правової допомоги *pro bono* [5, с. 5-7]. На нашу думку кращим варіантом вирішення питання є збільшення ефективності роботи міського самоврядування; розвиток системи БПД залежить від спроможності територіальних громад відповідати за свої дії, які надасть в подальшому децентралізація.

Ми погоджуємося із Т. Лозинською, яка вважає, що органи міського самоврядування громад повинні мати такі обов'язки: організація роботи із надання БППД; просвітницька діяльність серед громади; узгодження заходів з центрами; розподіл повноважень всередині виконавчих комітетів місцевих рад [6, с. 175-177].

Альтернативною гілкою розвитку громад науковці вважають пропонувати створення комунальної установи з надання правової допомоги, куди залучатимуться юридичні особи приватного права на умовах місцевого конкурсу, та залучення на місця нових спеціалістів – параюристів. Згідно думки Чурилової Т. М., параюрист – це особа без юридичної освіти, але яка пройшла спеціальні курси, розраховані на консультування у найтипівіших питаннях. Для такого роду задачі авторка пропонує готувати студентів на базі юридичних клінік та місцевих центрів БППД. Параюриспруденція вже зарекомендувала себе в Європі та віддалених місцях африканського континенту як ефективне доповнення до державної правової допомоги [7, с. 261-263].

Система БПД напряму залежить від розвитку територіальної громади не тільки в фінансовому, а й в регулюючому плані. Міське самоврядування є суб'єктом надання правових послуг, тому бере на себе відповідальність за ефективність правопросвітництва серед громадян. Попри нововведення адміністративно-територіальної реформи, існують й нові альтернативні методи розвитку системи БПД, такі, як параюриспруденція. Цей метод дозволяє

громадам мати спеціаліста вже на місцях, причому розвиваючи не тільки правообізнаність всередині громади, а й покращуючи практичні навички можливих кандидатів – студентів.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ребар О. В. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Галицький економічний вісник. 2010. №2 (27). С. 41–46.
2. Адміністративно територіальна реформа: ЧОМУ?// NGO Т-во дослідників України. 2015. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Voc5UPz1BfM> (дата звернення: 30.01.2022).
3. Рижко О. О. Реформа адміністративно-територіального устрою на районному рівні: проблеми та перспективи : магістр. дипломна робота : 281 Публічне управління та адміністрування / наук. керівник Шевченко Н. О. ; Дніпровський держ.аграр.-економ. ун-т, Ф-т менеджменту і маркетингу, Каф. менеджменту, публічного управління та адміністрування. Дніпро, 2021. 95 с.
4. Закон України про безоплатну правову допомогу від 02.06.2011 р. № 3460-VI : станом на 18 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 30.09.2023).
5. Мокан О. О. Організація надання безоплатної первинної правової допомоги громадянам органами місцевого самоврядування України : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 «Публічне управління та адміністрування» / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 14 с.
6. Лозинська Т. М. Роль органів місцевого самоврядування Щодо надання безоплатної правової допомоги. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали III Всеукраїнської за міжнародною участю науковопрактичної конференції (м. Полтава, 25-26 жовтня 2018 року)*. Полтава : Россава, 2018. 224 с.
7. Чурилова Т. М. Параюридична практика як інструмент посилення правової спроможності громад. Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (Суми, 29-30 травня 2020 р.) / ред. колегія : В. М. Завгородня, А. М. Куліш, та ін. Суми : Сумський державний університет, 2020. 272 с.

УДК 342.55

Остапович А. О.,
здобувач вищої освіти
другого магістерського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ В ДІЮЧІЙ СИСТЕМІ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Анотація. Дослідження присвячене проблемам та перспективам розвитку муніципально-правової відповідальності в умовах децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні. Здійснено спробу визначити особливості муніципально-правової відповідальності, її місце в системі юридичної відповідальності, проаналізувати проблемні питання та запропонувати шляхи їх вирішення. Досліджено поняття та природу муніципально-правової відповідальності, а також визначено її місце в системі юридичної відповідальності. Запропоновано шляхи вдосконалення законодавства та практики застосування муніципально-правової відповідальності.

Ключові слова: муніципально-правова відповідальність, місцеве самоврядування, децентралізація, законність, відповідальність посадових осіб.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що наявність інституту відповідальності є важливим складником побудови ефективного механізму місцевого самоврядування, гарантією недопущення зловживання владою. Дослідження проблемних питань, пов'язаних із відповідальністю органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, має надзвичайно велике значення як для розвитку науки муніципального права, так і для вдосконалення чинного законодавства України.

Муніципальне право вважається самостійною галуззю вітчизняного права, дана галузь виконує властиві лише їй функції в загальній правовій системі, в даній галузі взаємодіють характерні лише їй суб'єкти правовідносин, що володіють диференційованим статусом. У зв'язку з цим, цій галузі потрібна вироблена у власному вигляді галузева відповідальність.

Метою роботи є проаналізувати основні проблеми відповідальності в об'єднаних територіальних громадах в діючій системі муніципально-правових відносин.

Розробкою та аналізом проблеми зокрема займалися такі науковці як: Т.Бутурлакiна, В. Оленчин, О. Прiєшкіна, Т. Слободяник та ін.. Окремо варто відзначити, що спробам вирішити здійснення організаційно-правового статусу муніципальної відповідальності в Україні присвячено багато ґрунтовних наукових праць, серед яких дослідження В. Волкова, Т. Іванової, М. Пешина.

Розглядаючи загалом муніципально-правову відповідальність, а також виокремивши з її кола відповідальність муніципальних службовців об'єднаних територіальних громад (ОТГ), необхідно розглянути окремі теоретичні аспекти, які належать загалом до юридичної відповідальності.

Говорячи загалом про інститут юридичної відповідальності, необхідно зазначити, що цей інститут є лише правовим підґрунтям її реалізації, вказує на певні рамки, межі, закони і нормативні правила, відповідно до яких юридична відповідальність може бути реалізована в певних відносинах.

Сама юридична відповідальність регулює правовідносини, що складаються в рамках охоронних взаємовідносин між суб'єктами права, коли учасники таких відносин підпорядковуються суворо встановленим нормам, у разі недотримання яких можливе застосування суворо передбачених санкцій, що на порушників вказаних норм покладають необхідність зазнавати незручних правообмежень або певних заборон на вчинення якихось дій.

Розглянута відповідальність в об'єднаних територіальних громадах в діючій системі муніципально-правових відносин та їх посадових осіб у широкому розумінні настає перед державою, громадянами та організаціями.

При вузькому підході ми згодні з думкою Т. Бутурлакiна, В. Оленчин [2], що однією з відмінних ознак муніципально-правової відповідальності є суб'єкт (інстанція), перед яким орган місцевого самоврядування або посадова особа місцевого самоврядування несе відповідальність.

З огляду на специфіку системи юридичної відповідальності суб'єктів муніципально-правових відносин, ми виходимо з того, що муніципально-правова відповідальність – це, по-перше, самостійний інститут муніципального права та водночас галузевий вид юридичної відповідальності взагалі; по-друге, вона являє собою правове відношення, у якому на суб'єкта (орган чи посадову особу) покладають правовий обов'язок виконувати умови діяльності з досягнення певних результатів, а в разі порушення цих умов зазнавати певних негативних наслідків, а саме: «нести відповідальність за порушення умов діяльності».

Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] запроваджує класифікацію юридичної відповідальності, в основу якої покладено таку ознаку, як суб'єкт, перед яким несуть відповідальність органи та посадові особи місцевого самоврядування.

Відповідно, відповідальність перед населенням та ОТГ правопорушників в особі органів місцевого самоврядування та посадових осіб місцевого самоврядування має іменуватися не інакше як муніципально-правова. Тривалий час у вітчизняній правовій науці відповідальність зводилася до таких її видів, як кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна.

Останнім часом виділяють ще один вид юридичної відповідальності – конституційну. Щодо місця муніципально-правової відповідальності в системі видів галузевої юридичної відповідальності та її природи в сучасній українській правовій науці існують різні точки зору [3].

Зокрема, існує точка зору, що муніципально-правова відповідальність є різновидом конституційно-правової відповідальності [4].

Однак розглядувана відповідальність, незважаючи на окремі загальні ознаки (характерні особливості учасників такої відповідальності, можливість її настання без урахування вини певного суб'єкта та ін.), не зводиться до конкретного різновиду конституційно-правової відповідальності, на що вказують такі аспекти: 1) розглядувана відповідальність виступає як різновид публічно-владного, а не державного примусу в первісному значенні як конституційна відповідальність; 2) застосування норм муніципального права при встановленні заходів відповідальності, що застосовуються до муніципальних органів та їхніх посадових осіб; 3) особливе коло учасників муніципально-правової відповідальності (до таких суб'єктів не включаються державні органи, тоді як до числа учасників конституційної відповідальності необхідно також включити державні органи); 4) інші підстави муніципальної відповідальності (наприклад, відкликання виборної посадової особи муніципального органу провадиться з ініціативи населення в передбаченому порядку та на підставах, встановлених чинним законодавством та статутами

муніципальних утворень); 5) притягнення до муніципальної відповідальності муніципальних органів та їх посадових осіб, яке здійснюють спеціально на це уповноважені муніципальні органи та їх посадові особи; 6) муніципальна відповідальність застосовується у разі порушення певними суб'єктами чинного законодавства про місцеве самоврядування; 7) незалежна система чинного законодавства, що передбачає дані види відповідальності.

Відтак, муніципально-правовою відповідальністю в ОТГ є незалежне правове явище, яке характеризує процес реалізації місцевого самоврядування і цим перебуває у сфері нормативно-правового регулювання муніципального права [3].

Як спільні риси конституційної та муніципальної відповідальності виокремлюють: особливості учасників відповідальності, можливість встановлення відповідальності без вини певної особи, віднесення розглянутих видів відповідальності до публічно-правової відповідальності з широкого погляду, бо поєднують у собі передбачені політичні та правові заходи встановленої відповідальності, тому що є відповідальними перед джерелами публічної влади та, у зв'язку з цим, володіють політико-моральним характером відповідальності.

Водночас муніципально-правова відповідальність має специфічні особливості, які дають змогу відрізняти її від конституційної відповідальності. Як такі особливості, наприклад, виступають: настання муніципальної відповідальності лише за вчинення порушення функцій, невиконання поставлених завдань або за неналежну реалізацію компетенцій лише щодо питань місцевого значення; деякі санкції муніципальної відповідальності властиві лише муніципальному праву, певні санкції запозичують в інших галузях права; причому санкції муніципальної відповідальності (не впадаючи в конкуренцію із конституційною, цивільною, кримінальною, адміністративною, дисциплінарною відповідальністю, а доповнюючи передбачені санкції) є специфічною особливістю муніципального права, що дозволяє відрізняти її від конституційної відповідальності.

Водночас варто зауважити, що з метою уникнення безпідставних звинувачень на адресу органів і посадових осіб місцевого самоврядування Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що Верховна Рада України звертається до суду за висновком про визнання актів місцевої ради незаконними. І лише за наявності відповідного рішення суду та висновків профільного комітету Верховна Рада України може призначити позачергові вибори місцевої ради. Аналогічна процедура передбачена і при вирішенні питання про призначення позачергових виборів сільського, селищного, міського голови.

Також неврегульованим залишається питання щодо відповідальності органів місцевого самоврядування за виконання делегованих повноважень органів виконавчої влади. Зі змісту ч. 3 ст. 143 Конституції України випливає, що вони несуть таку відповідальність лише тією мірою, в якій ці повноваження забезпечені необхідними матеріальними та фінансовими засобами. Водночас реалії сьогодення такі, що держава не виділяє матеріальні й фінансові ресурси в такому обсязі, який дозволив би належним чином забезпечити виконання делегованих повноважень.

Варто зазначити, що муніципальна відповідальність поряд із ознаками, які притаманні будь-якому з видів юридичної відповідальності, внаслідок своєї специфічної мети та політичного характеру має істотні особливості.

Слід зазначити, що муніципально-правова відповідальність є своєрідним засобом реалізації принципу народовладдя, тому що дострокове припинення місцевої ради чи міського голови можливе лише через волевиявлення територіальної громади, яка обрала відповідну раду чи міського голову.

Важливе значення має правове регулювання муніципально-правової відповідальності міського голови в Україні, яка є досить широким поняттям, адже ця посадова особа підлягає всім видам відповідальності.

Відповідно до ч. 3 ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», повноваження міського голови можуть бути достроково припинені за рішенням місцевого референдуму, порядок якого визначено відповідним

законом [1]. Однак сьогодні законодавцем не прийнято закону, який детально регламентував би проведення місцевого референдуму, його порядок та організацію [4]. У зв'язку з цим реалізація такого механізму притягнення міського голови до відповідальності видається неможливою.

Перелік підстав дострокового припинення повноважень міського голови потребує доповнень. До таких підстав необхідно віднести невиконання міським головою своїх обов'язків, грубе порушення норм моралі, неналежне здійснення повноважень, багаторазове порушення положень чинного законодавства тощо [5].

Однією з важливих форм забезпечення відповідальності міських голів є їх звітування. Сьогодні спостерігаються певні труднощі, пов'язані з його здійсненням, зокрема, звітування досить часто розуміється як інформування громадян про стан і напрямки розвитку територіальної громади без надання інформації про виконання головою своїх завдань. Однак, зважаючи на відсутність чітких законодавчих вимог до змісту звіту, таке інформування не можна вважати незвітуванням.

Вважаємо за доцільне деталізувати механізм звітування міського голови як на законодавчому рівні, так і в статуті територіальної громади, детальніше розкривши вимоги до змісту звіту, поширення його матеріалів, порядку проведення зустрічей із громадянами.

Таким чином, муніципальне право вважається самостійною галуззю вітчизняного права, дана галузь виконує властиві лише їй функції в загальній правовій системі, в даній галузі взаємодіють характерні лише їй суб'єкти правовідносин, що володіють диференційованим статусом. У зв'язку з цим, цій галузі потрібна вироблена у власному вигляді галузева відповідальність. Такого роду відповідальність має специфічну мету, унікальні підстави виникнення (у вигляді яких проявляються муніципальні делікти), спеціальну процесуальну (процедурну) форму і порядок її реалізації, особливі категорії суб'єктів з різним правовим статусом, які притягуються до такої відповідальності. Підставами виокремлення муніципальної відповідальності як особливого виду

відповідальності в ОТГ, вважаються наявність характерної мети відповідальності, зміст розглянутої відповідальності, характерні особливості правового статусу її учасників, а також передбачені процедурно-процесуальні форми її здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Законодавство України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970280> (дата звернення: 29.02.2023).
2. Оленчин В. В., Бутурлакiна Т. О. Проблеми та перспективи процесу муніципального реформування в Україні. 2022. URL: <http://surl.li/ofpvz> (дата звернення: 29.02.2023).
3. Прієшкіна О. В. Деякі проблемні питання муніципальної відповідальності в Україні. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 2(35). URL: <http://heraldlaw.onu.edu.ua/article/view/185992> (дата звернення: 29.02.2023).
4. Слободяник Т. М. Поняття, ознаки та джерела муніципально-правової відповідальності. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 36-41.
5. Сучасні проблеми муніципального права: електронний збірник матеріалів круглого столу. Київ, 17 травня 2018 року. 34 с.

УДК 340.004.77

Рибак С. Я.,
*здобувачка вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Науковий керівник: **Кубай О. В.**
*старший викладач
кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ ІЗ ЦИФРОВИМ ШАХРАЙСТВОМ

В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. У цій роботі досліджуються особливості боротьби з цифровим шахрайством в умовах воєнного стану в Україні. Автор стверджує, що війна в інформаційному просторі може завдати не меншої шкоди, аніж війна на полі бою. В роботі проаналізовані нові види шахрайства, які з'явилися в Україні після початку війни, а також методи боротьби з ними. Автор пропонує наступні методи боротьби з цифровим шахрайством, зокрема моніторинг та реагування, кіберзахист військових систем, розробка та впровадження національної кіберстратегії. Автор також наводить приклади шахрайських схем, які використовуються в Україні під час війни.

Ключові слова: цифрове шахрайство, війна, кібербезпека, кіберстратегія

На сучасному етапі розвитку людства існує багато проблем. Але оскільки він пов'язаний із діджиталізацією всього можливого, то комп'ютерні шахрайства стали систематично з'являтися у новинах. Для України, особливо у воєнний час, це питання стоїть дуже гостро. Завдяки комп'ютерним шахрайствам, через електронні носії працівники розвідувальних служб країни агресора можуть відслідковувати інформацію, та використовувати з недоброзичливими намірами. Сутність проблеми полягає в тому, що коли більшість українців бореться з цим агресорським режимом, знаходяться особистості, котрі займаються комп'ютерним шахрайством заради забезпечення своїх матеріальних потреб.

Мета нашої роботи полягає у визначенні особливостей боротьби із цифровим шахрайством в умовах воєнного стану в Україні.

Внаслідок введення воєнного стану в Україні, кіберполіція почала активно відслідковувати нові види шахрайства, які завзято поширюються в суспільстві. Проблема в тому, що війна в інформаційному просторі може завдати не меншої шкоди, аніж війна на полі бою.

Поняття «кіберзлочинність» вперше з'явилося в американській, а потім і в іншій іноземній літературі на початку 1960-х рр. і визначалося як порушення чужих прав та інтересів відносно автоматизованих систем обробки даних [3]. Аналізуючи це, у перший місяць війни парламент оперативно оптимізував кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, удосконаливши підстави та процесуальні механізми притягнення до кримінальної

відповідальності цифрового шахрайства. Зміни зосереджено у двох законах: «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» [1], а також «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» [2].

В процесі вивчення питання цифрового шахрайства, ми зробили висновки, що терористичні організації широко користуються Інтернетом і новітніми інформаційними технологіями для реалізації таких цілей:

- планування атак за допомогою таких сервісів, як Google Maps або Earth;
- координація атак за допомогою VoIP телефонії та інших інформаційних технологій, що забезпечують анонімність і конфіденційність;
- визначення потенційних цілей;
- підвищення обізнаності у сфері військової тактики і створення вибухових пристроїв;
- фінансування терористичної діяльності через анонімні онлайн-пожертвування з усього світу, що здійснюються за допомогою електронних платіжних систем;
- залучення нових членів і поширення терористичної ідеології завдяки створенню високоякісних медіа-ресурсів та активній вербувальній роботі у соціальних мережах [4, с. 340].

Звернемо увагу, що протидія цифровому шахрайству під час війни є критично важливою для забезпечення національної безпеки та інтересів. Для цього ми визначили наступні методи, які можуть бути використані.

Першим, є захист критично важливих інфраструктур. Тобто, забезпечення захисту критичних інфраструктур, таких як енергетика, транспорт, комунікації, від кібератак та вразливостей. Друге – це моніторинг та реагування. Постійний моніторинг цифрового простору для виявлення аномалій та атак, а також

оперативна реакція на них. Третє – кіберзахист військових систем. Захист критичних військових інформаційних систем від кібератак та витоків даних.

Також, не менш важливими є наступні:

- 1) співпраця з іншими країнами, обмін інформацією про кіберзагрози та спільне реагування на них;
- 2) навчання персоналу та громадян з питань кібербезпеки та практик уникнення шахрайства;
- 3) розробка та впровадження національної кіберстратегії для забезпечення відповідного рівня захисту у цифровому просторі;
- 4) проведення аналізу ризиків та виявлення потенційних загроз для національної кібербезпеки.

Все уже сказане означає те, що методи можуть бути ефективними в забезпеченні кібербезпеки під час війни та запобіганні цифровому шахрайству.

Проаналізувавши інформацію, котру ми зустрічали в нашому дослідженні, воєнний стан та супроводжуючі його події в країні дали можливість прогресувати цифровим шахраям. Для початку, варто приділити увагу зборам коштів для військових. Під виглядом волонтерів вони збирають гроші на амуніцію, лікування чи інші необхідні для військових речі. Та в результаті, такі псевдоволонтери привласнюють усі грошові перекази собі.

Наступним шахрайством, що є досить поширеним, є викрадання інформації про пошук рідних. Аферисти зв'язуються з авторами публікації та повідомляють про те, що мають інформацію про місцезнаходження зниклого, але вимагають винагороду за таку послугу. Також, можна згадати про розміщення оголошення в Інтернеті про перевезення громадян із зони бойових дій до більш безпечного місця (*зеленими коридорами*). Проте за свої послуги вони вимагають оплату наперед. І вже отримавши гроші, на зв'язок більше не виходять.

Звернемо увагу, які заходи були вже вжиті державою задля захисту від кіберзлочину. Напевно, головною реалізацією був проєкт із протидії кібершахрайству у фінансовому секторі.

Головна його мета – посилити захист громадян від кіберзлочинців, які суттєво активізували діяльність у період воєнного стану в Україні. Для крадіжки коштів зловмисники проводять фішингові кампанії з метою виманювання даних для доступу до банківських рахунків. Обіцянки шахраїв варіюються залежно від актуальних новин, особливо тих, що стосуються надання громадянам державної та міжнародної фінансової допомоги, також вони організовують фейкові збори коштів для надання допомоги ЗСУ.

Завдання проєкту просте – зменшити переходи користувачів на шахрайські сайти шляхом перенаправлення їх на сторінку з попередженням, що сайт створений зловмисниками. Результати вражають: лише за перший місяць зафіксовано близько 120 тисяч унікальних переходів на цю сторінку. Іншими словами, десятки тисяч громадян України щомісяця будуть захищені від потрапляння на «гачок» кібершахраїв і потенційної можливості бути ошуканими.

Вивчивши це питання, ми визначили, що умови воєнного стану в Україні потребують особливих вимог і викликів щодо боротьби із цифровим шахрайством. Боротьба із кіберзлочинністю є складним завданням, але з правильними стратегіями, співпрацею та інвестиціями в кіберзахист, Україна може зберегти свою кібербезпеку та національну безпеку в цифровому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 березня 2022 року № 2137-IX. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення 7.03.2024).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану : Закон України від 24 березня 2022 року № 2149-IX. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення 7.03.2024).

3. Кіберзлочинність: проблеми боротьби і прогнози. URL: http://anticyber.com.ua/article_detail.php?id=140 (дата звернення 7.03.2024).

4. Ткачук Н. Кібертероризм як новий виклик національній безпеці. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (30 вересня 2016 року). Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. С. 340–342.

Сидорова Д. С.,
*здобувачка вищої освіти
другого магістерського рівня
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Науковий керівник: **Матвійчук А. В.,**
*д.філос.н., професор,
професор кафедри правових
природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Анотація. Досліджено правові аспекти публічного адміністрування в Україні. Визначено поняття та сутність публічного адміністрування. Виокремлено основні елементи правових аспектів публічного адміністрування. Показано, що в основі сучасного публічного адміністрування в Україні широкий спектр нормативно-правових актів. Наголошується, що Закон України № 2073-IX «Про адміністративну процедуру» є важливим кроком у розвитку публічного адміністрування в Україні.

Ключові слова: публічне адміністрування, правові аспекти, конституційні засади, адміністративна процедура, законність, верховенство права, довіра.

Для початку слід зазначити, що публічне адміністрування – це регламентована законами та іншими правовими актами, діяльність суб'єктів публічного адміністрування, що спрямована на: прийняття адміністративних рішень; надання адміністративних послуг; здійснення внутрішнього адміністрування суб'єкта публічного адміністрування. У вузькому сенсі, публічне адміністрування передбачає взаємодію суб'єктів з виконавчою гілкою влади, а в широкому сенсі – з усіма трьома гілками влади на різних рівнях прийняття рішень (державний, регіональний, муніципальний) [1, с. 8].

Метою нашого дослідження є вивчення правових аспектів публічного адміністрування.

Держава шляхом законодавчої діяльності встановлює основні, загальні й типові правила поведінки людей; публічне адміністрування діє системно та неперервно, поєднуючи функціонування таких структур, як механізм держави, державний апарат, державну службу [2, с. 15].

Зауважимо, що публічне адміністрування за своєю природою спрямоване на ефективну реалізацію прав, свобод та охоронюваних законом інтересів, тож діяльність суб'єктів публічного адміністрування спрямована на здійснення законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень, надання встановлених законами адміністративних послуг, виданням правил, положень, регламентів відповідно до чинного законодавства. Форми публічного адміністрування регламентовані законами та іншими нормативно-правовими актами, які визначають компетенцію суб'єкта владних повноважень, наприклад положення про той чи інший орган, посадові інструкції, правила тощо.

Діяльність у сфері публічного адміністрування відображає взаємовідносини між державними органами, громадянами та іншими суб'єктами. Ця сфера включає в себе різноманітні аспекти, які регулюються правовими нормами.

На нашу думку основними елементами, які складають правові аспекти діяльності у сфері публічного адміністрування є:

- конституційні засади (основні принципи та норми, що визначають організацію та функціонування держави, включаючи розподіл влади, права та обов'язки громадян, а також забезпечення прав людини та громадянських свобод);
- правові норми, що регулюють діяльність державних органів, їх повноваження, процедури прийняття рішень, а також права та обов'язки громадян;

- законодавство, що регулює діяльність місцевого самоврядування (визначає взаємовідносини між центральними та місцевими органами влади, їх повноваження та компетенцію);

- норми, що регулюють управління фінансовими ресурсами держави, бюджетний процес, оподаткування та фінансові зобов'язання;

- норми, що регулюють взаємовідносини між державними органами та громадянами в процесі здійснення державного управління (включаючи правила та процедури прийняття адміністративних рішень, адміністративні судові справи тощо);

- норми, що регулюють взаємовідносини між державами та міжнародними організаціями в сфері публічного адміністрування, включаючи угоди, договори та міжнародні стандарти;

- законодавство у сфері соціального забезпечення (правові норми, що стосуються соціального захисту громадян, такі як пенсії, допомога по безробіттю, медичне страхування тощо),

Отже, ці аспекти утворюють систему правових норм, яка регулює діяльність у сфері публічного адміністрування з метою забезпечення ефективного та справедливого функціонування держави та задоволення потреб суспільства.

Слід зауважити, що 17.02.2022 року прийнято Закон України № 2073-IX «Про адміністративну процедуру», який передбачає регулювання взаємодії громадян та органів влади і місцевого самоврядування з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина.

Законом визначаються принципи адміністративної процедури такі як: верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; рівність перед законом; обґрунтованість; безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; добросовісність і розсудливість; пропорційність; відкритість; своєчасність і розумний строк; ефективність; презумпція правомірності дій та вимог особи; офіційність; гарантування права особи на

участь в адміністративному провадженні; гарантування ефективних засобів правового захисту [3].

Отже, вищезазначений закон дає можливість ефективно переглядати адміністративні рішення та підвищує рівень довіри до механізму адміністративного оскарження. встановлює основоположні правові засади здійснення органами публічної адміністрації своїх повноважень, регламентує стадії адміністративного провадження, а також запроваджує спрощені, чіткі й уніфіковані правила взаємодії органів публічного адміністрування з громадянами та бізнесом.

Резюмуючи вище сказане зазначимо, що у нашому дослідженні розглядається публічне адміністрування як регульована законами та правовими актами діяльність, спрямована на прийняття рішень, надання послуг та внутрішнє адміністрування. Важливі аспекти такої діяльності включають конституційні принципи, закони щодо державних органів, місцевого самоврядування, фінансового управління, а також міжнародні відносини. Зазначений закон України № 2073-IX регулює адміністративну процедуру, забезпечуючи верховенство права, рівність перед законом та інші принципи. Це сприяє ефективному оскарженню адміністративних рішень і підвищує рівень довіри до механізму публічного адміністрування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакуменко В. Д. Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 256 с.
2. Шатило О.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»); Житомирський державний технологічний університет. Житомир: Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. 51 с.
3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX (зі змінами та доповненнями). Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20/conv#n87> (дата звернення 4.03.2024).

Царук І. В.,
*здобувач вищої освіти
першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового
інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Рогозіннікова К. С.,
*кандидат юридичних наук,
асистентка кафедри правоохоронної діяльності та
спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету
водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна*

ВПЛИВ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК НА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ЮРИДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Анотація: Юридичні клініки, що діють як навчально-практичні центри університетів та вищих навчальних закладів, відіграють важливу роль у підвищенні рівня правової грамотності та юридичної культури суспільства. Сучасна дійсність вимагає від громадян розуміння їхніх прав та обов'язків, а також доступу до правової допомоги в разі необхідності. У цьому контексті роль юридичних клінік є надзвичайно актуальною, оскільки вони сприяють набуттю студентами практичних навичок, забезпечують доступ до безкоштовної або доступної правової допомоги та організовують освітню діяльність у сфері права для громадян.

Ключові слова: юридична клініка, правова грамотність, юридична культура, безоплатна правнича допомога, правопросвітництво, право.

Розвиток юридичних клінік сприяє формуванню практичних навичок студентів правознавства, що впливає на підвищення їхньої кваліфікації та готовності надавати правову допомогу. Участь у роботі юридичних клінік надає студентам можливість отримати практичний досвід у вирішенні реальних правових питань, а також здобувають практичні навички ведення правової документації, проведення досліджень, підготовки до судових процесів та

взаємодії з клієнтами. Робота у юридичних клініках дозволяє студентам набути навичок комунікації, переговорів та роботи в команді, що важливо для подальшої професійної діяльності. Студенти, які мають практичний досвід у юридичних клініках, набувають більшу впевненість та компетентність у своїх знаннях та навичках. Виконання реальних завдань в юридичних клініках допомагає студентам відчувати себе частиною правової спільноти та розвинути відповідальність за надання якісної правової допомоги. Збагачення практичним досвідом у юридичних клініках сприяє підвищенню конкурентоспроможності студентів на ринку праці та їхньому успішному старту в професійній кар'єрі.

Працівники юридичних клінік допомагають право просвітньою діяльністю формувати правову свідомість громадян, яка відображає правову дійсність. Завдяки аналізу правосвідомості є можливість дізнатися яке ставлення до права мають різні члени суспільства та чи визнають закріплені в ньому цінності.

Правосвідомість має тісний зв'язок із правом. Слід констатувати: якщо право розглядати як інтелектуально-вольовий регулятор людської поведінки, то його функціонування повинно бути опосередковане свідомістю та волею людей. Разом із виникненням, розвитком держави і права відбувається поступове становлення людської правосвідомості [1].

Відповідно до підсумків Зимового форуму юридичних клінік за 2023 рік велика кількість досягнень Асоціації юридичних клінік України (АЮКУ) пов'язані з реалізацією проєкту «Посилення спроможності юридичних клінік із забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану», що реалізується за підтримки Програми USAID «Справедливість для всіх». До ключових результатів проєкту відносять:

- дослідження правових потреб переміщених українців;
- координація співпраці між українськими та закордонними юридичними клініками у наданні правової допомоги переміщеним українцям;
- залучення студентів до організації правової просвіти з питань правових потреб людей в умовах війни;

- запуск роботи спеціалізованої юридичної клініки з питань, пов'язаних з війною тощо [2].

Доцільно зазначила у своїй праці Т. Є. Колеснік, що розроблення системи правових просвітницьких заходів сприяє формуванню у суспільства стійкої поваги до закону; підвищення рівня правової обізнаності та юридичної грамотності; мотивує до законослухняної поведінки як провідної моделі соціальної поведінки особи у суспільстві; удосконалює юридичну техніку з метою забезпечення зрозумілості офіційного та неофіційного тлумачення нормативних актів; використовує сучасні засоби інформування суспільства про державну правову політику, національне законодавство та міжнародно-правові акти; створює навчальні радіомовні та телевізійні канали, друковані видання із запровадженням відповідних рубрик для надання правової інформації; координує діяльність органів публічної влади, державних та приватних установ, організацій, громадських об'єднань, засобів масової інформації у сфері правоосвітньої діяльності [1].

Ми поділяємо думку Т. М. Кучеренко, яка вказує що головною метою юридичних клінік є підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей, після цього основною метою є забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги, і третьою основною метою є формування правової культури студентів-правників та громадян [3].

Також, ми погоджуємося зі словами О. О. Орлової та А. В. Павленко, що одним із способів реалізації конституційного права кожного знати свої права та обов'язки є юридичне консультування. Водночас держава створює різні механізми за допомогою яких людина може отримати юридичну консультацію як на платній основі, так і безоплатній. Одними з таких організацій, які надають юридичні консультації на безоплатній основі є юридичні клініки, які діють на базі юридичних факультетів та інститутів вищих навчальних закладів. До надання юридичних консультацій в юридичних клініках залучаються як викладачі, так і здобувачі вищої освіти, що на додаток для студентів-клініцистів

є позитивною можливістю відтворення теоретичних знань у практичній діяльності та здобуття практичного досвіду [4].

Також, зазначимо, що як вказують С. В. Дяченко і А. В. Дубець, робота юридичної клініки в умовах дії воєнного стану дозволяє здобувачам вищої юридичної освіти глибше та ґрунтовніше вивчати нове законодавство, розуміти суть різних нормативно-правових документів, набувати якісних теоретичних знань і практичних навичок. Понад усім, допомога постраждалим від війни українцям зміцнює єдність людей, прагнення до спільної перемоги, патріотизм, адже, виконуючи спільні завдання, ми наближаємось до щасливого майбутнього сильної, незалежної, демократичної України [5].

Отже, проаналізувавши праці науковці та певну інформацію, ми можемо побачити наскільки значний вплив несе в собі діяльність юридичних клінік. Проведення різних правопросвітницьких заходів дуже позитивно впливає на правосвідомість людей і закладає для них загальні, базові правові знання, які потрібні кожному свідомому громадянину задля вміння їх використовувати у звичайному житті для захисту своїх прав, свобод і законних інтересів.

У юридичних клініках надається доступна або безкоштовна правова допомога, що забезпечує можливість отримання консультацій та підтримки у вирішенні правових питань незалежно від матеріального стану клієнтів. Для соціально вразливих груп населення, таких як малозабезпечені особи, мігранти, люди з обмеженими можливостями та інші, доступ до безкоштовної або недорогої правової допомоги через юридичні клініки є критично важливим. Робота юридичних клінік спрямована на поширення правової грамотності серед громадян шляхом консультацій, навчальних заходів та інформаційних кампаній. Юридичні клініки виступають майданчиками для навчання громадян основам права, що допомагає підвищити їхню здатність розуміти та захищати свої права. Забезпечення доступної правової допомоги через юридичні клініки сприяє створенню більш справедливого та рівноправного суспільства, де кожен має можливість отримати необхідну підтримку у вирішенні правових питань.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання усіх аспектів обраної проблеми. Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на детальніше ознайомлення з працями науковців у сфері діяльності юридичних клінік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колеснік Т. Є. Вплив правової просвіти юридичних клінік на буденну правосвідомість людини. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. №1. С. 78–85.
2. Офіційний вебсайт Асоціації юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua>.
3. Кучеренко Т. М. Формування юридичною клінікою правової культури та її вплив на професійну ідентичність студента-правника *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. №1, Том 1. С. 86–95.
4. Орлова О. О., Павленко А. В. Юридичне консультування як основний напрям діяльності юридичних клінік. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 26 травня 2023 р.)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2023. С. 142–146.
5. Дяченко С. В., А. В. Дубець - Діяльність юридичних клінік в умовах воєнного стану. *Proceedings of the XVIII International Scientific and Practical Conference "Developing an understanding of the specificities and functions of scientific language"*. Zurich, Switzerland, 2023. (InterSci). С. 24–26.

УДК 342

Чулій А. В.,
*аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені
академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ І ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Анотація. У даній роботі досліджується принцип доброчесності державних службовців України, його теоретичні засади та практичні аспекти. Стверджує, що доброчесність є не лише цінністю, але й правовою категорією, яка має важливе значення для ефективного та результативного управління державними справами. Дослідження ґрунтується на аналізі чинного законодавства України, наукової літератури, а також результатів соціологічного дослідження, проведеного Національним агентством з питань державної служби. Наголошується, що в українському суспільстві зростає запит на доброчесність державних службовців. Це пов'язано з європейським вектором розвитку України

Ключові слова: доброчесність, державні службовці, публічні інтереси, цінності, аксіологія.

Відповідно до чинного Закону України «Про державну службу» (2015 р.) важливим елементом правового статусу державного службовця є дотримання принципів державної служби, що походить з п. 2 ст. 1 вказаного Закону [1]. При цьому ст. 4 цього ж акту встановлює, що такими принципами є верховенство права, законність, професіоналізм, патріотизм, доброчесність, ефективність, забезпечення рівного доступу до державної служби, політична неупередженість, прозорість, стабільність. Визнаючи важливість кожного з вказаних принципів звернемо нашу дослідницьку увагу на принцип доброчесності. Відповідна увага зумовлена двома важливими позиціями: 1) доброчесні службовці роблять важливий внесок у більш ефективне та результативне управління державними справами, що сприяє суспільному поступу; 2) дотримання принципу доброчесності сприяє довірі громадян до державних інституцій та публічних службовців, що є додатковим чинником консолідації суспільства.

Щодо змісту поняття доброчесність, то ст. 4 Закону України «Про державну службу» встановлює, що це «спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень». Важливо відзначити, що національне законодавство надає чітке розуміння, що є приватним інтересом у контексті державної служби й публічного адміністрування. Зокрема Закону України «Про державну службу» (2014 р.) визначає приватний інтерес як «будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях» [2]. У цьому сенсі доброчесність державного службовця очевидно передбачає максимальне нівелювання майнових або немайнових інтересів своїх (чи пов'язаних осіб) у процесі виконання службових обов'язків.

Щодо поняття «публічного інтересу (інтересів)», то воно не має нормативного визначення, хоча є широко вживаним. У науковій літературі публічний інтерес потрактовують, наприклад, як важливі для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються публічною адміністрацією [3] або як інтереси суспільства, що можуть не збігатися з приватними інтересами й інтересами держави [4]. Зрештою Велика Палата Верховного Суду сформулювала ще у 2019 році позицію, відповідно до якої «публічним інтересом» є важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, які, відповідно до законодавчо встановленої компетенції, забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації [5]. Як бачимо, і на рівні доктрини, і у судовій практиці публічний інтерес ув'язується з потребами – фізичних або юридичних осіб.

Дозволимо собі стверджувати, що спільною потребою суспільства є практична реалізація таких фундаментальних цінностей як-от справедливість, рівність свобода. Процедурно відповідні цінності забезпечуються об'єктивністю та прозорістю у прийнятті рішень державним службовцем, його (її) неупередженістю, професійним виконанням своїх службових обов'язків, підзвітністю й відповідальністю, свідоме уникнення ситуацій конфлікту інтересів, хабарництва й зловживання владою. Для публічних службовців принцип доброчесності також визначає необхідність постійного оновлення своїх знань та навичок й поєднанні з дотриманням високих етичних стандартів у своїй роботі. Окреслене бачення реалізації принципу доброчесності й пов'язаних з ним цінностей корелює з принципами державної служби Європейського Союзу, до яких належать: 1) відданість Європейському Союзу та його громадянам; 2) порядність; 3) об'єктивність; 4) повага до інших; 5) прозорість [6].

Варто наголосити, що нині у середовищі українських державних службовців сформувалося конструктивне ставлення до необхідності реалізації такого принципу як-от доброчесність. Відповідну ситуацію засвідчують

результати соціологічного дослідження, проведеного Національним агентством з питань державної служби. Зокрема більшість опитаних літом 2023 року держслужбовців (39 557 з усієї України) погоджуються з твердженнями про заохочення доброчесності та нульову толерантність до корупції, крім того, визнають їх наріжним каменем організаційної культури публічної служби. Абсолютна більшість респондентів заявляють про те, що ці норми є недекларативними і їх організації вживають конкретні дії щодо забезпечення доброчесності [7, с. 57].

Водночас дослідження продемонструвало, що доброчесність вважається важливим принципом публічної служби і визначається респондентами в всіх вікових і статевих групах. Питання доброчесності державними службовцями визначається як таке, що набуває дедалі більшої актуальності, що може бути пов'язано, насамперед, європейським вектором розвитку України. Крім того, за даними дослідження, більшість опитаних вважають, що з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну суспільний запит на доброчесність значно зріс.

Викладений вище матеріал надає підстави констатувати, що (1) доброчесність може бути потрактована як цінність і правова категорія, (2) увага до неї має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки адекватне розуміння феномену доброчесності є важливою передумовою розроблення й реалізації адміністративно-правових механізмів забезпечення доброчесності публічних службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 29.02.2024).
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 29.02.2024).
3. Галуцько В. В. Публічний інтерес в адміністративному праві. *Форум права*. 2010. № 4. С. 178–182.
4. Миколенко О. І. Публічний і приватний інтерес в адміністративному праві. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 100–104.

5. Велика Палата ВС визначила, що таке «публічний інтерес». Судово-юридична газета, 12.03.2019. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/137267-velika-palata-vs-viznachila-scho-take-publichniy-interes> (дата звернення: 29.02.2024).

6. Public service principles for the EU civil service. European Ombudsman, 2012. URL : <https://www.enisa.europa.eu/about-enisa/procedures-and-policies/public-service-principles-for-the-eu-civil-service> (дата звернення: 29.02.2024).

7. Аналітичний звіт щодо дослідження організаційної культури «Публічна служба в Україні: ваша точка зору». Національне агентство з питань державної служби. 30.08.2023. URL : <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/UPRAVLINJA%20PERSONALOM/Analitika%20ta%20doslidgenja/analitichniizvitorganizatsiinakultura2023.pdf> (дата звернення: 29.02.2024).

Наукове видання

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет водного господарства
та природокористування

Навчально-науковий інститут права

Офіс реформ Рівненського регіонального відділення
Асоціації міст України

Західний регіональний центр з надання
безоплатної вторинної правової допомоги

**Матеріали
Регіональної науково-практичної конференції**

**«АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ»**

14 березня 2024 року

Усі матеріали викладені в авторській редакції. Відповідальність за достовірність та зміст оприлюднених даних несуть автори поданих до збірника тез.

Підписано до друку 1.04.2024 р. Формат 60x84 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура "PT Serif". Друк офсет.

Ум. друк. арк. 6. Наклад 100 пр.

Юридична клініка

Навчально-науковий інститут права

Національного університету водного господарства та природокористування

33000, м. Рівне, вул. Олексі Новака, 75, навчальний корпус № 8